

Klaris

RIIKLIKE ÕPPEKAVADE RAKENDUMINE KUTSEÕPPEASUTUSTES

Auni Tamm

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Tallinn 2011

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
Kokkuvõte	6
Järeldused, soovitused.....	14
I Metoodika kirjeldus.....	17
II Tulemused	19
1 Kooli õppekavade koostamisprotsess riiklike õppekavade baasil	19
1.1. Probleemid kooli õppekavade aluseks olnud riiklike õppekavadega	19
1.2 Kooli õppekavade koostamine	23
1.2.1 Õppekavade koostajad koolis	23
1.2.2 Tööandjate kaasamine	26
1.2.3 Ajakava sobivus kooli õppekavade koostamiseks.....	27
1.2.4 Sisulised probleemid uute õppekavade koostamisel.....	30
1.2.5 Tugi õppekavade koostamiseks.....	32
2 Õppekavade rakendumine koolides	34
2.1 Aset leidnud muutused õpetamises, koolikorralduses.....	34
2.1.1 Kooli õppekavade korrastamine.....	34
2.1.2 Õppekavaarenduse jätkamine koolis	35
2.2 Moodulõpe ja teemade integreeritus.....	37
2.2.1 Moodulõppega seotud kitsaskohad	41
2.2.2 Hindamine	43
2.3 Õpetajate koolituse ja väljaõppe temaatika.....	49
2.3.1 Õpetajatele pakutavad koolitused	49
2.3.2 Muud õpetajate arendusviisid	51
2.3.3 Õpetajate ettevalmistusega seonduvad kitsaskohad	53
2.4 Õppijate taseme ja võimetega arvestamise võimalused õppekava(de)s	58
2.4.1 Mitmekesine õpilaskond vs ühesuguse tasemega õppekavad.....	58
2.4.2 Lihtsustatud õppekavaga ja erivajadustega põhikooli lõpetanute õpe.....	61
2.4.3 Individuaalsete õppekavade rakendamine koolides	65
2.4.4 Sama taseme õpilaste valikute mitmekesistamine läbi valikainete pakkumise	68
2.5 Väljalangevus ja selle vältimine	70
2.6 Uute õppekavade rakendamise tulemusel aset leidnud muutused õpilaste jaoks	81
3 Praktika õppekava osana	84
3.1 Viimastel aastatel praktikakorralduses aset leidnud muutused tulenevalt õppekavast	84
3.2 Praktika probleemkohad ja viimastel aastatel aset leidnud muutused kooli tegevuses ...	86
3.2.1. Kooli roll praktikakohtade kättesaadavuse ja mitmekesisuse tagamisel õpilaste jaoks	86

3.2.2 Probleemid praktikakohtade leidmisel.....	92
3.3 Probleemkohad ja muutused praktika sisulise taseme osas	95
3.3.1 Muutused ja probleemid koolis seoses praktikaga ettevõttes.....	95
3.3.2 Praktikakorraldusega seotud probleemid ettevõttes kooli poolt vaadatuna	101
Lisa	110

Sissejuhatus

Alates 2007. aastast on kutseõppeasutustes järk-järgult, riiklike õppekavade valmimise järjekorras, võetud kasutusele nendest lähtuvad kooli õppekavad. Varem kasutusele võetud õppekavadel on juba esimesed lennud lõpetanud, hilisematel veel mitte.

Vaatamaks tagasi ja saamaks ülevaadet õppekavaarendusprotsessist koolides, tekkinud ja lahendamist vajavatest probleemidest, viis OÜ Klaris Uuringud Riikliku Eksami ja Kvalifikatsioonikeskuse tellimusel Inimressursi arendamise rakenduskava prioriteetse suuna „Elukestev õpe” meetme „Kutseõppe sisuline kaasajastamine ning kvaliteedi kindlustamine” programmi „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-2013” (1.1.0501.08-0007) raames läbi kvalitatiivuuringu.

Uuring viidi läbi juunis 2011. Uurimismeetodina kasutati fookusgruupiintervjuusid eri piirkondade koolide esindajatega. Kokku osales uuringus 38 õppekavaarenduse võtmeisikut 36 kutseõppeasutusest, kes olid valmis jagama oma kogemusi ja seisukohti kooli õppekavade koostamise ja rakendamisega seotud tulemuste ja probleemide kohta.

Uuringu käigus otsiti vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Kuidas on toimunud uute riiklike õppekavade baasilt kooliõppekavade rakendamine ning kas ja milliseid muudatusi on see esile toonud õppekavaarenduse protsessides?
- Milliseid võimalusi ja tegevusi rakendavad kutseõppeasutused õppijate toetamiseks?
- Millised on parimad praktikad ja probleemkohad praktika läbiviimisel?
- Millistest põhimõtetest lähtuvalt toimub kutseõpetajate arendamine ja millised kutseõpetajat toetavad tegevused vajavad arendamist lähtuvalt riiklike õppekavade rakendamisest?

Uuringu tulemused võimaldavad saada ülevaate nii koolides tehtust kui edasise õppekavaarendusega seonduvatest probleemidest ning seda hetkel, kus uute õppekavade järgi on lõpetanud või alles lõpetamas esimesed lennud. Uuringu tulemused on aluseks ka edasiste, erinevaid sihtgrupe haaravate uuringute kavandamiseks, täpsustamiseks ja hindamiseks aruandes esile toodud probleemide ulatust.

Aruanne koosneb kokkuvõttest, järeldustest/soovitustest, esimeses osas on toodud meetodika kirjeldus, teises osas tulemused. Lisas on toodud fookusgrupi kava põhipunktid.

Kokkuvõte

Kutseõppeasutuste esindajad hindasid 2010/2011 õppeaasta lõpul seitsmes fookusgrupis tagasisivaatavalt riiklike õppekavade baasil oma kooli õppekavade koostamise/rakendamisega seotud muudatusi, probleeme ja positiivseid külgi; oma õpilaste toetamisvajadust; praktika probleemkohti ja parimaid praktikaid ning sellega seonduvalt õpetajate valmisoleku/arendamisega seonduvaid küsimusi.

Toome niinkohal ära kvalitatiivuuringu põhilised tulemused teemade kaupa.

I Kuidas on toimunud uute riiklike õppekavade baasilt kooliõppekavade rakendamine ning kas ja milliseid muudatusi on see esile toonud õppekavaarenduse protsessides;

Probleemid kooli õppekavade koostamisel

- Kooli õppekavade koostamise aeg riiklike õppekavade baasil oli pool aastat. Mida vähem oli koolil eelnevaid kogemusi õppekavade koostamisel, seda enam tunnetati ajadefitsiiti. Kuna riiklike õppekavadega ei kaasnenud kooli jaoks selle rakendusplaani, tuli koolidel etteantud aja jooksul lahendada ka õppekavast tulenevad muutused oma õppebaasides, motiveerida õpetajaid õppetöövälisel ajal osalema õppekavade koostamises.
- Õpetajate kaasatus kooli õppekavade koostamisse oli kooliti erinev – alates minimaalsest kaasamisest, kus õppekavad koostati põhiosas juhtkonna esindaja/osakonna juhtide poolt ja õpetajad lülitusid protsessi alles siis, kui oli vaja otsustada hindamise küsimused, kuni maksimaalseni, kus nii eriala- kui üldharidusainete õpetajad osalesid protsessis algusest peale. Õppekavade koostamist koolis lihtsustas õppekavade koostamise tagapõhja tundmine - kooli esindajate ja õpetajate varasem osalemine riiklike õppekavade koostamise töörühmades.
- Tööandjad olid kaasatud riiklike õppekavade koostamisse. Kooli õppekavade puhul oli tööandjate roll õppekava valikute lahtikirjutamisel tagasihoidlikum. Küll toimis koostöö tööandjatega õppekava praktikaosade kavandamisel ja lahtikirjutamisel.

Sisulised muutused kooli õppekavades võrreldes varasemaga

- Kooli õppekavade sisu viidi vastavusse riiklikus õppekavas tooduga, mis tagab õpetatava ühtlustumise erinevates koolides.

- Seoses õppekavade senisest suurema liigendatusega, üleminekuga ainepõhiselt õppelt moodulite kaupa õpetamisele, oli kooli õppekavades vajalik määratleda ka koostöökohad nii mooduli õpetamisel kui hindamisel.

Sõltuvalt riiklike õppekavade moodulite ülesehitusest (ühe mooduli pikkus, selle teemad jne) olid koolide ees erinevad valikud. Nendes õppevaldkondades, kus riiklikes õppekavades toodud moodul võrdus sisuliselt endise ainega, oli muutuste vajadus kooli õppekavades võrreldes endisega oluliselt väiksem võrreldes nendega, kus moodul oli kirjutatud lahti viisil, mis eeldas koostööd eri õpetajate vahel, eri teemade integreeritud käsitlemist, koos õpilase hindamist. See on üks põhjustest, miks osa koole tõi seoses uutele õppekavadele üleminekuga esile vähem või enam aset leidnud muutuseid.

Erinevalt läheneti ka üldõpingute integreerimise küsimustele – need on kas kõikide jaoks üldjoontes sarnased või on sõltuvalt õppekavast pool üldõpingute mahust erinevalt lahti kirjutatud.

Moodulitega seondub otseselt ka hindamise temaatika. Riiklikes õppekavades oli see osa täpsemalt lahti kirjutamata ja koolid pidid ise otsustama/määratlema hindamise kriteeriumid, samuti metoodika valiku. Kui lisada siia ka toetavate õppematerjalide vähesus, võib väita, et koolide jaoks oli määratletud see, mida õpetada, aga lahtine see, kuidas seda korraldada ja kuidas hinnata õpilaste poolt saavutatut. Iga kool otsustas, leidis nendele küsimustele lahendused omal viisil, tuginedes REK-i poolt korraldatud koolitustele ja juhendmaterjalidele. Tulenevalt sellest on vaatamata riikliku õppekava kindlatele raamidele ja sisu ühtlusele õppekavade rakendamise probleemid, lähenemised ja ka hinnangud saavutatule kooliti erinevad. Positiivne taolise protsessi puhul on asjaolu, et see tekitas vajaduse koolisisese koostöö, erinevate õpetajate kaasamise, arutelude järgi.

- Koolil on põhimõtteliselt võimalik tulenevalt kutseõppeasutuse seadusest kuni 30% ulatuses ise lisada õppekavasse valikaineid. Reaalselt on erinevate valdkondade riiklike õppekavade poolt valikuteks jäetud võimalused erinevad - teatud õppekavade puhul on valikud minimaalsed, teatud õppekavadel on need piisavad, arvestamaks nii piirkonna tööandjate eripära, oma õpilaskonda kui kooli spetsialiseerumissoovi. Enam valikuid pakkuvaks hinnati hiljem valminud riiklikke õppekavasid, kus RÕK-i töörühmade liikmetel oli võimalik arvestada juba ilmnunud probleeme.

Õppekavade rakendamine

Kooli õppekavade koostamisele järgnenud aasta(d) on olnud suure osa koolide jaoks õppekavadesse jätkuvate muutuste tegemise, õppekavaarenduse aeg.

See puudutab nii erinevate õppekavade omavahelist kooskõlasse viimist, teatud ühtlustamist; kuid ka sisulise lähenemise arutelusid ja esmaste rakenduste leidmist moodulite kaupa õpetamisele, integreeritud õppele; hindamise osas; õppekavade loomist/ümberregistreerimist vastavalt oma õpilaskonnale ja tööandjate soove arvestades. Lisaks tähendab see muudatusi ka õppekorralduses, tegevuste planeerimises ja õpetajate koolitustes ning töös.

- Koolis kasutatavate õppekavade vormilisele ühtlustamisele on kaasa aidanud kasutusele võetud õppeinfosüsteem. Korrastamist vajasisid ka nimetused - riiklikest õppekavadest tulenevalt on osa aineid erinevate nimetustega ja vastupidi, nimetus on sama, aga sisu erinev.
- Probleeme ja mitmeid ümbertegemisi, kohandumisi mainiti tulenevalt riiklike õppekavade moodulite erinevast tähendusest (aine vs teema), etteantud mahtudest riiklikes õppekavades ja vajadusest seda koolisisesele kuidagi ühtlustada. Sõltuvalt RÕK-ist erineb ka mahttundide olemasolu lõpueksamiteks või praktikaaruannete koostamiseks/ kaitsmiseks. Sellise mitmekesisuse taustal on koolisisesele keerukas lahendada hindamise küsimusi ühtlaselt eri õppevaldkondades. Selles osas alles otsitakse lahendusi. Teravamad võivad olla need probleemid suurtes koolides, kus kasutusel suurem hulk erinevaid õppekavasid.
- Moodulite kaupa õpetamine, erinevate teemade ja ainete integreerimise vajadus on suurendanud vajadust koolisisese koostöö ja põhimõtteliselt teistsuguse lähenemise järgi õpetamisel. See on tingimustes, kus õpetajad on harjunud aastaid õpetama ainepõhiselt, raske ning pole saavutatav lähikese ajaga. Eriti nendes koolides, kus see pole juba varem olnud tähelepanu keskmes.
- Koolides ja erinevate õpetajate poolt on kasutusel erinevad praktikad teemade integreeritud käsitlemiseks:
 - kahe õpetaja poolt korraga nii praktilise kui teooria poole õpetamine;
 - tulenevalt teemast ja erialast üldaine sisu määratlemine kutseõpetaja ja üldaine õpetaja omavahelises koostöös;
 - erinevate õpetajate osalemine õpilase hindamisel;
 - õpetajate omavaheline koostöö aineteüleste seoste loomiseks;
 - kutseõpetaja poolt kogu mooduli teema ühtne käsitlemine;
 - kutseõpetajate poolt ka integratsiooniainete õpetamine.

Protsess on alles käivitunud/käivitumas ja paljuski toimib integratsioon teatud moodulite, ainete, teemade puhul, mitte kõikides valdkondades ja nende moodulites. Suuresti on selle erinevuse taga inimesed, nende valmisoleku saavutamine koostööks. Oluline roll selle saavutamisel on juhtkonnal. Ilma juhtkonna

eestvedamiseta jääb suuresti kasutamata ka koolitusel kuuldu. Eraldi rõhutati üldharidusainete õpetajate koolitusvajadust. Toeks oleks vastavad õpetajaraamatud, mis praegu suuresti veel puuduvad.

- Ka muutused õpilaste hindamisel on käivitunud/käivitumas. Selles osas on koolid samuti erineval kaugusel – osas toimub hindamine endisel viisil, osas hinnatakse mooduli tulemusi erinevate õpetajate koostöös, osa on alustamas/katsetamas väljundipõhist hindamist.
- Väljundipõhise hindamise rakendamiseks ei piisa üksnes õpetajate koolitusest. Rõhutati vajadust esmalt õppealajuhatajate/ koolijuhtide koolituseks, et nendega hindamise temaatika ja probleemkohad (sh hindamisele kuluva aja leidmine, õpetaja koormuse vähendamise võimalused kasvõi abiõpetajaid rakendades, õpetajate motiveerimise küsimused) läbi arutada. Tulemuspõhise hindamise rakendamisel on oluline roll ka teistsuguste, õpilase aktiivsust, vastutustunnet, iseseisvust, õpetamisse kaasamist toetavatel õppemeetoditel ja vastavate hindamiskriteeriumide väljatöötamisel.

Mitmed probleemkohad seoses uute õppekavade rakendamisega seonduvad just õpilastega, täpsemalt kooli õpilaskonna mitmekesisusega. Kindlasti on pilt kooliti erinev, kuid välja toodi nii heade õpitulemustega, motiveeritud õppijate kui nõrkade, vähem motiveeritud ja ka erivajadustega õppijate hulga suurenemist koolides. See eeldab, et õppekavades oleksid arvestatud eri õpilaste gruppide arenguvajadused, oleks võimalik pakkuda jõukohast õpet kõikidele gruppidele koos väljundiga tööturule.

Kuna riiklik õppekava pakub vähe diferentseerimise võimalusi, on koolid, silmas pidades oma nõrgemaid õppijaid, kasutanud suurema paindlikkuse saavutamiseks erineva raskusastmega kooli õppekavade koostamist lähtuvalt oma õpilaskonnast – kutseõpe põhihariduse baasil, kutsekeskharidus osaoskuste baasil, kui seda võimaldab kutsestandard, erivajadustega õppijatele eraldi õppekava koostamine. See tee viib paratamatult suure killustumiseni vaatamata ühtsele RÕK-ile.

Alternatiivse võimalusena pakuti välja kooli valikute suurendamise võimalusi õppekavades 15-30%-ni, luues valikute baasiks oluliselt enam mooduleid, kui õppekavas ette nähtud. See tagaks valitud moodulite taseme ühtluse sisu osas, võimaldaks koolile valikuid lähtudes nii tugevamatest kui nõrgematest õpilastest, liikuda edasi õpilaste arengut arvestades. Moodulite seast valik kindlustaks ka suurema paindlikkuse kooli spetsialiseerumissoovi ja kohalike tööandjate huvide arvestamise, paindlikuma õppekava uuendamise võimaluse vastavalt muutuvatele oludele võrreldes praeguse süsteemiga.

II Milliseid võimalusi ja tegevusi rakendavad kutseõppeasutused õppijate toetamiseks

Väljalangevuse vähendamisel toodi välja koolipoolseid jõupingutusi õppijate toetamiseks, toetussüsteemide rakendamist koolis nii õpiraskuste ületamiseks kui ennetamiseks.

- Väiksemates koolides on õpilaste toetamise koordineerijaks enamasti kursusejuhendaja/kuraator, suuremad koolid on palganud erinevaid tugispetsialiste, loonud/täiendanud projektide toel ja oma initsiatiivil õpilaste toetussüsteeme. Tänu aktiivsetele meetmetele on langenud mitmete koolide hinnangul õpilaste väljalangevus õpiraskuste ja käitumisprobleemide tõttu. Probleemiks on, kuidas erinevad toetussüsteemid toetaksid paremini õpilase arengut koolis, initsiatiivi ja seeläbi ka edasist tööga toimetulekut.

Head lahendust pole ka erivajadustega, samuti nõrkade õpitulemustega õpilastele väljundi leidmisel, neile sobivate hindamismeetodite ja –kriteeriumide määratlemiseks ning lõputunnistusele tulemuse märkimiseks. Individuaalsed õppekavad peavad jääma nominaalaja piiresse, mis ei võimalda teatud õpilastele sobivat aeglasemat õpitempot ja nominaalaja ületamisel lakkava finantstoe kadumise tõttu puudub ka koolil piisav motivatsioon nende rakendamiseks.

- Endiselt on suur pärast põhikooli õppimaasunute väljalangevus vale erialavaliku tõttu. See kombineerub sageli motivatsiooni puudumisega/ nõrga tasemega teatud ainetes. Selles osas loodetakse situatsiooni paranemisele üldhariduskoolides seoses uue õppekava juurutamisega, karjääriõppe paranemisega, mille raamesse mahuks ka kutseõppeasutustega tutvumine. Alternatiivina pakuti osa gruppides välja ka nn. eelaasta juurutamist kutseõppeasutuses, mille käigus õpilane, kes ei oska eriala valida, saaks aasta jooksul tutvuda erinevate erialadega, samal ajal parandades oma taset ka üldharidusaine(te)s, et siis teha juba teadlik erialavalik. Seni on osa koole andnud sisseastumisel eeliseid neile, kes on näidanud üles huvi eriala vastu kas kutseõppeasutust külastades, vastavaid valikaineid õppides, vanemate kaudu tehtava tööga kursis olles. Ka õpingute alguses, pärast sissejuhatavat osa, pakub osa koole võimalust õppekavarühma piires eriala vahetada.
- Olulist rolli koolist väljalangevusel mängib õpilase sotsiaalne ebaküpsus, millega kaasneb oskamatus õppida. Taolise nähtuse juured on paljuski kodus ja põhikoolis. Et õpilane omandaks õppimis- ja tööharjumused, on põhikoolijärgses õppes suur osa kasvatustööl. Nende õpilaste arengu eripäradega tuleb arvestada ka õppekavasse vastavate moodulite sisseviimisel, õppemeetodite valikul ja hindamisel, õpilaste kaasamisel koolis tehtavasse.

- Viimastel aastatel on kasvanud väljalangevus majanduslikel põhjustel. Majandusraskused ei pruugi alati (kohe) ilmnedagi. Alles puudumise põhjuseid uurides võib selguda, et vanemad on jäänud töötuks või pole koolisõiduks raha. Üheks indikaatoriks on ka ühiselamu üüri maksmatajätmine. Raskuste selgumisel on koolid oma võimaluste piires otsinud probleemile lahendusi.
- Väljalangevus töölesiirdumise tõttu on hakanud pärast majanduslangust jälle kasvama. Murettekitav on olukord, kus just tugevamad õpilased, leides hea töökoha, katkestavad õpingud. Põhjuseks osakoormusega töökohtade vähesus ning kooli ja töö ühitamise raskus. Koolid omalt poolt saavad välja pakkuda individuaalset õppegraafikut, seadusest tulenevalt pole võimalik rakendada osakoormusega õpet.

III. Millised on parimad praktikad ja probleemkohad praktika läbiviimisel?

Koolide esindajad tõid välja viimastel aastatel aset leidnud erinevaid positiivseid muutuseid praktika läbiviimisel, milleks on:

- Praktika osatähtsuse suurendamine õppekavades, selle hajutatus eri moodulitesse;
- Õpilaste parem ettevalmistatus ettevõttepraktikaks tänu kooli õppebaasile;
- Kooli poolt praktikareeglistike ja sisuliste nõuete väljatöötamine ettevõttepraktika läbiviimise ja tulemuste hindamiseks;
- Tööandjatega sidemete tugevnemine, praktikabaaside lisandumine;
- Koolipoolse kontrolli tõhustumine praktika läbiviimise ja tulemuste osas.

Samas on koolide lähenemistes täheldatavad eripärad selles osas, kuidas mingit küsimust on lahendatud.

- Mitu kooli mainis kooli poolt õpilase ettevalmistamist praktikaks lisaks praktikaülesande selgitamisele/arutelule kas nõustamise, seminari või mingi mooduli teema raames, et õpilane tajuks enda rolli, vastutust ja võimalusi omalt poolt mõjutada praktikatulemusi.
- Koolid tõid positiivsena esile omavahelist koostööd praktika ajaks õpilasele majutusvõimaluste loomisel teistes piirkondades paiknevate koolide ühiselamutes. Samas leiti, et koostöö selles osas võiks veelgi laieneda, et tagada õpilasele ilma suuremate kulutusteta võimalikult mitmekesised praktikakogemused sõltumata kooli asukohast.
- Suurenenud püsivate praktikapartnerite/praktikabaaside hulk on loonud võimalused mitte üksnes praktikakohtade olemasoluks ja valikuks, vaid ka eeldused praktika sisulise osa paranemiseks, koostöö tegemiseks tööandjatega ka praktikatulemuste

hindamisel, praktikajuhendajate koolitamiseks. Sõltuvalt piirkonnast ja õppevaldkonnast hinnati püsivate koostööpartnerite hulka erinevalt. Töö selles osas käib. Toodi näide ESF-i vahendite taotlemisest praktikavõrgustiku loomiseks.

- Kooli jaoks on oluline ülevaate saamine sellest, mida õpilane praktika jooksul teeb ja kuivõrd see vastab praktikaülesandele. Selles osas toodi hea näitena välja praktikapassi sisseseadmist auto- ja maastikuehituse erialal, milles on sisuline ülevaade kõikidest töödest, mis õpilane on praktika jooksul teinud koos hinnanguga. Ülevaate saamist hõlbustab ka reas koolides kasutatav elektrooniline praktikapäevik, kuhu õpilane märgib sisse oma päevased tööülesanded. Seeläbi on koolipoolse juhendajal olemas jooksev ülevaade õpilase poolt tehtust. Toodi näited ka praktikapäeviku sisseseadmisest, kuhu õpilane kogub kõik kas koolis või väljaspool seda täidetud praktilised ülesanded ja saab nende eest punktid, samuti õpimapi süsteemi. Koos tööülesannete loeteluga on praktika hindamisel oluline lisada sellesse õpilase enesehinnangu ja analüüsi osa.
- Üheks teravamaks probleemiks seoses praktikaga ettevõttes on koolipoolse praktikajuhendaja seonduv - aja ja rahaline ressurss praktikakohtade sisuliseks kontrolliks ja koostööks ettevõtetega - kelle õlul see peaks olema. Paljud koolid on loonud vastava ametikoha kas koolis või õppevaldkonnas ja seal on praktikakoordinaatori ülesandeks töö ettevõtetega ja praktika kontrollimine, osas on kontroll kutseõpetaja ülesanne, kes tunneb õpilast ja tema arenguvajadusi paremini. Mõlemal juhul jääb sisuline kontroll praktika toimumise üle ja suhtlus ettevõttepoolse juhendajaga pinnapealseks või puudub teatud juhtudel üldse. Seoses väljundipõhisele hindamisele üleminekuga muutub juhendaja töö sisulisemaks ja enam aega nõudvaks, mis eeldab selle töö arvestamist koormuses.
- Teine teravaim probleem puudutab ettevõttepoolset praktikakorraldust. Ettevõtete vastutus praktika korraldamisel on riiklikul tasemel reguleerimata. Koolid tegelevad õpilaste praktikaküsimustega ettevõtte tasemel, kutseliitude roll on pea olematu võrreldes ideaaliga, mis tähendaks nende aktiivset osalust nii koolidele praktikaettevõtete soovitamisel kui arendamisel. Sellega seondub ka ettevõttepoolse juhendaja temaatika, tema oskused, praktikandiga tegelemiseks pühendatud ajaliste kulude katmine läbi eraldi süsteemi, mitte kooli kaudu. Rida koole on pakkunud koolitusi praktikajuhendajatele, kuid osavõtt nendest pole kõige aktiivsem. Probleemile lisab teravust asjaolu, et ettevõtetes juhendajad vahetuvad. Arvestades üleminekut väljundipõhisele hindamisele on ettevõtete juhendajate koolitus edaspidi veelgi olulisem.

IV. Millistest põhimõtetest lähtuvalt toimub kutseõpetajate arendamine ja millised kutseõpetajat toetavad tegevused vajavad arendamist lähtuvalt riiklike õppekavade rakendamisest

- Uute õppekavade juurutamine ja edasine õppekavaarendus koolis on toiminud ka õpetajate arendajana, seda nii koolis vastastikku kogemusi vahetades, töö käigus enda kogemustest õppides kui uute õppekavadega seotud koolitustel osaledes. Seoses uute õppekavade rakendamisega, teemade integreeritud käsitlemisega ja väljundipõhisele hindamisele üleminekuga on õpetajate koolitused hädavajalikud. Küsimus on selles, kuidas neid ühitada õpetajate muude koolituste ja õppetööga. Siit tuleneb vajadus koolitusi täpsemalt kavandada, alustades kooli tasemel lahendamist vajavatest küsimustest ja jõudes alles siis õpetajani.
- Kindlasti vajavad õpetajad praktilist tuge kasutatava metoodika osas, samuti näidisülesandeid, -materjale, õpetajaraamatuid.
- Integreeritud õppe käivitumiseks on lisaks muudele tegevustele oluline leida lahendusi nii kutse- kui üldharidusainete õpetajate väljaõppe korraldamiseks kutsehariduse vajadusi silmas pidades. See on peamine valupunkt, millele koolid ka ise lahendusi otsivad.
- Koolid on kutseõpetajaid ka ise innustanud sooritama kutseeksameid, et neil oleks endal õpetades olemas selge ettekujutus sellest, mida õpilaselt eksamil nõutakse. Sellele on kaasa aidanud asjaolu, et õpetajale on kutseeksami sooritamine tasuta.
- Kutseõpetajate stažeerimise küsimus on hetkel reguleerimata ja see toimub vähemalt osaliselt kutseõpetaja puhkuse arvelt, kuigi peaks olema täienduskoolitusena osa tööajast.

Järeldused, soovitused

Kutseõppeasutustes on rakendunud uued, riiklike õppekavade baasil koostatud õppekavad, mille sisu on riiklikes õppekavades määratletud ulatuses kõikide koolide jaoks sama. See on kaasa toonud õpetatava ühtlustumise erinevates kutseõppeasutustes, s.o sama eriala õpe on erinevalt varasemast eri koolide puhul võrreldav, õpitulemused paremad.

Positiivsena võib välja tuua, et õppekavaarendusprotsess on koolides käivitunud. Selle tulemusel aset leidnud muudatuste ulatus on kooliti erinev. Seda nii õppekavadest tulenevalt (mida enam erinevad uued õppekavad varem kasutusel olnutest, seda suuremas ulatuses on koolid pidanud sisse viima muutuseid) kui erinevate õppekavarühmade rohkusest/mitmekesisusest koolis ja vastavalt ka suuremast töömahust teistsuguse lähenemise juurutamisel. Põhiliselt võib aga muudatuste ulatust seostada koolisiseste teguritega – juhtkonna rolliga arendustegevuse suunamisel, õpetajate kaasatusega õppekavade koostamisse, rakendamisse ja õppekavaarendusse, teistsuguse, õpilaskeskse ideoloogia omaksvõtmisega koolis.

- *Õppekavaarendus ja uute suundade rakendumine eeldab pühendunud, koostöövalmis ja enesearendamisele orienteeritud õpetajaid, kes tunnetavad juhtkonna toetust ja usku neisse, omavad kindlustunnet. Juhtkonnal peaks olema võimalus sisse viia erinevaid uuendusi, sh ka neid, mis on suunatud õpetajate materiaalse motivatsiooni suurendamisele.*

Lisaks muudatuse ulatusele on koolid oma õppekavaarenduses asetanud raskuspunkti mõnevõrra erinevalt, keskendudes uute õppekavade rakendamisel enam kas teemade integreeritud käsitlusele moodulites/õpilaste hindamisega seotud küsimustele, eri õpilaste gruppidele jõukohaste õppimisvõimaluste loomisele, praktikakorralduse tõhustamisele või otsides neile küsimustele komplekselt lahendusi.

- *Teemade integreeritud käsitlus eeldab koolisisest koostööd ja õpetajate valmisolekut osaleda muutuste protsessis. See tähendab ka olemasolevatele õpetajatele vajalike koolituste, toe pakkumist nii kasutatavate õppemeetodite kui õppematerjalide näol; samuti uute õpetajate ettevalmistamist kutsehariduse jaoks, kes oleksid valmis teemade integreeritud käsitlemiseks, õpilaste kaasamiseks.*
- *Hindamisega seonduvad põhimõtted ning üleminek väljundipõhisele hindamisele vajavad esmalt läbi arutamist/kokku leppimist koolide juhtkonna tasandil,*

jagades/arvestades eri koolide poolt omandatud kogemusi. Lisaks sellele on oluline läbi mõelda ka see, kuidas väljundipõhine hindamine haakub teiste haridustasemetega, kuidas saaks toimuda näiteks VÕTA.

Õpilaskond kutseõppeasutustes on muutumas üha mitmekesisemaks. Tulenevalt mitmekesisest õpilaskonnast on vaja pakkuda jõukohast õpet ja väljundeid edasiliikumiseks kõikidele gruppidele. Osa praeguseid õppekavasid jätab koolile selleks liialt vähe valikuvõimalusi.

- Paindlikuma õppe pakkumiseks on kooli jaoks oluline osades valdkondades senisest suurema valikuruumi olemasolu. Üheks võimaluseks on valikute teostamine suurema hulga moodulite seast. See tagaks suurema paindlikkuse nii erinevate õpilaste gruppide jaoks kui ka tööturu seisukohalt.*
- Erivajadustega ja nõrgematele õppuritele paindlikuma õppe pakkumise problemaatika, sh individuaalsete õppekavade koostamisega seonduv, vajab koolidele laiemat selgitamist, täpsemat lahtirääkimist.*

Õpilaste praktikavõimalused ja tase on tänu lisandunud praktikabaasidele, kindlatele partneritele ja ka koolide enda poolt tehtud tööle paranenud, kuid arenguruumi on veel palju. Probleemiks on ettevõtete väga ebaühtlane tase praktika läbiviimisel ja hindamisel, praktikajuhendajate vähesus/vahetumine ja nende ebapiisav ettevalmistus. Koolides kasutatavad praktikad nii õpilaste ettevalmistamisel praktikaks kui praktikatulemuste hindamisel on erinevad.

- Algatada arutelu regulatsioonide teemal, mis on suunatud ettevõtete huvitatuse kasvule ja vastutusele praktika korraldamisel. See seondub ka personali kui ettevõtte arengu määraja rolli senisest suurema teadvustamisega.*
- Kaaluda senisest tihedamat koostööd kutseliitudega, suurendamaks nende rolli lisaks kutseeksamite korraldamisele ka praktikaettevõtete soovitajana, praktikabaaside arendajana ja koostöös koolidega võimalike praktikajuhendajate koolitajana.*

- *Seoses üleminekuga väljundipõhisele hindamisele muutub suure tõenäosusega senisest olulisemaks koolipoolse juhendaja roll, mis eeldab kasvanud koormuse arvestamist ka tasustamisel.*
- *Ettevõttepraktika tõhususe seisukohalt on oluline eraldi pöörata tähelepanu õpilase praktikaks ettevalmistamisele kas vastava mooduli/seminari või nõustamise abil, hinnata sisulisi tulemusi, milles sisaldub ka enesehinnangu komponent.*

Tänu uute õppekavade rakendamisele on koolides pakutav õpe ühtlustunud. Üldiste ja elukestva õppega seotud võtmepädevuste arendamisel on käia veel pikk tee. See tähendab nii õppekavas vastavate kompetentsidele arendamise sissekirjutamist (osaliselt on koolides see protsess käivitumas), nende arendamiseks sobivate õppemeetodite ja individuaalset arengut arvestava hindamise rakendamist selleks ettevalmistatud õpetajate poolt.

See on eriti aktuaalne tingimustes, kus koolides arvestatav osa õpilasi vajab erinevat tuge kas õppimisraskuste ületamiseks või sotsiaalse küpsuse saavutamiseks. Kasutusele on võetud oma parimast kogemusest lähtudes erinevad tugisüsteemid, millest osa oma reageeriva iseloomu tõttu aitavad küll vähendada väljalangevust, kuid ei toeta piisavalt õpilase arengut positiivses plaanis.

- *Üldiste pädevuste arendamisega seonduv vajab koolides täiendavat tutvustamist.*
- *Kooli sotsiaaltöö süsteem on üks osa õpilase arendamisel, mis võiks toetada ka õppekavas seatud eesmäärke, kasutatavat õppimiskäsitlust. Erinevad sotsiaaltöö mudelid, nende võimalikud väljundid vajavad koolides tutvustamist.*

I Metoodika kirjeldus

Tulenevalt uuringuülesandest valiti andmestiku kogumiseks fookusgruüintervjuud, mille keskseks teemaks oli õppekavaarendusprotsess kutseõppeasutustes, täpsemalt koolide esindajate kogemuste ja probleemide väljatoomine sellega seoses.

Uuringu käigus viidi läbi 7 fookusgruü, nendest 3 Tallinnas, 2 Tartus, 1 Haapsalus ja 1 Rakveres. Uuringukutse said 43 kooli esindajad, fookusgruüdes osales 36 kutseõppeasutusest 38 isikut, kes olid kõige paremini kursis oma kooli õppekavaarendusega. Gruüid kutsuti kokku uuringu Tellija poolt, püüdes arvestada lisaks piirkonnale võimaluse korral ka kutseõppeasutuse põhilist profiili. Uuringus osalemiseks nõusoleku andnute arv fookusgruüdes varieerus 6-8-ni. Tegelik osalejate arv ühes gruüis jäi vahemikku 4-8 inimest.

Allpool toodud tabelites on toodud ära seitsmes fookusgruüis esindatud koolid.

TALLINN 1.	TALLINN 2.	HAAPSALU	RAKVERE
Tallinna Transpordikool	Tallinna Balletikool	Kuressaare Ametikool	Rakvere Ametikool
Tallinna Ehituskool	Eesti Kosmeetikute ja Juuksurite Erakool Diariss	Haapsalu Kutsehariduskeskus	Väike-Maarja Õppekeskus
Tallinna Polütehnikum	G. Otsa nim. Tallinna Muusikakool	Pärnu Saksa Tehnoloogiakool	Ida-Virumaa Kutsehariduskeskused
Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool	Tallinna Kopli Ametikool	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	Narva Kutseõppekeskus
Tallinna Tööstushariduskeskus		Hiumaa Ametikool	
		Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool	

TARTU 1.	TARTU 2.	TALLINN 3
Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	H. Elleri nim. Tartu Muusikakool	Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	Räpina Aianduskool	Tallinna Teeninduskool
Järvamaa Kutsehariduskeskus	Tartu Kunstikool	Tallinna Majanduskool
Valgamaa Kutseõppekeskus	Vana-Antsla Kutsekeskkool	Informaatika ja Arvutustehnika Kool
Tartu Kutsehariduskeskus	Lüua Metsanduskool	Eesti Hotelli- ja Turismikõrgkool
Võrumaa Kutsehariduskeskus	Põltsamaa Ametikool	

Fookusgruppide kestvus varieerus vahemikus kahest tunnist 12 minutist kuni kahe ja poole tunnini. Fookusgruppides aset leidnud vestlused lindistati ja transkribeeriti edasiseks analüüsiks, eristades küll eri isikute poolt väljaõeldut analüüsi tegemisel, kuid mitte tsiteerimisel.

Analüüsil on kasutatud fenomenograafilise uurimissuuna elemente, püüdes ühelt poolt välja tuua õppekavaarendusprotsessi eri tahke ja probleeme kooli seisukohalt, teisalt anda edasi ka hoiakulist tausta, kuidas eri koolide esindajad kogu protsessi ja sellega seonduvat mõtestavad ja tõlgendavad. Antud uuringu kontekstis on viimane aspekt väga oluline, sest kogemustest, tõlgendusest ja hoiakulisest tagapõhjast lähtuvalt mõjutatakse ka reaalsust.

Tulemuste esitamisel on kasutatud:

- teemade kaupa eri seisukohtade väljatoomist nende variatiivsust arvestades. Sama seisukohta või mõtet mõnevõrra teises sõnastuses pole reeglina korratud juhul, kui see ei lisa juurde täiendavat infot ega eristu teistsuguse mõttevarjundi poolest. Juhul kui fookusgrupis osalenu poolt väljaõeldust on tsitaadis üks või mitu lauset välja jäetud (lühendamise ja selguse huvides) või jätkab ta oma mõtet pärast teist osalejat, on see tähistatud sulgude ja punktiiriga (...);
- Terviktsitaatide esiletoomist, et avada paremini mingi probleemi või tegevuse tausta. Juhul kui üks grupis osaleja on väljendanud teema kohta korduvalt oma arvamust, on erinevate osalejate poolt väljaõeldu tähistatud tähtedega - a); b) jne.

Tulenevalt uuringuülesandest (eeldas nii heade praktikate väljatoomist, et koolid saaksid ka läbi uuringutulemuste paremini kurssi teistes koolides tehtuga kui probleemide esiletoomist õppekavaarendusprotsessis) pole kõikide koolide poolt väljaõeldut tsiteeritud võrdsest, vaid suuremas mahu on esindatud õppekavaarendusega kas kaugemale jõudnud või eripäraseid lahendusi/seisukohti või oma kooli seisukohalt teravaid valupunkte välja toonud koolijuhtide seisukohad.

Uuringu läbiviijad

Tellijapoolsed uuringuülesande sõnastajad, kontaktisikud: Kaie Piiskop, Kersti Raudsepp;

Fookusgrupi kava: koostöös Tellijaga Auni Tamm ja Kaie Saar;

Fookusgruppide läbiviimine: Auni Tamm ja Kaie Saar;

Aruanne: Auni Tamm

II Tulemused

1 Kooli õppekavade koostamisprotsess riiklike õppekavade baasil

1.1. Probleemid kooli õppekavade aluseks olnud riiklike õppekavadega

Enne kui asume vaatlema lähemalt õppekavade koostamisprotsessi eri tahke kutseõppeasutustes, toome välja koolijuhtide poolt nähtud kitsaskohad ja probleemid riiklikes õppekavades endis. Seda põhjusel, et paljudel juhtudel just johtuvalt erinevustest riiklikes õppekavades erinevad ka koolide seisukohad ja hinnangud nii oma kooli õppekavadele kui nende rakendamisega kaasnenud probleemide ja muudatuste suhtes.

Riiklikud õppekavad on koostatud eri aegadel erinevate töörühmade poolt (erinevad koolid, tööandjate esindajad), aluseks eri aegadel valminud kutsestandardid. Sellest tulenevalt on riiklikud õppekavad juba ise väga erinevad.

Üks olulisi tegureid on ajaline parameeter. Mida varem on riiklik õppekava koostatud, seda vähem on see kaasa toonud sisulisi muutuseid kooli õppekavasse.

- *Meie RÕK oli üks esimesi (...). RÕK ei toonud põhimõttelisi muudatusi õppekavasse. Oli põhiliselt teisiti vormistatud, sisuliselt muutus vähe. Mooduliks oli aine. Varem polnud meil niiviisi vormistatud ka valikained ja praktika.*

Riiklike õppekavade „nägu” on seotud nende koostajatega. Gruppides toodi välja nii koolide mõjutusi kui tööandjate määravat rolli riiklike õppekavade sisu kujunemisel. Toome näitena ühe terviktsitaadi grupist:

- *Kui õppekavasid järjest vaadata, siis nad on teatud kooli nägu. See kool, kes REKi töörühmas domineeris, selle nägu läks õppekava.*
- *Automaatikas-elektroonikas oli (...) domineeriv. Üsna nende nägu.*
- *Näiteks (...)r väljus kontrolli alt. Tänu sellele on tööandjate pahameel ja vastuvõtt on õpilaste seas nõrgaks jäänud.*

Kuna töögrupis osalesid erinevad koolid, siis tasakaalustasid vastastikku eri seisukohad ja reeglina jõuti sisu osas konsensusele. Positiivsena toodi kitsamates valdkondades tegutsevate koolide poolt esile neid riiklikke õppekavasid, kus osalesid kõikide asjassepuutuvate koolide esindajad:

- *Meil on üks muusika valdkond, seetõttu ka lihtsam. Eestis on kolm kooli, kes tegutsevad muusika valdkonnas: Elleri kool, Otsa kool ja Tallinna Muusikakeskkool. Kõik kolm kooli osalesid riiklike õppekavade väljatöötamise protsessis. Lisaks ka Muusikaakadeemia ja Viljandi Kultuuriakadeemia esindus.*

Seda on võimalik tagada juhul, kui õppekavaga on seotud väiksem arv koole. Juhul kui õppekavaga on seotud paljud koolid, pole võimalik töörühma liialt suureks paisumise tõttu kõiki kaasata, kuna see muudaks töö ebaefektiivseks ja paneks ka koolidele suure täiendava koormuse.

Riiklike õppekavade töörühmades osalenud tööandjate mõju hinnati märkimisväärseks nii sisu kui õppekavade nimetuste osas.

Vaatamata sellele, et tööandjad kaasati RÕK-i loomisse vastavalt koolide ettepanekutele, nenditi siiski, et sageli pääses töörühmades võidule suure töötajate arvuga ettevõtete arvamus. Kuna paljude koolide lõpetanutest enamik suundub tööle väiksematesse ettevõtetesse, siis tekkis juba riiklike õppekavade koostamisel lõhe suuremate ja väiksemate, vähem spetsialiseerunud tööandjate ootuste vahel ning ka õppijate ootustes.

- Vaidlesime aastaid üldehituse erialaga, sellele tõmmati rist peale. See teeb tuska. Ehitussektoris on suured ettevõtte ja pisiettevõtted. Nende arvamuste vahel on suured käärid. Väikeettevõtted pakuvad töökohtadest peaaegu 70%. Kui aga küsitakse arvamust, siis seda tehakse suurtelt ettevõtetelt. Neil on oma loogika: kui mul on betoonitöid vaja, siis kuulutan välja hanke. Tuleb firma, kes on spetsialiseerunud antud tööle. Samas väikeettevõtjad vajavad universaalset inimest.*
- Olen suhelnud restauraatorite õppekava arutelus. Seal oli kaasatud 3-4 tööandjat. Oli huvitav diskussioon. Tegelikult tundus riiklik õppekava kõigile kahtlane. Nad hindasid proportsioone vildakateks. Teooria ja üldainete osa versus praktikapool, oli vale. Nad väärtustasid rohkem praktilist poolt, kui seda õppekavades on.*
- Meil pole ainult tööandjate turg. Teine turg on ju õpilased ja lapsevanemad. On tehtud õppekavad, mis võivad suurettevõtjate arvates olla head. Ent kui palju on vanemaid, kes tahavad, et laps õpi kitsalt 3 aastat müüri ladumist. Mõnikord kitsendatakse kvalifikatsiooni, ilma, et arvestataks ühe osa sihtgruppide vajaduste/ootustega. Ehituses on nii juhtunud. Lisaks mitmed asjad on kumuleerunud. Ühelt poolt on ehitussektoris toimunud töömahtude vähenemine. Teiselt poolt näeme selgelt, kuidas õpilastest kliendirühmadele ei sobi kitsas spetsialiseerumine. Küsivad ikka, et nemad tahavad õppida üldehitust. Et olla universaalne.*

Positiivselt hinnati nende tööandjate rolli RÕK-i koostamisel, kel olid kooliga olemas sidemed, kes teadsid ka kooli probleeme ning õppega seotud üksikasju.

- Meil oli riiklik õppekava rühm, tööandjate rühm. Seesama tööandjate rühm käib koolis õppejõududena, mis tähendab sama teami. Nad teavad, mida õpetada. Lähtusid tööstuse vajadustest. See on haruldane ja nende poolt tehtudki.*

Lisaks sisulistele erinevustele on riiklike õppekavade täiskirjutatus erinev. Osades on sisse jäetud suuresti vanad asjad ja lisatud on uued, mis muudab õppekavad tihedalt täis kirjutatuks ja koolidele vähe valikuvõimalusi jätvateks.

- *Mõnikord on riiklikud õppekavad nii täis kirjutatud (näiteks ehituses), et kooli valiku tegemine on väga piiratud. See sõltub konkreetsest õppekava rühmast. Auto on ka täis kirjutatud. Katsu seal oma kooli nägemust kirja panna. Valikute jaoks ruumi napib. Mõnedes õppekavades on sisse kirjutatud ka loend, mille vahel valida saab. Ja valikud liiga kitsad. Et kohati on jäik.*

Suurem valikute maht võimaldaks koolidel paindlikumalt tegutseda.

- *Kui meil on valdkonna õppekava, siis see peab olema üldine. Valikute rea kirjutamine peaks olema kolmekordse mahuga. Et oleks valikuid, spetsialiseerumise võimalusi. Näiteks ehituse õppekava. Selge, et 2/3 on ehitustehnoloogiate küsimused. Sealt edasi peame tegema viimistleja, keskkonnatehnik jms. Et valikud tekkiks seaduslikult lubatud valikute seast. Esimesel aastal õpetame kõigile ühtemoodi, kes tuleb ehitusvaldkonda õppima. (...)Vabadusastet meil pole.*

Lisaks töörühmades osalemisele võimendub tööandjate mõju riiklike õppekavade koostamisele juba eelnevalt, läbi varem koostatud ja riiklike õppekavade aluseks olevate kutsestandardite. Arvestades asjaolu, et ka kutsestandardid on koostatud eri aegadel, võib see mõningatel juhtudel kaasa tuua riikliku õppekava aegumise juba enne, kui see kooli jõuab:

- *Kõigepealt kutsestandard, kuhu kaasatud tööandjad. Riiklike õppekava koostamise töörühm, kus samuti tööandjad. Protsess on pikatoimeline. Seega tänaseks juba aegunud.*

Riiklikud õppekavad ja kutsestandard ei ole alati vastavuses.

- *Näiteks automaatiku kutse. Ei vasta absoluutselt uuele õppekavale. Õnneks uuega lõpetajaid ei ole. Seda tehakse ringi.*

Toodi välja probleeme ka IT valdkonnas - rahvusvahelise eksami nõuded, kehtiv kutsestandard ja riiklik õppekava polevat kooskõlas. Ka ühes teises grupis ei olnud rahul arvuti riikliku õppekavaga:

- *Riiklik arvuti õppekava on üldse selline, et ei sobi kutsekoolis rakendada.*
- *Õige. Üle pingutatud.*

Teine probleem on raskused uute õppekavade kinnitamisel juhul, kui puudub vastav RÕK või kutsestandard. Seda vaatamata tööandjate vajadusele teatud eriala töötajate järgi ja kooli valmidusele seda õpetada.

- *Millal inimesed organiseeruvad ja standardi valmis teevad. Tööandjate tellimused on ju kõige olulisemad.*

Eraldi toodi mitmes grupis esile ebaloogilisust seoses riiklikes õppekavades sätestatud nimetuste ja nende arusaadavusega:

- *Riiklik õppekava isegi sätestas erialade nimetused. Suur segadus on nende nimedest arusaamisega, eriti ehitusvaldkonnas. Nimi peaks rääkima iseenda eest, mitte et, seda peaks selgitama. Kinnisvarahooldajast sai keskkonnatehnika lukksepp.*
- *Logistika klienditeenindaja. Kuidas seletada, millega tegelikult tegemist?*

Probleeme nähti ka üldehituse, turismikorralduse asendamises kitsamate nimetustega, kuna see tõi kaasa õpilaste huvi vähenemise eriala suhtes.

- *Üldehitus kadus ja nimetused muutusid kitsamaks, mis avaldas negatiivset mõju vastuvõtule.*
- *Õppekava nimi – maaturismi ettevõtlus, absoluutselt potentsiaalse õppija hulgas ei müü. Kõigile tulevad meelde sääsed ja lehmad, kuigi õppekava sisu ei ole maakeskne. Turismiettevõtluses oli õppureid. See pole ühe kooli probleem.*

Riiklikud õppekavad pole ühtlustatud, samad ained on sees erinevate nimedega:

- *Üldõpingute osas nimetasid erinevad RÕKid aineid erinevalt. Seetõttu on seitset viisi majanduse õpet jne.*

Ebaühtlased on riiklikud õppekavad ka moodulite pikkuse (osa liialt pikad) ja sisu osas (kohati võrdub moodul ainega), mis ei ole soosinud muutuseid koolis.

Riiklikest õppekavadest on puudu ka metoodika ja hindamise osa.

Riiklikes õppekavades oleks tuua selgemalt välja seosed erinevate haridustasemetega:

- *Pole välja joonistatud tasemete kaupa õppekava puud. Seda on ühes valdkonnas püütud teha. Kus lõpeb põhiharidusejärgne, kus keskharidusejärgne, kust tuleb rakenduskõrg ja kust edasi magister? Teatud osades õpetame järgmisele haridustasemele ette või sisse.*

SEEGA: Riiklikud õppekavad olid ebaühtlused tulenevalt nende koostamise aluseks olnud kutsestandarditest, koolile jäetud valikutest jmt.

Riiklike õppekavade sisuliseks ühtlustamiseks edaspidi on otstarbekas üle vaadata koostajate meeskonnad, kaasates nendesse nii eripalgelisi koole kui tööandjaid. Lisaks sellele tuleks kasuks ka vormiline ühtlustamine.

Reguleerimata on uute kooli õppekavade koostamine juhul, kui puudub riiklik õppekava või kutsestandard.

1.2 Kooli õppekavade koostamine

1.2.1 Õppekavade koostajad koolis

Kooli õppekavade koostajate ring oli sõltuvalt koolist mõnevõrra erinev. Levinuim oli õppekava kokkupanek osakondades, õppesuundade või õppevaldkondade kaupa, eestvedajateks juhtivõpetaja või erialajuht.

- *Kuna riiklik õppekava on raamides, siis toimus töö osakondade põhiselt. Riiklik õppekava tuli paljuski kirjutada ümber, nii ka tehti. Teksti osa tõsteti üle.*
- *Kool on väike ja seetõttu pole osakondasid. On õppesuunad, suuna juhid ja õppedirektor ise.*
- *Meil on eestvedajaks inimeseks juhtivõpetaja, kes koordineerib õppekava tööd(..) Juhtivõpetaja osales ka riikliku õppekava väljatöötamisel.*

Eri osakondade/õppesuundade poolt koostatud õppekavad vaadati üle kas õppedirektori, muu juhtkonna esindaja või selleks palgatud metoodiku/arendusspetsialisti poolt ja vajadusel viidi neisse sisse ka muudatused kas vormistamise või ühtlustamise osas, konsulteerides ka REK-iga.

- *Juhtivõpetaja koondab enda ümber küll õpetajad, aga kuidas lõppvormistus jääb, see on tema otsustada.*
- *Meie struktuuris on õppedirektor vedanud õppekavade koostamist.*
- *Võtsime metoodiku tööle, aga mitesobivuse tõttu koondasime, kuna ei täitnud ootusi. Tööd jätkas õppedirektor.*
- *Meie lõime 3-4 aastat tagasi eraldi õppekavade arenduse spetsialisti ametikoha, kus on inimene 0,5 kohaga tööl ja ülejäänud osa ajast töötab õpetajana. Tegu oli nii suure muutusega: ühest õppekavast kuus õppekava. Selleks oli vaja eraldada aega inimesele, kes sellega tegeles. Tänapäevaks on see ennast õigustanud.*
- *Meeskonnad lõime ise. Võtsime selles etapis tööle ka metoodiku. Tema võttis kokku töörühmad ja pani (kooli õppekavad) kirja dokumendina.*

Õpetajate kaasamine kooli õppekava koostamisse on olnud erinev. Oli koole, kus õpetajad olid kaasatud õppekava koostamisse algusest peale:

- *Kooli õppekavad kirjutasid õpetajad ainekomisjonide juhtide eestvedamisel. Nii sündis sisuline töö õpetajatega koostöös.*
- *Meil on hea metoodik ja õppesuuna juht, need on vedajad. Kaasati õpetajaid, kutseõpetajaid. Koolis toimusid foorumid, töökoosolekud. Võtsime ette RÕKi ja vaatasime, kuidas kirjutada lahti hindamise ja sisu osa.*

Paremas seisus olid need koolid, mille õpetajad olid enam kaasatud RÕK-i töörühmadesse:

- *Meie juhtivamad õpetajad ja erialaõpetajad olid seotud riikliku õppekava protsessiga. Nii et samal ajal koostati ka sisud. Selle võrra oli kooli õppekavasid lihtsam teha.*

- *Kool oli kaasatud riiklike õppekavade loomisse. Info liikus hästi.*
- *Kooli õppekava oli mõnes mõttes lihtne teha, sest osad õpetajad osalesid riiklike õppekavade tegemisel.*

Riiklike õppekavade koostamisel osalenud õpetajatel olid teadmised õppekava koostamisest juba eelnevalt olemas, osa probleemseid kohti oli läbi vaieldud:

- *Ekspertgruppides töötas ka meie koolist iga eriala kaks spetsialisti. 2009 aastal said riiklikud õppekavad valmis. Edasine kooli õppekavade kokkupanek ja väljatöötamine läksid kiirelt. Seda põhjusel, et riiklike kavade väljatöötamisel sai asjad läbi räägitud ja vaieldud. (Riikliku õppekava puhul leppisime kokku miinimummahtude osas. Koolidele jäi vabadus üht või teist ainet anda suuremas mahus.) Seetõttu ei tekkinud ka kooli kavade koostamisel midagi üle jõu käivat. Kooli õppekava (koostamise) juures osalesid eriala õpetajad.*

Ka mujal toodi esile just erialaõpetajate sagedasemat kaasamist õppekava koostamisse võrreldes üldainete õpetajatega. Seda tingituna erialaainete suuremast mahust moodulites, erialaõpetajate eelnevatest kogemustest riiklike õppekavade töörühmades, samuti suuremast aktiivsusest koolis.

Üldainete õpetajate kaasaráakimine õppekava koostamisel oli tagasihoidlikum nii osalemise suhtes üldiselt kui töötamise aktiivsusest.

- *Ka üldharidusainete õpetajad osalesid. ... Aga nad ei olnud väga aktiivsed.*

Teemaks, mis vajab õpetajate kaasamist, oli hindamine, selle põhimõtete kokkuleppimine ja lahtikirjutamine.

- *Täna oleme hindamise lahti kirjutanud nii. Aga üle Eesti peavad koolitused aitama väljundipõhise hindamise ümber kirjutada.*

Muudes küsimustes varieerusid õpetajate kaasamise põhimõtted ja nende roll õppekava koostamisel sõltuvalt koolist.

- *Meil koostavad õppekavasid eriala nõukogud juhtõpetaja eestvedamisel. Igas õppekava rühmas on juhtõpetaja. Kui palju ta on ise kirjutanud ja kui palju teisi kaasanud, see varieerub. Lihtsam on väiksemas ringis tööd teha. Leppisime kokku, et üldainete õpetajad koostasid ühtse loogikapõhimõtte kõikide erialade jaoks miinimumosa suhtes. Üritasime ühtlustada, et poleks kirju.*
- *Kasutasime õppekava tööd selleks, et õpetajaid suunata. Pidime tõsiselt läbi mõtlema hindamise. 2009 septembriga on kõik kodulehel üleval.*

Õpetajate kaasamise takistusena märgiti vastava ettevalmistuse puudumist koolituse näol, piiratud riigikeele oskust ning suhtumist.

- *Meie erisus on see, et paljud õpetajad ei valda piisavalt riigikeelt, et saaks toimetada õppekava arendustegevusega. Seetõttu oli meie koolis väga raske. Üks asi on keele valdamine. Teine asi on vanus ja mingid sovjetiaegsed põhimõtted...(....)Puudujäägiks oli see, et kooli meeskonnad oleks pidanud läbima koolituse enne koolisiseste õppekavade tegemist. Keegi ei keelanud meil seda teha, aga kiirus oli peal. Polnud võimalik mõelda koolitustele.*

Esines ka mõni juhtum, kus õppekava koostamine langes põhiosas ühele-kahele inimesele. Õpetajaid kaasati siis, kui õppekava oli valmis või põhijoontes valmis.

- *Kooli õppekava koostamisel õpetajad realselt koostööd ei teinud. Nii palju, kui nad olid riiklikes õppekavade komisjonides. Kuna aeg jäi kevade ja suve peale, siis õpetajad puhkasid. Ajaline ebasobivus. (..) Põhimõtteliselt oli see osakonnajuhataja töö. Teoreetiliselt oleks pidanud tegema seda meeskondadega. Aga kuna õpetajal on 1200 tundi koormust, siis tema teeb oma tööd. Õpetajani jõudis nii, et kui kooli õppekava oli valmis, võtsid mooduli ja selle põhjal koostasid nn temaatilise plaani. Nüüd ainekava.*
- *Suurem töö oli jagada sügis- ja kevadsemestri peale ained ja mahud ära tabelina. Põhitöö tegi ära juhtõpetaja. Õpetajad said sõna sekka öelda ja mõelda, just loogilisuse osas. Mis aine sügisel, mis kevadel.*

Juhul kui õpetajad ei osalenud riiklike ja kooli õppekavade koostamisel, on neid raskem kaasata ka õppekava rakendamisse.

- *Mina kirjutasin need kõik ise kokku, teinud eeltööd osakondadega. Koosolekul üks kord rääkida, kus mitte aine, vaid moodul ja hindamine proportsionaalselt, et koondhinne tuleks õiglane, see on ikka paras vaidlemine. Ega me inimesed ei võtnud seda kergelt vastu. Pidin ikka tugevalt survet avaldama ja lugema mingist paberist ette, et nüüd on niimoodi...*
- *Loomulikult said (õppekavad) tehtud, aga on terve hulk on inimesi, kes siiani ei tea uuest õppekavast midagi. See pole minu pessimism, vaid reaalsus.*

Lihtsam oli õppekavade koostamine nendes koolides, kus varasemad kokkupuuted õppekavaarendusega olid olemas kas seoses koolitusloa taotlemisega (erakoolid või munitsipaalkoolid) või muul viisil.

- *Riiklike õppekavade rakendamine läks valutult, kuna meil käib kogu aeg õppekavade arendamine.*
- *Eelmisel aastal oli suurem voor, kui tegelikult vangla õppekavad said ümber tehtud koostöös vangla inimestega. Süsteem on sama ja samad ilmingud on siin.*

SEEGA: Õpetajate osalemine RÕK-i töörühmades ja kooli õppekavade koostamisel on üks õpetaja arendustegevustest, mis loob samal ajal paremad eeldused ka õpetajate aktiivsemaks osalemiseks nii õppekavade rakendamisel kui edasisel arendamisel.

1.2.2 Tööandjate kaasamine

RÕK-i baasil koostatud kooli õppekavade väljatöötamisel konsulteeriti enamasti kooli nõukogudesse kuuluvate tööandjatega, oma kooli kutseõpetajatega - praktikutega. Tööandjate kaasamist väljastpoolt toodi esile harvemini.

- *Tööandjatest niipalju, et meie inimesed (...) on kutsestandardite nõukogudes olnud koos tööandjatega. Kuulame hoolega, mida räägib koolinõukogu, sest seal on tööandjad ja liitude esindajad. Teeme ka vajadusel muudatusi õppekavadesse arvestades tööandja soove. Meil on tihe koostöö tööandjatega.*
- *Ühte õppekava ma kirjutan koostöös Külmaliiduga. Nad on huvitatud ja aitavad erialalise mooduli tegemisel.*

Tööandjate täiendavate ettepanekute sisseviimist kooli õppekavadesse peeti raskeks riiklike õppekavade kohatise jäikuse ning kohustuslike teemade mahu tõttu. Lisaks sellele tuli koolil leida tasakaal eri tööandjate ootustele reageerimisel.

- *Sest riiklik ei lubanud sisulist muutust. Kooskõlastusringil küsivad koolinõukogu liikmed, miks nad peavad seda tegema või teevad ettepanekuid, aga neid ei saa arvestada. Riiklik õppekava sätestab. Raam on hakanud ahistama.*
- *Püüdsime tööandjatega rohkem suhelda. Nende soovitusel olid spetsiifilised. Lisades saime aru, et see on selle konkreetse tööandja järgi. Teisele ei pruugi see sobida. Kirik keset küla kohta oli raske leida. Aga sai leitud. See on peamurdmiskoht. Kui õpetajad ja valdkonnajuhid said õppekavad valmis, siis pooljõuga sai praktikaosa ning individuaalse töö osa suurendada.*
- *Mänguruum nende (tööandjate) arvamusega arvestada on väiksem kui varem.. Rohkem tuleb kõne alla praktika poole osas.*

Tööandjate arvamusi küsiti ja nende seisukohtadega arvestati õppekava praktika osa lahtikirjutamisel.

- *Väljastpoolt kooli arutasime praktikaosa ja praktikadokumentatsiooni tööandjatega.*

Toodi välja ka laiapõhjalisemat koostööd tööandjatega kogu õppeprotsessi vältel.

- *Kuna meie õpetajad olid ka osalised riiklike õppekavade nõukogudes ja töörühmades, siis tööandjate info on üheks sisendiks õppekavade muutuste tegemisel. Me ei löö lahku riikliku ja kooli õppekava, sest nad on algstaadiumis seotud. Me kaasame tööandjaid hindamistesse järjest rohkem. Nad on aastaid olnud lõputööde hindamise komisjonis. Nüüd järjest rohkem*

proovime ka iga kursuse/aasta lõpueksamitele tööandjaid kaasata. See ongi nende tagasiside õppekavale, nendepoolsed nõuanded. Koostöö toimib. Pluss veel praktikad.

Tööandjatega koostöös on mitmel puhul koostatud ja püütud kinnitada uusi õppekavasid, millel puudub vastav riiklik õppekava, mõningatel juhtudel ka kutsestandard. Samas pole selgust, kuidas see protsess peaks toimuma, sest õppekava kinnitamisel on tekkinud raskused.

- *Kui kool algatas ühe uue õppekava, siis sõnum oli sedasorti, et riiklikus õppekavas seda pole... See peaks teistmoodi käima.(....) Me jõudsime tööandjate sekkumiseni, õnnestus ka RÕKist mööda minna. Aga see oli väga raske. See tapab loovust. Koolid areneksid ja mõtleksid loovamalt.*
- *Meil on mesindusõppekava. Tahtsime registreerida, aga riiklikku õppekava pole. Kutsestandard on, aga kava pole. Kas pole võimalik erandit teha? (...) REK võiks üle kontrollida ja heaks kiita.*
 - *See oleks oluline ka koolide omanäolisuse, mitmekesisuse tagamisel.*
- *Osa asju oleks tehtav ka riikliku õppekava raames. Seadus ütleb, et kuni 30% võib olla valikaineid. Meil aga on see vabadusaste riiklikus õppekavas 3-10%. Seetõttu on keeruline.*

SEEGA: Tööandjate arvamust kooli õppekavade koostamisel küsiti põhiliselt oma kooli piires- kooli nõukogude liikmetelt ja praktikas töötavatelt kutseõpetajatelt. Põhjuseks kooli valikute nappus osas riiklikes õppekavades. Laiem tööandjate ring oli kaasatud kooli õppekava praktikaosa lahtikirjutamisse.

Tagamaks paindlikku reageerimist tööturu nõuetele, vajab selgitamist uute, koostöös tööandjatega loodud õppekavade registreerimine juhul, kui puudub vastav riiklik õppekava või kutsestandard.

1.2.3 Ajakava sobivus kooli õppekavade koostamiseks

Reeglina oli koolil õppekava(de) koostamiseks aega pool aastat. Hinnangud selle perioodi piisavusele olid vastakad. Seda aega hindasid enda jaoks piisavaks koolid, kel oli varasemaid kogemusi uute õppekavade koostamise/ ümbertegemisega koolitusloa taotlemiseks, samuti osa suuremaid koole.

- *Meil on õppekava töörühmad igas valdkonnas. On olemas õppekava hoidja igal õppekaval. See on 28 inimest, kes igaüks tegeleb oma õppekavaga. Meil oli inimesi võtta, keda rakendada. Väiksemas koolis on kindlasti kehvem ses osas. Meil oma poole tegemisega probleeme pole olnud.*

- *Kuna oleme munitsipaalõppeasutus, siis oma õppekavad peame esitama eelkõige koolituslubade taotlemiseks. St koolitusluba antakse nominaalseks õppeajaks ja aasta lõppedes tuleb taas esitada õppekava. Seega riiklike õppekavade rakendamine läks valutult, kuna meil käib kogu aeg õppekavade arendamine.*
- *See pooleaastane ettevalmistusaeg on täiesti piisav, sest nägin septembris see õppetöö läheb lahti ja jaanuar-märts on õige aeg asjaga vaikselt tegelda ja suvepuhkusele minnes on koolitusluba seinal. Me muidugi käisime alguses ka augustis konsultatsioonis ja oleme nüüd kogemuse võrra rikkamad.(...). Kui veel venitada, kaob fookus ära.*

Osa koole tõi välja pikka ooteaega õppekava(de) kinnitamisel. Seda kas suurest töökoormusest REK-is või pika kinnitamise aja tõttu.

- *Meile oli probleemiks õppekava pikk menetlusprotsess. Kooli poolt kõik tehtud: kooli nõukogust ja õppenõukogust läbi käinud, direktor on kinnitanud. Aga siis ootame, millal edasi menetletakse. Mõnes valdkonnas läheb kiirelt. Eriti kaua oleme oodanud toitlustusvaldkonnas ja majutuses. Võib-olla on seal palju õppekavasid ja inimene ei jõua. Kuna oleme tahtnud alustada ka aasta jooksul uute õpilastega, siis need protsessid on ka meid ootama pannud.*
- *Pigem oli see pool, et REK ei jõudnud mõnes valdkonnas. Ilmselt oli maht suur. Nende inimestele langes tõsiselt suur koormus.*
- *Meil esines ka sama probleem, et ei jõutud valmis teha.*
- *Komisjon ei kogune iga üksiku pärast. Kohapeal (...) sisestad, Tartus öeldi ahah. Sealt saadeti Tallinnasse kiri, et (...) on 18 õppekava tekitanud. Jaotati need ära. Mõnikord Tartu-Tallinn trassil kadus midagi ära. Pidid silma peal hoidma.*

Esmakordselt nii suures mahus korraga mitmete õppekavade koostamisega kokkupuutunute seisukohad olid erinevad. Ühed jõudsid õppekava(de)ga valmis õigeaegselt ilma suuremate probleemideta:

- *Hirm oli ka 6-kuulise aja pärast, aga jõudsime.*

Teised pidasid sellises mahus õppekavade koostamist taolise ajakavaga liiga pingeliseks, asjatut tööd juurde tekitavaks või ka õppekava kvaliteeti mõjutavaks. Sobivaks ajaks peeti üht aastat.

- *Mõistlik aeg oleneb erialade mahust. Kuuga 1-2 eriala. Kahe kuuga 17 eriala x 2, so 34 eriala ja kirjutada need raamatud kokku on suur töö. (...)Jaanuaris tuli ja kevadeks pidi olema valmis. See dokumentatsioon ja kõik paralleelsest kevadiste eksamitega oli väga kiire. Vaatasin, et jään 17 hätta. Viimase saatsin ära 5 juunil. See oli tervisekulu mulle.*
- *Meil oli korraga palju õppekavasid töös. Juhtõpetajad moodustasid oma töörühmad, aga tekkis ajapuudus. Töörühmade liikmed ei suutnud koos käia. Lõppvormistuse ja ühtse*

vormingu tegi juhtõpetaja ise. Jupiter, mis tulid, olid erineva ülesehituse, kirjastiili jms. Kohati tegi see tööd juurde.

- Ajaliselt läks esimene ots ülepeakaela. (...)õppekavas leian veel praegugi vigu.
- Protsess oli tohutult kiire. Jaanuarist tulnud riiklikke õppekavasid oleks võinud mitte esitada. Aga kui jorutada, siis õppekava jääb vanaks. Ikka oli tarvis sügisest uusi õppekavasid.

Pingeliseks tegi ajakava asjaolu, et õppekava koostamine - nii kooli meeskondade organiseerimine kui sisuline töö, käis õppetöö kõrvalt.

- Kui oli 6 kuuga vaja asjad jonksu viia, siis kõrval eksisteeris õppetöö. Teine asi on, et kella 16.00-20.00 tehtud õppekavatöö ei ole efektiivne. Sest kõik mõtlevad, kuidas koju minna.
- On selge, et õpetamise käigus tekivad arusaamad, millised on protsessitasemed ja probleemid. Kuidas neid rakendatakse? Kuidas tagasisidet korjatakse? Ainetöörühmade roll on selles osas suur. Ent täna peame arvestama õpetaja töökoormust. Kui koormus on suur, siis arendustöödeks jääb vähe aega.

Lisaks sellele oli tehniliselt keerukate erialade puhul suurte muutuste tegemine nii lühikese ajaga raske, kuna see nõuab muutusi õppebaasis, õppeklassides. Lahendusena nähti vastava õppekava rakendusplaani koostamist, mis vaataks olukorda terviklikult:

- Õpetaja ei saa aru. Aga riigi poolt ei olnud mõeldud seda, kus on õppebaas, kus teha. Kõik jäi kooli õlule. Õpetajate koolitus samamoodi. Enne tuleks koolitus, siis uued õppekavad.
- Meil on väga hea materiaalne baas, aga ikka pidime tegema klasse juurde.
- Näiteks automaatika, see eeldas teatud õppekeskkonna loomist. Järgmiseks korra võiks olla õppekavade rakendamiseks tegevuskava. (...) Iga valdkondliku õppekava sisseviimisel tuleb arvestada, kui palju see maksab. Kui palju on õpetajaid, mis koolitust nad vajavad; nõustajad, didaktilised materjalid, investeering õppekeskkonda, kust see saadakse? Õppekava rakendamiseks on vaja perioodi üks õppeaasta. Kui räägime katsetamisest, siis see tuleb teha enne kehtestamist. Järgmine on üleminekuperiood, kui õpetajale tekib uus automaatika moodul. Siis tuleb hakata vastavat materjali ette valmistama. See võtab aega. 1 tund = 5 tundi ettevalmistust.

SEEGA: Pooleaastane periood kooli õppekava koostamiseks oli sobiv nendele koolidele, kus olid juba varasemast kogemused õppekavade koostamisel, koolituslubade taotlemisel.

Osa esmakordselt õppekavaarendusega sellises mahus kokku puutunud koolide esindajaid hindas poole aasta pikkust perioodi kooli õppekavade koostamiseks liialt lühikeseks. Põhjuseks toodi õpetajate hõivatust õppetööga ja neil vastava ettevalmistuse puudumist koolituse näol, õppebaaside muutmise vajadust.

1.2.4 Sisulised probleemid uute õppekavade koostamisel

Uutes riiklikes õppekavades mindi üle moodulipõhisele õppele. See vajab koolides põhjalikku läbimõtet nii moodulite järjekorra, teemade sisulise liigendatuse kui hindamise seisukohalt.

- *On häid külgi ja on probleeme. Lego kokku laduda, ainult vaata, millisele ajale paned. Paljudel moodulitel on määratletud eelduslikud moodulid, sellest tuleb iseenesest järjekord. Siis jääb üle vaadata ülejäänud moodulite puhul, kuidas neid ajaliselt/kronoloogiliselt kõrvale panna, et nad haakuksid. Valmistaksid ette igaks aastaks just sellel aastal vajalike oskuste tervikkomplekside väljakujundamiseks, et saaks praktikale minna kindale tasemele. Alati see kõige paremini ei õnnestu, kuna moodulid on suureks ühendatud ja peavad jooksuma läbi mitme aasta.*
- *Kui varem oli aine ühe õpetajaga, siis nüüd olid moodulis teemad, mida õpetas mitu õpetajat. See nõudis selgitamist.*

Suur muutus leidis aset seoses üldõpingutega. Osa koole kirjutas sõltuvalt õppekavast pool üldõpingute mahust erinevalt, püüdes neid integreerida konkreetsete teemadega õppekavades, osa jaoks oli õppekavas üldõpingute osa sarnane.

- *Üldõppe osas soovin lisada. Pean arusaamatuks, et seda neljakümnet kursust, mida keskhariduse saamiseks õpetame, igas õppekavas copy paste üle käime. Pigem võiks olla nii, et kool kinnitab REK-is korra oma üldõppe osa ja sellega asi lõpeks. Kutseosa oleks puhas kutsestandardist tulenev kutseomistamise kirjeldamise õppekava. Teine pool oleks siis üldainete osa, mis on olemas üks ja kõigile. Jabur on neid paljundada.*
- *Uus suunitlus on, et 20 + 20. Üks on kõigile ühtmoodi ja teine konkreetsetel õppekaval.*

Probleemina toodi välja ka muutuste sisseviimise vajadust oma õppekavade üldainete osasse uute põhikooli ja gümnaasiumi õppekavade alusel.

- *Ei jõua veel ühe muutusega harjuda, kui tuleb juba järgmine.*

Samas puudub ülevaade, kuidas seda teha. Selles osas vajavad ka üldharidusainete õpetajad täiendavat koolitust.

Kooli poolt pakutavate valikõpingute erinev maht õppekavas

Arvestades seaduses ettenähtud kuni 30%, jäid koolide valikuvõimalused lisada õppekavasse midagi omalt poolt reeglina oluliselt väiksemaks kuni selleni välja, et osal õppekavadest hinnati kooli valikute lisamise võimalust lähtuvalt spetsialiseerumissoovist, piirkondlike tööandjate soovide või õpilaste eripärast, minimaalseks.

- *Osad riiklikud õppekavad jätavad lahti võimaluse valikainete osas. Teistes aga on valikained täismahus juba valmis kirjutatud täispaketina. Endal pole võimalik valikuid teha.*

Siinkohal üks terviktsitaat grupist:

- *Meil on valikuosa minimaalne. Formaalne. Pole tagatud riikliku õppekavaga sellise valikosa võimaldamine, mis on kutseõppeasutuse seadusega lubatud. See on täis kirjutatud. Näiteks autotehnika eriala õppekava. Vint on üle pingutatud. Sinna on sisse viidud autodiagnostika seadmetik kõikidele kohustuslikul tasemel. Kutsekooli siirdub veerand põhikooli lõpetajatest, kus on reeglina sees need, kes gümnaasiumi edasi ei lähe. Nende hulgas on düsgraafikud, düslektikud jm häiretega lapsed. Nad ei suuda elektritööd ette kujutada. Puuduvad esialgu eeldused kõiki asju omandada. Tihtipeale on füüsika, matemaatika nõrgad olnud. Ta ei suuda asja selgeks saada. Sellisel juhul on blokeeritud ka muud tööd (...). Ta võiks veermiku hooldamist teostada. Viga on kõrgete eesmärkide püstitamises. Mõeldakse, et kui on kõrged eesmärgid, küll siis hakatakse häid lõpetajaid tootma. Tühjagi.*
- *See on vastuolus elukestva õppe printsiibiga. Püüame õpetada kõike ühekorraga.*
- *Arvestamata, et kõik pole võimelised. Auto tööandjad arvasid, et paneme sellised nõuded, küll nad siis õpivad. Tulevad targad töötajad. Aga tegelikkuses tõrjutakse suur hulk kõrvale, kes võiksid olla mehaanika vms lihtsama hoolduse peal.*
- *Eesmärk on kirjutada maksimum tase. Aga tuleks alustada miinimumist.*
- *Kool ise saab siis asju täiendada, arvestades võimekaid.*
- *Samas on auto kutseõppe sisu üles ehitatud teisiti. On tugevad sisumoodulid, mille sees üks osa on praktika. Mitte lihtsalt praktika.*

Koolipoolsete valikuvõimaluste vähesust toodi esile ka teistel õppekavadel.

Hiljem valminud õppekavadel oli reeglina valikuvabadust ise aineid lisada enam:

- *Viimased olid eelistatud seisukorras. Teistel oli juba valmis ja siit teadmine, mitu täis kirjutada.*
- *Meil on päris ilusasti. Uudne moment on, et uutes õppekavades üldõpingud sisaldavad ettevõtluse momenti. Tulevane (..) peab ennast ise ära majandama, turundama. Sellist haridust seni me ei andnud. Nüüd uue õppekavaga hakkab see järjest päevakorda tõusma. Taolist haridust on vaja. Kasvõi autorikaitse, tööõigusasjad. Meie uued õppekavad annavad õpilasele rohkem valikuvõimalusi. Valikainete maht on suur 10-30. Mänguruumi on tunduvalt rohkem. Vanades õppekavades valikaineteks polnud ruumi.*
- *Ka meil on valikainete maht 30%.*

Probleemina toodi esile ka moodulite jäikust mahu muutmise osas:

- *Moodul on defineeritud. Tuleviku õppekavad ei saa enam olla nii paika pandud. Ma tean, et vaidlus oli tihe. Võiks õppemoodulite mahud jätta lahti. Teiselt poolt oli suur vastuseis. Tegelikult on mahtu raske paika panna. Oleneb kontingendist, kes tuleb. Tööandja ütleb, mul on need mehed ja tahan neid koolitada. Meie peame vaatama õppekava mahtu. Ei saa ka moodulit poolitada.*

- *Põhikoolijärgset ja keskkoolijärgset õpet ei saa ühe puuga võtta.*
- *Moodulite mahud ei tohi olla nii jäigad. Kui võtame keskkoolijärgse õppe, siis peame jälgima õppekava mahtu. Tegelikult tuleb jälgida õpiväljundit. Kui peame kolm õppenädalat seda või viis õppenädalat seda õpetama. Ta on keskkoolijärgne õpilane ja võib-olla on tal juba mingi eriala. Saame VÕTA-t kasutada jne. Ikkagi võiks kõik olla vabam.*

SEEGA: Kooli õppekavade koostamisel oli vaja otsustada sisulised küsimused: määratleda moodulite järjekord, teemade sisuline liigendatus moodulites ja ka see, kuidas toimub hindamine. See eeldas koolisisest koostööd. Suur muutus oli üldainete integreerimise vajadus ja mooduli teemade õpetamine eri õpetajate poolt.

Teine sisuline teemade ring kooli õppekavade koostamisel puudutas kooli valikute lahtikirjutamist. Leiti, et see on teatud riiklikel õppekavadel liialt väike. Seisti ka probleemide ja otsuste ees, kuidas tagada erinevate õpilaste toimetulek ühe kindla taseme õppekavaga.

1.2.5 Tugi õppekavade koostamiseks

Lisaks eelpoolkirjeldatud osalemisele RÕK-i töörühmades ja sealt kogemuse saamisele toodi koolide poolt välja ka REK-i tuge kooli õppekava koostamisel.

- *Kõik erinevad inimesed REKi kutsehariduse osakonnast on aidanud nõu ja jõuga.*

Valdav enamik osalejatest tõi esile konsulteerimist REK-i spetsialistidega õppekavade koostamise käigus. Ühelt poolt „juhatas see teeotsale”, võimaldas edasi minna kergema vaevaga, teisalt aitas kiirendada edasist õppekava kooskõlastusprotsessi, vältida asjatuid ümbertegemisi ja ühtlasi lühendada õppekava registreerimisele kuluvat aega.

Samas tuli esile ka lahtirääkimata asju õppekava kinnitamisel:

- *Probleem on veel ka REK-i hindajate osas. Ühe jaoks sõnastus sobib, teisele mitte, eriti üldhariduse osas. On ka selline näide. Oleme võtnud ühe kooli (...) eriala õppekava. Vahetad nime ära, lähed kinnitama, aga see ei sobi. Tekib küsimus, mis toimub.*

REK pakkus õpetajatele ka koolitusi õppekava koostamiseks.

- *Ehitus ja tsiviilrajatise valdkonnas, või kivi ja tolmkonstruktsioonide ehitiste poolelt- neid õppepäevi oli palju. Just siis, kui riiklike õppekavasid välja töötati. Tutvustusi ja arutelusid oli päris palju. Sama ka põllumajanduse õppekavaga.*

Juhendmaterjalid õppekava koostamise kohta olid küll olemas, kuid nende kasutamist nimetasid vaid vähesed gruppides osalenud.

- *Meil lähtuti üks ühele REKi kodulehele välja pandud näidismaterjalidest. Need võeti põhjadeks. Sinna peale tehti vastavad kanded ja moodulite sisud. Teiselt poolt riiklikus*

Õppekavas määratletud moodulite sisud, eesmärgid- neid on mõttekas kasutada nii, nagu nad on.

Ilmselt otsiti juhendmaterjalidest abi siis, kui mingi probleem tekkis. Kuna kooli õppekavade koostamine toimus enamasti siiski osakondade kaupa, võisid juhendmaterjale vajada/kasutada just kooli eri meeskonnad. Seega ei pruugi uuringu käigus põhiosas õppedirektorite poolt väljaõeldu kajastada vastavate materjalide kasutamise tegelikku seisu.

- *Kas juhendmaterjale kasutati, isegi ei tea.*

Osa koole oli õppekavade koostamisel vahetanud kogemusi kas oma piirkonna teiste koolidega või sama valdkonna koolidega. Kokkupuutepunkte ja vastastikust kogemuste vahetamist soodustas ka osalemine ühistel koolitustel. Paar kooli tõi esile eeskuju võtmist teise kooli koostatud õppekavadest, seda eriti esimese õppekava koostamisel:

- *Natuke sai teisi vaadatud, kellel asjad valmis. Võtsime niiöelda eeskujuks. Valikained sai kool ise valida, need teemad mõtlesime läbi.*

2 Õppekavade rakendumine koolides

2.1 Aset leidnud muutused õpetamises, koolikorralduses

Õppekavade rakendumise teemat koolides on otstarbekas alustada tsitaadiga:

- Meil on olemas üks kirjutatud riiklik õppekava. Siis on meil kaante vahel kooli õppekava. Siis on õppekava, mida tegelikult õpetatakse. Lõpuks kava, mida õpitakse. Kuidas see kõik kokku mahutatakse? Samas oleks absurd seda kõike kontrollida.*

Õppekava rakendumise tulemus õpilase jaoks ongi seotud esmajoones sellega, kuidas on kool suutnud need „erinevad kavad” võimalikult hästi kokku mahutada. Sisaldub ju kooli õppekavaga vastavuses toimuv õpetamisprotsess nii erineva metoodika rakendamist, õpetaja teadmisi kui isiksuse mõju.

Täiendavat kirevust lisab see, et koolis pole tegemist mitte ühe, vaid reeglina mitmete õppekavarühmade/-valdkondade õppekavadega, mis on oma sisult küllaltki erinevad.

Riiklikud õppekavad ja nende põhjal kirjutatud kooli õppekavad määratlevad võrreldes varasemaga ühtsetel alustel erinevate koolide jaoks ära selle, mida on vajalik õpetada.

- Vanasti oli nii, et vaadati, mis õpetajad on, siis seda ka õpetati. Protsess oli teistpidine võrreldes praegusega..*
- Said paika kindlad raamid, reeglistik. Lõi pildi selgemaks, võimaldab vaadata tulevikku.*
- Täna on need rakendunud selles osas, et me oleme teadlikud, mida tuleb õpetada. Keerulisem on küsimus, kuidas tuleb õpetada? Ja õpetajad kipuvad unustama, miks ma seda õpetan? See on õppemetoodilised küsimused ja õpetaja koolitusega seotud küsimused. (...). Osad õppekavad said valmis viimases otsas, kui räägiti õpiväljunditest. Oleme seisus, kus kool läheks edasi, aga pole uusi riiklikke õppekavasid.*

Viimases tsitaadis on suures osas kokku võetud see küsimuste ring, millele koolid õppekavade rakendamise käigus lahendusi otsisid ja on valmis otsima.

2.1.1 Kooli õppekavade korrastamine

Pärast õppekavade kinnitamist ja kasutuselevõttu on valdav enamik koole nendega tööd jätkanud. See puudutab nii õppekavade omavahelist kooskõlasse viimist, teatud ühtlustamist, kuid ka sisulist lähenemist moodulite kaupa õpetamisele, integreeritud õppele. Viimane käivitub järk-järgult. See tähendab koolide jaoks osalemist pidevas muutuste protsessis. Suurem osa koole on muutustega kohanenud ja seal tehakse oma õppekavasid ümber vastavalt omandatud kogemustele, silmas pidades õpilaste vajadusi. Väiksema osa

koolide jaoks oli juba uuele õppekavale üleminek suhteliselt valuline ja praegune arendustegevus piirdub suuresti hädavajalike muutuste tegemisega üldhariduse osasse seoses uue põhikooli- ja gümnaasiumi õppekavaga.

Õppekavade vormilist ühtlustamist hõlbustab kasutusele võetud õppeinfosüsteem:

- *Uus õppeinfosüsteem nõuab täpset õppekavade sisestamist, mis omakorda aitas korrastada meil paljusid asju. Kõik tuleb üle käia, vastavused, nimetused. Lahendamata on ka riiklikes see, et osa õppeaineid, mille sisu sarnane, on erinevate nimedega.*
- *Vastupidi on ka. Näiteks koka õppekavas on kalkultatsioon, aga ta on erinevates moodulites sama nimetusega. Korrastamise teemat on.*

Samad ühtlustamise probleemid on veel paljudel õppekavadel.

2.1.2 Õppekavaarenduse jätkamine koolis

Suurendamaks õppekavade paindlikkust nii kooli jaoks (spetsialiseerumine) kui õppijate jaoks (valikud erinevatele õppijate gruppidele nende taset arvestades), konsulteerides tööandjatega, on rida koole kavandamas muutuseid oma õppekavades või juba aktiivselt loonud uusi õppekavasid.

- *Muutuvad ka kutseeksamid transporditeeninduses. Pakkusin välja, et põhikoolijärgsele kaubakäsitlejale tuleks kaks tasandit. Üks nõrgematele, kellel vaja individuaalset lähenemist. Teised need, kes on tugevamad.*
- *Teeme oma arengukavast tulenevad perspektiivid. Milliseid erialasid avada. Liigume selles suunas, et luua võimalikult palju riiklike õppekavade alusel kooli õppekavasid erialade kaupa. Kui kutsestandard lubab, siis oleme kindlasti loonud ilma üldharidusaineteta õppekava. Näiteks ehitus, keevitaja. Kui õpilastel ei õnnestu matemaatika, kirjandus, siis on neil võimalus jätkata õpet kutseõppe baasil. Ehk ta saab konkreetse lõputunnistuse. Läheb üle teisele õppekavale.*
- *Meil samamoodi. Kuna meil on 50% erivajadustega lapsed, siis võtame vastu 5 gruppi. (...). Paneme nad alguses üldharidusainete peale - suürkõögikokaks. Kui näeme, et ei saa hakkama, paneme abikokaks. Neid teeme juurde kogu aeg. Vaatame kontingenti ja siis taotleme koolituslube.*
- *Erivajadustega lastega võime kutseõppe põhihariduse baasil teha oma kooli õppekava. Neid tegime sel aastal 3 juurde. Tegime 1a ja 2a. Kontingent muutub igal aastal.*

Koolil on õppekavade loomise osas vabadust piisavalt? Osa kurdab piiratust, et ei saa.

- *Võimalused on olemas, alates kutseõppe põhikoolis ja gümnaasiumis. Meil on ka need õppekavad olemas. Millist me millisel aastal kasutame, see sõltub konkreetsest grupist. Kuulutame välja ja selgitame lastevanematele.*
- *Mõtlen juba ette. Mul on vaja varsti panna tööühmad tööle. 20 erinevat õppekava. Pluss enamikule tuleb koostada kutseõppe õppekava. Seda juhul kui ta üldharidusainetega*

hakkama ei saa. Kui nad kipuvad tulema kuskil aasta, veel hullem poole aasta jooksul, siis aja- ja inimressurssi napib. Kust seda leida? Teha 40 õppekava poole aasta jooksul. Kutseõpetajatel on koht 880 tundi ehk 22 nädalat.

Kord käivitunud töö õppekavadega jätkub sõltuvalt koolist ja erineval viisil. Neis koolides, kus õppekava koostamine oli laiapõhjalisem, enam õpetajaid kaasav, jätkub suurema tõenäosusega ka edasine koostöö õppekavade arendamisel võrreldes nende koolidega, kus õpetajate kaasatus oli vähene.

- *Meil toimib töö (meeskondades) edasi. Nõupidamised toimuvad seda liini pidi, s.o õppekava töörühma põhiselt, juba 3 aastat.*
- *Praegu on üldharidusekavad jm muutused. Pole jõudnud eelmiste läbitöötamist, kui juba tulevad muutused.*

Tänu omandatud kogemustele kooli õppekava koostamisel ollakse varasemaga võrreldes enam valmis edaspidiseks õppekavaarenduseks, pidades silmas nii tööandjaid kui õpilasi.

- *RÕK-ide baasil koostatud kooli õppekavad on sisse töötatud ja tõestanud oma jätkusuutlikkust. Teine lend lõpetab. Meie õppekavade koolituslubade aeg on piiratud. (..). Peame esitama uuesti õppekava koolitusloa saamiseks. Kolm aastat tagasi oli see meeletu töö. Mõtlesime, et milleks. Nüüd on see pigem positiivne, sest suhtleme igapäevaselt tööturu-, praktikaettevõtetega. Saame muuta oma õppekava, konsulteerides REK-i spetsialistidega, vastavalt tööturu vajadustele, kasvõi vahetades valikaineid. See on hästi.*
- *Tegime kooli õppekorralduseeskirja 2009.aastal ringi. Uus asi, mis eeskirja lisandus, on VÕTA süsteem. See on ennast hästi õigustanud.*

VÕTA-le sunnib enam tähelepanu pöörama nii täiskasvanute õpe kui töötavate õpilaste töökogemise arvestamise vajadus.

Mitmes grupis toodi esile ka lühemate õppekavade vajalikkust võrreldes praegusega nii õpilastest kui tööandjate soovidest lähtudes.

- *Mina pole selle poolt, et kõikides on ajalimiit ühesugune. Erinevad erialad peaks olema erineva ajaga. Paindlikkus.*
- *Õppekavasid peab rohkem olema. Ei sõltu isegi alati kutsestandardist. Autos ei nähta ette madalamat taset. Samas sellel aastal tegime autohoolduse õppekava. Seal õppisid kurdid lapsed. Üks laps saab Mustakivi autos tööd. Oma tasemele vastavat tööd, lihtsamat tööd. Järelikult peame riigisiselt rohkem sellele mõtlema.*

Lühemate õppekavade teema puudutab eriti töökohapõhist õpet.

SEEGA: Lisaks õppekavade vormilisele ühtlustamisele, mis toimus uute õppekavade rakendamise esimesel etapil, jätkab osa koole aktiivselt ka õppekavade sisulist arendamist, uute kooli õppekavade koostamist ja registreerimist oma õpilaskonda silmas pidades. Toimub ka esialgselt kasutusele võetud õppekavade ümberregistreerimine juhul, kui koolis õppekava parendamise käigus sisse viidud muudatused seda nõuavad.

2.2 Moodulõpe ja teemade integreeritus

Koolid, kellel oli mitmete RÕK-ide baasil koostatud õppekavasid, tõid välja moodulsüsteemi keerukat käivitamist enda jaoks, seda eriti hindamise osas. :

- *Keerukas oli meile moodulsüsteem. Osades valdkondades on riiklik õppekava (näiteks toitlustus) moodul, mis koosneb alateemadest. Osades valdkondades (ehitus, puit, metall) nimetatakse ühte ainet ka mooduliks. Kuidas toimub mooduli hindamine? Öeldakse, et osalevad kõik moodulis osalenud õppeainete õpetajad, aga paljudes pole moodulsüsteem käivitunud. Sellisel juhul, kuidas õppekorralduseeskirjades seda sätestada, kui osades on ühtemoodi, teistes teistmoodi. Osades õppekavades on REK-i poolt lubatud plaanida teatud mahttunde: näiteks lõpueksamiteks, praktikaaruannete koostamiseks ja kaitsmiseks. Osades ei ole neid ette nähtud. Üks kutseõpetaja küsib, neil on ja tahame ka, aga teises ei ole ette nähtud, rääkimata ajalisest mahust. Nad võiks olla ühtemoodi.*
- *Täpselt samad probleemid. Erinevatel õppekavadel moodulite mahud. Kui majutuses ja toitlustuses, kaubanduses on ühtemoodi (moodulid suuremahulised), siis arvutiteadustes ja autos on ainepõhised. Hindamist oleme ka mitu korda ringi teinud. Täpseks oleme selle ajanud ainult õpetajate töökavades. Sügisel vaatame veel üle.*
- *Õppekavas on mõningatel ainetel ka korduvaid asju. Kuidas efektiivsemalt toimetada? Kogemused näitavad.*

Esialgu oli üleminek vanalt õppekavalt, kus täpselt teati, mida ja kuidas keegi õpetab, uuele õppekavale raske.

- *Uue õppekavaga tekkis peataolek. Keegi ei teadnud, mida ta selle all õpetab. Võttis aega, et toimima hakkaks.*

Õpetajate inertsit hinnati suureks ja kohanemine uute asjadega võtab aega ühtedel enam, teistel rohkem.

- *Muutusi need, kes olid valmis muutuma. Kes saavad aru, et koostöö ja moodulipõhine õpe on mingis valdkonnas/nišis võimalik ja töötab. Õpetaja, kes ei ole valmis muutuma, siis ei muuda teda ükski koolitus ega miski. Osad ained ongi kahjuks, mida jääda ainepõhiselt õppima. Kas kool kuulub sinna moodulisse või mitte, niikuinii on terve haridus üks suur moodul.*

- *Meie koolis on see siiski probleem, kuna õpetajad on aastakümneid ainepõhiselt õpetanud. Paraku paljud ei taha moodulipõhisest õpetamisest eriti kuulda. Üsna raskelt läheb nende ainete omavaheline integratsioon, koostöö. Võib-olla oleme ise vähe ära teinud, et õpetajad hakkaks rohkem nägema tervikut.*
- *Tahab harjutamist. Alguses ei lähe. Ajapikku arusaamisega läheb kenasti. Üritame saavutada, et üldaine õpetaja ja erialaõpetaja koos tundi läheksid, nn integreeritud õpe. Sellega läheb aega, aga loob.*
- *Integreerimisprotsess vaikselt käivitub. Saavad üksteiselt kogemusi, teadmisi, aga läbinisti pole veel rakendunud.*
- *Ainete omavahel integreerimine ei ole meil väga hästi toimunud. Põhjuseks võib olla see, et kui ühele õpetajale on moodulis ette antud ühed asjad, siis teisele teised asjad. Kuidas õpetajaid kokku viia? See on juhtkonna teema rohkem. Vanemad õpetajad ise ei tule nende asjade peale..*
- *Õppekavade koostamisel osalenud õpetajad saavad tervikust paremini aru. Nendega on lihtsam, sest on ise sellesse panustanud. Aga nad olid juba alguses nõus rohkem panustama. See on isikuomadus ja valmisolek. Kõik, kes on tahtnud panustada, on saanud. Kõigile on antud võimalus. Alati on neid, kes rohkem, kes vähem. Kui see on tasakaalus, siis on hästi*

Aset leidnud/leidvad muutused peaksid kajastuma õpetajate töökavas:

- *Idee on, et inimesed teevad asja, mille alusel töötada. Õpetaja töökavas täpsustamise koht. Samm-sammult. Alus on riiklik, siis kool ja kooli õppekavast tulenevalt koostab konkreetne õpetaja töökava. See on eelmise aasta kevade uuendus. Meil kõigil peab olema kooskõlastatud ja direktori käskkirjaga kinnitatud õpetaja töökava vorm. Siin pole midagi uut. Lihtsalt aastaid töös olnud vorm on täiustunud.*
- *Meil samamoodi. Meie viisime töökavad sisse 2004.aastal. Oleme neid muutnud 4 korda. Ja hindamise osa muutus nüüd eriti.*
- *Rõhutaksin (meie kooli) juures järgmist etappi. Sai üle mindud uuele töökava põhimõttele. Sel aastal tegeleme õppekavade muutmise järgmiseks aastaks. Tulid välja sisulised küsimused, mida tuleb muuta:*
 - *Üldainete osas, üldhariduse osas, et tagada paremat integratsiooni.*
 - *Võtsime tugevama suuna õpetaja tööle. Kooli õppekava järgi läksid õpetajad üle teistsugusele planeerimisele. Kui põhiplaneerimine oli siiani koolis kalendaarne, siis nüüd on temaatiline- teemade kaupa.*
 - *Õpitulemused, kuidas hinnata, hindamisülesanded. Läbi selle tekkis pilt elementide erisusest. On hulk ettepanekuid, mis tuleb õppekavadesse sisse viia.*
 - *Mõned õppekavad tuleb ümber registreerida. See on seestpoolt tulev tagasiside.*

Integreeritud õpe moodulites.

- See oli uus asi, integreeritult õpetamine. Tegelikult pole keeruline.

Seoses integreeritud õppega pidi tekkima tervikutunnetus, ülesanded ja õppekava sisu muutuma õpilase jaoks eluliseks, arusaadavamaks.

Toome allpool ära erinevates gruppides osalejate poolt jagatud kogemused selle kohta, kuidas nad sellele ülesandele koolielus lahendusi on otsinud.

- Meil on füüsika ja matemaatika otseselt seotud metsamasinas hüdraulikaga.
- Füüsik, matemaatik ja arvutispetsialist võtavad end kokku ja vaatavad, kes mida räägib. Füüsika maht on nii väike, 4 nädalat. Aga siis võetakse see suund, mida on vaja arvutispetsialistidele.
- Me kasutame järgmisel aastal kahte õpetajat tunnis. See on kasutamata ala. Kahte ainet korraga õpetada. Näiteks seadmete õpetus samal ajal kui köögis kokkamine käib. See peabki paralleelselt toimima. Meil on uued seadmed ja ei kujuta ette, et üks õpetaja hakkama saab.
- Integratsioonist. Valdavalt on kutseõpetajad hakanud andma integratsiooniaineid, mitte üldainete õpetajad. Mõni üksik on üldainete poole pealt. Ka Soomes on nii.
- Meil on probleemiks see, et üks pilliõpetaja peaks andma kogu eriala mooduli (sest akordioniste on vähe, kitarriste on vähe). Pilliõpe, pillimängu ajalugu, pillihooldus, remont, ka pilliõpetuse metoodika. Kõik, mis on ühe mooduli sees. Teemade kaupa õpetamine ei ole õigustatud. Tihtipeale tuleb neid käsitleda komplekselt. Ühte teemat ei saa teistest lahutada. Kõik peaks toimuma eriala tunnis. Kas õpetaja on selleks valmis? Kas ta tunneb kõiki teemasid? On vaja uut õpetajat, kes oleks valmis kogu eriala moodulit õpetama.
- Eelmisel aastal alustasime nõndaviisi, et kutseõpetaja õpetab kogu üht moodulit ja sel aastal jätkame. Alguses oli õppejõududele võõras. Kuidas mina üksi 4 nädalat? Tegelikult läks kenasti käima. Samamoodi ka teoreetilise ja praktilise poole kombineerimine. See eeldab õpetajate vahelist üksteise mõistmist, arutamist, kuidas hindamine toimub, rõhuasetused.
- Näitena võin öelda, et oleme saanud õpetajaid rohkem koostöösse. See on suur teadlik töö. Ainete integratsiooni oleme suurendanud. Kas seda teeb riiklik õppekava? See pole võrdlus riikliku õppekava ja moodulite üleminekust. Pigem on see mõtteviisi küsimus. Meil ei armastata sõna moodul, aga selle sisu on õige. Sisuline integratsioon ainete vahel ja terviklik lähenemine on mõtteviisi küsimus.
- Meil on olnud ideid ainetevaheliseks integratsiooniks. Isegi mooduliväliste üldharidusainete, näit muusikaajaloo vahel, kunstiajaloo vahel. Tundub, et sellega tegeletakse ja on huvipakkuv. Loodame sellest palju. Meil on praegu üks rühm õpetajaid, kes sellega tegelevad. Need on samade ainete õpetajad. Nad leiavad, et see on põhjendatud. Et paralleelne käsitlus erinevates ainetes ja nägemine, mis samal ajal toimub teises aines..... Tahame selle jaoks sügisest teha ümberkorraldusi. Hakata neid komplekselt nägema.
- Meil on koostöö paremaks läinud. Enne oli mul konkreetne õppeaine. Nüüd on mooduli osa, mooduli teema. Järelikult olen mitme õpetajaga seotud. Praktiliste tööde loetelu, mida õpilane

peab oskama, oleme jaganud õpetajate vahel. Õpilane võtab õpetajalt allkirja, et tema on õpetanud sel kuupäeval jne. Praktilised tööd on jaotatud. Oleme teinud koostööd ka nõuete ühtlustamiseks. Just praktilise töö läbitegemiseks. Õpetajad tulevad kokku, keegi on eestvedaja. Eksamil on õpilasel sel juhul lihtsam, kui on ühesugused nõuded hindamisel jms

- *Väga hästi toimib maastikuehituses aiandusaluste moodul. See on üks eksam, kus kõik õpetajad on koos. Üks asi on muidugi mooduli eesmärk. Alates 2007.aastast oleme aktiivselt suunanud pilgu kompetentsipõhisele õppele. Oleme võtnud sellise suuna ja lähtume sellest.*

Protsess on alles käivitunud ja paljuski toimib integratsioon teatud moodulite, ainete, teemade puhul, mitte kõikides valdkondades ja nende moodulites. Suuresti on selle erinevuse taga inimesed. Seda mitmete koolide poolt konstateeritud iseloomustab järgnev tsitaat:

- *Läbimurret ei ole saavutanud, et üldharidusõpetajad saaksid aru, et nad peaks lähtuma erialast. Mõne eriala puhul on see lihtsam. Näiteks keevitajate puhul suudavad õpetajad ühitada. See tuleb inimesest. See on suur lisatöö. Palju on lisaerialasid, õppekavarühmi. Sellest tulenevalt matemaatika, füüsika, keemia mahud on väiksed ja erinevates gruppides.*

Üldharidusõpetajate koolitus

Tulenevalt vajadusest õpetada üldharidusaineid integreeritult, vajavad ka koolide üldharidusõpetajad tuge koolituse näol. Siiani on see olnud vaeslapse osas.

- *Üldharidusõpetajad. Unustatakse ära üldhariduslikud õppeained. Aastaid ei olnud kutsehariduses üldhariduslikke õppeainete õpetajaid. Nendele kutseharidusliinis koolitusi ei olnud. Suunasime neid üldhariduskoolide juurde. Sellel õppeaastal olid uute väljundipõhiste õppekavade koolitused kooli töörühmadele, õppekava rühmiti. Tegime veebruaris ettepaneku, et nad võtaksid kokku ka üldhariduslike õppeainete õpetajad.*
- *Väljundipõhises õppekavas on 20 õppenädalat üldharidusele, ülejäänud integreeritakse kutsehariduse sisse. Need õpetajad vajavad praegu eriti koolitust.(...) Kokale keemiatundi andev õpetaja peaks arvestama, et neist saavad kokad.*

Üldhariduse õpetajatel on ülesanne valmistada õpilasi ette ka riigieksamiteks.

- *Üldharidusaine õpetajad peavad teadma, kui üks osa õpilastest tahavad riigieksamile minna, millised plokid sealt võtta. Seal on suured vastuolud. 2002.aasta riikliku õppekava järgi on suured käärid. Keegi ei taha võimatut, aga nad peavad haakuma. Üldhariduse töögruppides oleme seda probleemi tõstatanud.*

Lisaaasta kasutamine üldhariduskoolis eksamite sooritamiseks on väga väheste õpilaste poolt kasutatav. See on täiendav aasta õpilase jaoks, kelle majanduslikud võimalused pole

kiita ja kelle jaoks on ka üldhariduskool on võõras. Avaldati arvamust, et kui lisaaasta oleks oma kooli juures, siis kasutataks seda enam.

Praegu teevad soovijad riigieksameid kooli juures ja seda on vaja arvestada ka üldharidusainete õpetajatel. Kooliti ja ka ajas, seoses rakenduskõrgkoolides riigieksamite nõude puudumisega, on riigieksamil osalenute hulk erinev.

- *Kolm aastat tagasi tegi eesti keele riigieksamit ühe lennu lõpetajatest 125. (...). Varem polnud rakendusliku kõrghariduse õppe võimalust. Esimest korda tunnetasime, et õpilane mõistis, ta ei pea tegema riigieksamit, kui ta läheb oma erialal õppima rakenduskõrgharidusse. Mis selle üksiku matemaatika eksamiga peale hakkad. Kui ta tahab akadeemilist kõrgharidust õppima, siis on teine lugu.*

SEEGA: Moodulipõhise õppe käivitumine oli koolide jaoks keerukas nii koolikorralduslikus võtmes kui põhjusel, et see tõi õpetajate jaoks võrreldes varasemaga kaasa hoopis teistsuguse lähenemise – aine õpetajast seoste loojaks, oma lõigu eest vastutajast koostöö tegijaks. Need on muutused, mille rakendumine ei leia aset kiiresti ja korraga. Integreeritud õppe rakendumine eeldab juhtkonna suunavat rolli, õpetajate omavahelist koostööd, üldharidusainete õpetajate teadmisi ka kutsehariduse poolelt, toeks vastavad koolitused, õppematerjalid ja õpetajaraamatud. Õppimine koolituste kaudu nõuab aega, tuge pakkuvaid materjale on praegu veel vähe. Seetõttu rakendub integreeritud käsitus eri teemade puhul pikkamööda ja üksikute moodulite, õppekavade kaupa, katsetades ja otsides kooli seisukohalt parimaid lahendusi. Kergem on see väiksemates/enam spetsialiseerunud koolides, kus on vähem õppekavarühmasid ja eriti keerukas seal, kus üldainete õpetajad peavad suutma käsitleda endist harjumuspärast ainet paljude õppekavade eripärasid arvestavalt.

2.2.1 Moodulõppega seotud kitsaskohad

Seoses moodulõppega toodi osalejate poolt esile veel probleeme, millega koolis on kokku puutunud.

Ühe teema sissekirjutatus eri moodulitesse

Mõned teemad jooksevad õppekavades läbi erinevate moodulite, mis eeldab rakendumiseks väga head koolisest koostööd.

- *Teemad moodulite sees on liiga läbi paljude moodulite. Kaob õpetajal orientatsioon ja samuti ka õpilasel. See, et on sama pealkiri, ei tähenda sama sisu.*
- *Ainetevaheline integreerimine on raske. See tuli välja tundides. Kui rääkisin Maslow'i hierarhiast, siis õpilased teatasid, et nad on seda juba kuulnud selles ja selles aines. Järelikult sisemine integratsioon oli nõrk.*

Keeld mooduleid poolitada muutub takistuseks juhul kui RÕK-i baasil tuleb teha osaoskuskava, samuti töökohapõhise õppe rakendamisel:

- *Kui teed aastase õppekava ja pead sinna panema mitu nädalat looduskaitset, siis seda me aastase õppekava puhul ei taotle. Soovime, et lühikese aja jooksul saaks ameti. Looduskaitse tuleks sel juhul samuti kolmeks lüüa. Paned sisse kõige tarvilikumad asjad. Ja see, kes õpib kolm aastat, temale loetakse kolm nädalat looduskaitset. Moodulit pooleks ei tohi teha - see on probleem.*
- *Sama probleem oli meil loodustöötajate osaoskustega. Oli tegemist, et saada moodulite mahtu kokku.*
- *Kui taotleme lühema õppekava puhul eelkõige oskuste kiiremat saavutamist, siis üldise jama sissepanek vähendab eesmärki. Valikaineid võiks pisut rohkem olla, aga takistavaks pean moodulite mittelõhkumise võimalust.*
- *Kui meil on spetsiifiline amet, siis peaksime saama muuta ka kohustuslikke mooduleid. Mitte palju, jutt on 20 tunnist. Ja mitte valikainete arvelt.*

Kuidas moodulitega edasi minna, et õppekava oleks piisavalt paindlik?

Riiklikud õppekavad on moodulite loend. Kindlate moodulite läbimise nõue ei taga ikkagi hindamise, õppematerjalide, ühtse metoodika olemasoluta sama väljundit. Samal ajal soodustab jäikust, tingib riiklike õppekavade sagedast ümbervaatamist, et need vastaks aja nõuetele ja oleksid sobivad ka õppijale.

Lahendusena toodi esile moodulite suuremat valikut ja kombineerimisvõimalust koolide enda poolt. Üks terviktsitaat grupist:

- *Riiklikke õppekavasid võtame matemaatiliselt. Nad koosnevad moodulitest. Kõikidesse õppekavadesse kuuluvad moodulid peaksid olema riiklikud moodulid. Kas võiks mõelda sellele, et lõpmatuseni riiklike kavasid teha ei jõua. Elu muutub, vajadused muutuvad. Ehk teha hoopis riiklikke mooduleid. Jagada need kolme kasti: üldmoodulid, erimoodulid, valikmoodulid. Kooli ülesanne ja areng seisneb klotside ladumises õppekavaks. See on juba riiklik, sest komponendid on riiklikud. See arvestaks kohalikku eripära, vajadusi. Sellist arendustööd suudaks kool teha. (...) Pealegi VÕTA toetab seda.*
- *Kunagi kui mõeldi, mis see moodul on ja kui pikk ta on jne. Siis oli riiklike õppekavade esimeste mõtete seas moodulite baasi tegemine. Aga läks teisiti.*

(...)

- *Kui aga kool hakkab moodulitega mängima, kuidas siis ühitada kutsestandardiga?*
- *Näiteks kutsestandard elektrik on 2, siis on kallakuga elektrik 2a, või 2b. Selle järgi tehakse kutsestandard. Meie kool valmistab ette elektrik 2a, aga Tallinna kool annab elektrik 2b eriala. Valikuid on palju. Harusid on rohkem, kuhu liikuda.*

- See peaks olema suunatud sellele, mida tööjõuturg meilt ootab. Mitte sellele, millised õppekavad oleme loonud.

2.2.2 Hindamine

Moodulite puhul pidi määratlema, kuidas toimub hindamine. Koolid pidid otsustama, millistel teemadel moodulis on hinde seisukohalt milline kaal. Hindamine toimub õpetajate koostöös kas ühiselt koondhindena hinnates või arvestades mooduli teemade mahtu/kaalu. Osa koole arvestab hindamisel ka õpilase individuaalset arengut.

- Kirjutasime mooduli juures lahti kui palju, mis osa, mitu protsenti hindest moodustab.
- See tuleb tasapisi. Kodumajanduse poolel tuleb õpilasi hinnata teistmoodi.
- Hindamine on olnud keeruline, sest palju on individuaalset tööd. Hindamine sõltub individuaalsest arengust, mida hindab põhiliselt õpetaja ise. Praegu oleme läbi mõelnud osakaalud hindamiseks - 5-30%. Erialamooduli suurim osa on instrumendil. Kui eriala 5, siis ka mooduli hinne 5, kui pole lausa kahtesid sees.

Hindamine on otseselt seotud ka kasutatava metoodikaga, õppimiskäsitlusega.

- Siiani on olnud õpetajakesksed ainekavad, õppekavad, metoodika. Kui vaadata uutes töörühmades, kus tuleb minna üle õppijakeskseks, siis on raske. Õpetajad hoiavad kinni kramplikult vanast. Esimene mõte on - mis saab minu aine mahtudest. See on probleem. Ega koormus ei vähene ju.

Ühelt poolt tingib vanast kinni hoidmise soovi kartus oma aine mahtude, koormuse pärast, teisalt kartus uue suhtes ning teadmatuse, kuidas seda rakendada.

Ka koolidel pole paljusi veel selget pilti, kuidas peaksid uued väljundipõhise hindamise põhimõtted käivituma. Siinkohal üks terviktsitaat grupist:

- A)Väljundipõhine hindamine teeb segasemaks. Õpime ja valmistame ette. Mida rohkem nad õpivad, seda segasem. Osad hindavad ikka vanaviisi.
- B)Kujuneb veel tükk aega. Kui me ise ei saa aru, siis mida õpetajatest tahta. Võtab veel aastaid. Ei ole ise käinud, aga olen kuulnud, et koolitajad räägivad asjast isemoodi.
- A) Oleme ise teinud koolituse ja kutsunud omale kooli. Õpetajad on ka väljas käinud. Vahepeal tekkis küllastus hindamiseteemast. Aga segadust on piisavalt.
- C)Pole õiguslikku alust selle rakendamiseks. Ühtepidi on hea, et tegeletakse ette. Teiselt pool tekitab segadust.
- B)Mis õpetaja ja õpilase suhtes peaks muutuma? Kui hindan nii nagu kolm aastat tagasi ja nüüd hindan väljundipõhiselt. Mida ütleb kõrvaltvaataja? Muutuse tegemine peab olema märgatav. Mis vahe on nendel hindamissüsteemidel?
- D) Üks põhimõte on see, mida mõõdad, seda saad mõõta
- A)Mõõdetav peab olema.

- *B): Kus on konkreetne erinevus? Viis aastat tagasi vana hindamine ja kaks aastat edasi, kui on väljundipõhine hindamine juurutatud, mis on see vahe?*
- *D) Meil on sama. Küsimus on filosoofiline. Väljundipõhine hindamine peab kusagile järgmisesse sisendisse olema sobiv. Milline see sisend on? Kas ta läheb kõrgkooli nende hinnetega edasi? Või tööelus, kas see on piisav väljund, millega siseneda tööjouturule? Kui on väljund, peab olema sisend. Meil on Mainoriga koostööleping. Lõpetanud saavad kahe aastaga Mainoris läbi. Hinded kantakse üle, aga nad on teistsugused. Kuidas neid transformeeritakse selliselt, et nad oleks vastavad süsteemile? Eesti on väike riik. Igal vallal on oma hinded.*
- *Järjest rohkem räägitakse VÕTast. On probleeme ja arenguruumi.*
- *C) Tulevad uued riiklikud õppekavad, üldpädevustega, kus proportsioonid on muudetud. Näeksin, et uue hindamise süsteem tuleb uute RÕK-idega. Hindamine peaks võtma kogu õppeprotsessist ajaliselt 10%. Siis õppesisu planeerimisega võtan arvesse hindamisele, tagasiside kujundavale hindamisele. Me ei saa seda teha ühe õppekava raames, mis on tihedalt õppesisu täis. Ma ei saa hindamisele vajalikku aega pühendada. Nad võiks RÕK-iga käia ühte jalga.*

Teises grupis toodi seoses väljundipõhise hindamisega esile vajadust koolitada esmalt koolijuhte.

- *Täna on hindamiskoolitused toimunud valdkondade põhiselt. Ühed koolitajad rääkisid ühte juttu, teised teist. Õppealajuhataja, kes pole koolitusel käinud, ei saanud üldse aru. Alustama oleks pidanud nendest.*
- *Sattusin ise sinna. Esialgu hakati lahmima uute mõtetega. Väljundipõhisus, lävend. Õpetaja hirmutati ära uute sõnadega. Tekkis tunne, et ei oska ühtegi hinnet panna jms. Tegelikult pole nii hull. Natuke tuleb end muidugi ümber mõelda. Oluline on teada, mis ma küsin. Siis, kuidas küsin. Vaatan üle ka materjali. Saan aru, et väljundipõhisus toob kaasa mõtte mitte kapata, vaid mõelda, mis on sellele inimesele vaja, et ta suudaks kellekski jääda (saada). Kes aga on ütleja, mida kellele tarvis, see on küsimus, mis hirmutab.*

Kolmandas grupis toodi seoses väljundipõhise hindamisega esile ajalisi piiranguid:

- *Mure puudutab uusi väljundipõhiseid õppekavu. Kui vaatan tulevikuperspektiivi, kus toimub individuaalne tagasiside õpilase ja õpetaja vahel. Kust võetakse see aeg? Aine mahu sees peab suutma anda individuaalset tagasisidet tema hakkamasaamise kohta. Ma ei saa hakata kõigiga individuaalselt vestlema, kui lapsi on 24.*
- *Mina ei muretse. Olen sõnalise hindamise poolt. Kui saame neid kasvatada sihikindlalt õpetaja eeskujuga, siis on hästi. Et ei kaoks ära eriala õpetamise eesmärk. Üldharidus peab toetama. Tugevad koolitused oleks vajalikud.*

Hindamises kokkuleppimine, arutlus selle üle, on õpetajatele jaoks ka üks arendustegevustest, seisukoha kujundamine saavutatava eesmärgi ja väljundi osas.

- *Õpetajatel tekkis uus funktsioon – kujundada hindamine. Hindamisel oli suur rõhk. Õpetajad pidid kirjutama, kuidas hinnatakse ja kontrollitakse eesmärgi saavutamist. See toimis õpetaja arendamise ja koolitamise seisukohast hästi. Õpetaja teadvustas, mida peab moodulis õpetama. Kohati kippus välja tulema õpetajate teadmistekeskne orientatsioon versus oskustekeskne õpetamine. Saan aru, miks õpetaja on vaheeesmärkidele orienteeritud. Üks on protsessikeskne käsitus ja teine tulemuspõhine. Kõik õpetajad saavad aru, et protsess toimus tulemuse saavutamiseks, aga tegelikult õpetaja tegutseb protsessi sees. Õpetajale muutub protsessi kujundamine eesmärgiks. Lõppeesmärk saavutatakse momendiks, kui õpilased majast lahkuvad. Vahel jõuab päris eesmärk kätte veelgi hiljem, inimesed arenevad edasi. See jääb tihtipeale õpetaja vaatevälja serva või väljapoole tema vahetut töökogemust. Seepärast kiputakse protsessikeskselt vaatama asjadele.*

Osa koole on väljundipõhise hindamise suhtes meelestatud optimistlikult ja peab seda hädavajalikuks muutuseks. Nii nagu integreeritud õppel, toodi ka väljundipõhise hindamise puhul esile juhtkonna määravat rolli uute hindamispõhimõtete selgitamisel ja käivitamisel.

- *Siin peab juhtkond olema mõttelaadi eestvedajaks. Õpetajate koolitusest ei piisa.(4 osalejat)*

Järgnevalt toome ära ühe osaleja vaate väljundipõhisele hindamisele.

- *Minu küsimus on, milleks see vanas õppekavas sonkimine. Pigem tuleks vaadata ettepoole, sest tegu on totaalse reformiga. Tuleb kõik väljundipõhiseks teha. Väljundipõhises nõuab hoopis muud suunda. (...) Kõigepealt tuli ise õppida. Õppisime tänu suurele rahvusvahelisele projektile EQUFAS. Selles projektis oli 6 riiki, ka Eesti. Kui sai Euroopa Kvalifikatsiooniraamistik valmis, võtsime nõuks proovida, kuidas see raamistik töötab. Vahetasime õpilasi riigiti. Saatsime praktikale erinevatesse riikidesse. Pärast toimus hindamine, et võrreldavuse aluseid vaadata. Kõik toimus kompetentsi- ja väljundipõhiselt. Veendusime projektis olles, et see on hea ja õige asi. Õppijakeskne, annab tulemusi, ei tamba õpilast kasti, ei puista üle ainult teadmistega. Annab vastutustunnet ja iseseisvust. Saime omal nahal tunda, et see on hea. Nüüd rakendame vaikselt seda kava omas koolis. Oleme saatnud mitmeid õpetajaid oma partnerkooli (..) Hollandisse, kes on teada-tuntud kompetentsiõppe eestvedaja Inglismaa järel. Nii et oleme alustanud õpetajate koolitamisest. Sest see on totaalne mõtlemise muutmine ja tuleb vaevalt. Veel oleme alustanud praktikasüsteemi muutusega. Töötasime välja kompetentsipõhised hindamiskriteeriumid lähtuvalt kogemustest. Õppekavade kallale enne ei plaani minna, kui uued õppekavad valmis saavad. Ent me valmistame end koolis ette.*

Mida selline hindamine tähendab õpilase jaoks?

- Tulen just ettevõtte praktikate hindamiselt. Õpilased on täiesti hämmeldunud, sest suure osa hinnangust moodustab eneseanalüüs. Erialased oskused ja teadmised moodustavad vaevu 1/3. Ülejäänud on kõik kompetentsid. Lõpetades kooli teatud eriala, saavad nad erialased oskused -kes rohkem, kes vähem. Aga palju tähtsam on maailma nägemine laiemalt ja enesehindamise osa.

Milliste kompetentsidega saavutamiseks tuleb enam vaeva näha?

- Initsiatiivi on raske saada. Olen seda meelt, et kui kooli tulev õpilane ei julge oma arvamust avaldada, siis jah... initsiatiiv, algatusvõime. Tervikpildi ja seoste nägemine. Kas tunnis öeldakse, et selline ülesanne ja võtad need tööriistad või annad ülesande ja edasi mõtled ise. Tagasi tulles rahvusvahelise meetodi ja hindamise juurde, siis hindamine toimub STARR meetodil ja see on väga ajamahukas. Kõigepealt tuleb jääd murda, et õpilane rääkima saaks. See on suur metoodika, kuidas õpilane rääkima panna. Me armastame õpetajatena õpetada, kuidas on õige, aga mitte õpilast ära kuulata ja juhendada. Olen ise šokis, sest see meetod töötab. Uskumatu, missuguste psühholoogiliste tasanditeni võib välja jõuda ja mis seosed tulevad. See on coaching, mitte teaching. See oli kogemus esimeses rahvusvahelises projektis. Kui öeldi, et tuleb hindamine, siis võite ette kujutada, missuguse riigi õpilased nutma hakkasid. Seda kardeti. Ma ei oska, ma ei saa jne. Nüüd on nad näinud, kui meeldivas õhkkonnas see toimub. Ning nad suudavad end kenasti analüüsida.

(diskussiooni jätkavad teised grupid osalised)

- Ka meile tundub, et meil pole väga raske minna väljundipõhistele üle. Sest mingid asjad toimivad. Enamikus koolides see mõtteviis on olemas. Tagasiside ja hindamised on kunstivaldkonnaõppes loomulik osa. Kõike ei tule alati ümber teha, midagi head on meil endil ka olemas. Hea on, kui on süsteem, raamistik.

Kuivõrd kooli sees tekib eestvedamine, koostöö õppekavade osas?

- Juhtkonna asi on neid tekitada. Iseenesest nad ei taha tulla, sest kool on oma olemuselt konservatiivne institutsioon. Ka õpetaja on konservatiivne ja inimene on olemuselt mugav. Neid faktoreid, mis muudatusi pidurdavad, on palju. Iga kord, kui midagi tahame muuta, siis tuleb mõelda, mis on tõkestavad faktorid ja mis võiks olla efektiivsed meetodid leevendamiseks. Õpetajatel võiks olla positiivseid motivatsioone. Kõigepealt peab juhtkond nendesse uskuma ja võimalusi nägema. Kui me väljaspool kooli usume, et mõned inimesed on suutelised organiseerima tööd suuremas mahu, siis miks mitte ei võiks koolis olla selleks võimalusi. Õpetaja, kes seda suudab korraldada, saab rohkem teenida ja olla motiveeritud. Kõik on seotud jäiga väljakujunenud palgapoliitikaga. Peaks olema võimalusi teha haridus-ökoonoomika alaseid uuendusi, mis võimaldaks õpetajatel materiaalse motivatsiooni suurendamist.

- *Meenub, et Luua seminaril rääkis hollandlane järgmist: Õpetajad on valmis tegutsema 5-6.ndal kvalifikatsioonitasandil, mis eeldab, et õpetaja suudab ise planeerida strateegia, mis viib eesmärkide saavutamiseni. Suudab luua juhtimise vahetasandeid, st suudab juhtida mitte vahetult, vaid kasutada vaheastet. Õpetaja tööd analüüsid selgus, et tegutsetakse 4.ndal tasandil ehk õpilase tasandil. Kui keskkond lubab inimesel tegutseda madalamal tasandil, siis ta tegutsebki. Seeläbi kaotab kvalifikatsiooni, mida tegelikult see tasand eeldab. Ta loobub vastutusevõtmisest, planeerimisest, oma tegevuse juhtimisest. Kooli juhtkonna asi on teda torkida ja hoida tema ametipositsioonile vastavat seisundit. Kui õpetaja suudaks näiteks vaheastmete juhtimises kasutada vanema kursuse õpilasi, abiõpetajaid. See võiks olla motiveeritud sellega, et õpilased omandavad juhttöölise vm nimetuse kvalifikatsiooni lisaks. See on võimalus mõnedele. Sel juhul suudaks õpetaja ühe ja sama õpetajatöötunni kohta organiseerida suurema hulga õpilaste tööd. Millest võiks tekkida materiaalne sääst. Tuleb mõelda, kuidas mitmed erinevad positiivsed asjad on kokku viidud. Et oleks ka motivatsioonid loodud. Kui me ainult taga sunnime, siis see on mõisaaegne kupjasüsteem. Piitsaga võib puid panna raiuma, aga mitte luuletama. Ootame, et õpetaja tegutseks loovalt.*
- *Meie oleme võtnud eesmärgiks personalistrateegia väljatöötamise kuni motivatsiooni- ja palgasüsteemini. Aluseks on kompetentsid.*
- *See õpetaja, keda sa kirjeldasid, on oluliselt kvaliteetsem. Sealt tuleb hariduse kvaliteet.*
- *Klassikaline õpetaja eeldab, et kõik, mis õpilased selgeks saavad, peab tema personaalselt õpetama. Need õpetajad, kes tulevad aga ettevõtlusest koolitööle, mõistavad iseenesest, et on määratud töögruppide juhid, kes hakkavad õpetama. Nende kahe poole õpetajate vahel on ideoloogiline konflikt. Ärist tulnud õpetajad on alati juhtivatel ametikohtadel. Oskavad delegeerida, korraldada. Vana kooli õpetajad aga kritiseerivad – näe, ise ei tee midagi. Aga oluline on, et õpilased oskavad.*
- *Praktilise tegevuse osatähtsuse suurenemine soodustab, et õpilane saab osaleda ja arvamust avaldada. Teooriatunnis ta istub ja kuulab. Tagasiside praktikas on üks-ühele. Või siis grupiga - saan panna protokollija, juhtija vm.*

Samas tuleb see, kuidas hinnata, eelnevalt kokku leppida.

- *Mis juhtus keevitajatega, kui kõiki õpetati riikliku õppekava alusel. Ühes koolis tegid kõik keevitajad ära kutseeksami, teises mitte. Vahe oli hindamises. Ühes kohas hinnati töövõtteid, töö kvaliteeti, teises kiirust vms. Hindamine on oluline ja peab olema kokku lepitud. Eriti kui oleme jõudnud väljundini.*

Uus lähenemine hindamisele eeldab ka senisest erineva metoodika kasutamist, vajadust uute õppematerjalide, teistmoodi formuleeritud ülesannete, näidismaterjalide järgi, et õppekava sisu oleks eluline ja terviklik.

- *Ülesanded, õppekava sisu tuleb teha eluliseks ja tervikuks.*

- *Õpetajatöös rohkem loovaid meetodeid. Õpetaja ametikoht on äärmiselt loov. Hea kunstnik on enesekeskne oma töös. Aga grupi töölepanek, leida metoodika – see on põnev. Vahetada teooriaid, praktika õpetajaid. Õpetada teise pilguga vaatama. Ehk peaks see olema järgmiste programmide väljakutse. Kvaliteetne ja tasemel õpetaja koolitus, mis viib teisele tasemele. Oleme näinud ka õpetaja koolitust, kus on olnud piinlik õpetajate ees. Toon näite. Paar aastat tegime kooli Aliase. Iga I kursuse õpetaja kirjutas oma sõnavaralise osa. Seal oli kujutav geomeetria, joonistamine jm – sellest kujunes Alias. Õpilased mängisid paaris. Võtsid kaardi ja pidid ära seletama mõiste. Mida ei osanud, panid kõrvale. Kontrolliv moment ei olnud õpetajatelt, vaid võistkondade vahel. Meetodeid on igal koolil ja õpetajal palju.*

Materjalide puudumist, nende ise ja grupiti koostamist toodi esile ka teistes gruppides.

- *Õppematerjale pole olemas. Need tulevad mingi ajavahega. Õpetajad teevad e-kursusi ja e-õpiobjekte jne. Aga kui õpetame üleriiklikult tiserit puidutööd tegema, siis võiks tehnoloogia olla riiklikult aktsepteeritud. Iga ainega võib nii võtta. Lõpuni me ei tea, kas kõikides koolides õpetatakse ühtemoodi. Palju oleneb konkreetsest spetsialistist, mis suunaga ta on töötanud. See erineb vaatamata riiklikule õppekavale. Pole ühtset õppematerjali ja puudub ka metoodika. On erinevad allikad ja metoodika. Kus on Euroopa Liidu projektid peal, siis seal on tehtud uusi õpikuid ja jagatud koolide raamatukogudele. Need aitavad palju kaasa õppe ühtlustamisele. Kõikides valdkondades seda muidugi pole.*
- *Lõuna-Eestil on matemaatika kogemus. Matemaatikaõpetajad mõtlesid oma koolide spetsiifiliste õppekavade peale. Et see toetaks põhiõpet. Teatud määral ollakse valmis. Valmisoleku tekitamine on omaette teema. Kui soomlased läksid üle 70-ndate lõpus ühtluskooli printsibile. Siis tehti õpetajatele metoodilised õpikud, et kõik käituksid ühtemoodi. Kui tahame asju ühtemoodi teha, siis tuleb kindlustada materjaliga. Iga kool ei saa ise välja mõelda, katsetada. See on ajaraiskamine, ressursi raiskamine. See on ka põhjus, miks andekad ei taha kooli tööle tulla. Paberihunnik on tohutu.(...) Võiks olla standardformaad õpik, koos õpetajaraamatuga.*
- *Oli õppematerjalide puudus, õpetajate konspektid olid mitmest raamatust kokku. See oli alguses väga aja- ja ressursimahukas. See ka laabumas ja hakkab paremini edasi veerema.*
- *Oleks kasvõi ülesanded.*
- *Materjalide osas saaks kindlasti koole aidata. Põhjapool on kutsehariduses üldhariduse osa vägagi olemas.*

SEEGA: Koolid pidid uute õppekavade rakendamisel ise lähtuvalt riiklikus õppekavas toodud (lävendi)kriteeriumidest määratlema, kuidas toimub hindamine moodulites. Ühelt poolt tingis see teatud ebaühtluse, teisalt soodustas koostööd koolis, sisulisi arutelusid.

Edaspidine väljundipõhisele hindamisele üleminek on väga suur muudatus, mis nõuab lisaks hädavajalikele koolitustele, õpetajat toetavatele metoodikatele ja õppematerjalidele ka

ühtsete seisukohtade väljakujundamist taolise hindamise suhtes, üldiste hindamispõhimõtete ja kriteeriumide kokkuleppimist, nende rakendamisega seotud probleemide arutamist ja kogemuste vahetamist koolijuhtide tasandil.

2.3 Õpetajate koolituse ja väljaõppe temaatika

Õpetajate ettevalmistus on üks olulisi aspekte, millest sõltub õppekava rakendumine koolis. Eelnevas peatükis käsitlesime õpetajate koolituse probleeme seondult moodulipõhise õppega, vajadusega üld- ja erialaainete integreeritult käsitlemiseks ning hindamisega, s.o sisulisest aspektist lähtudes. Selles alapeatükis vaatame põgusalt muid koolitustega seonduvaid aspekte ja peatume lähemalt õpetajate ettevalmistuse temaatikal. Viimane kerkis täiendavalt kõikides gruppides üles ühe põhilise valupunktina.

2.3.1 Õpetajatele pakutavad koolitused

Pea kõikides gruppides toodi seoses täienduskoolituste suure hulga esile erinevalt väljendatud mõtteid, mida võib-olla illustreerib kõige paremini üks tsitaat:

- *Täienduskoolituse puudumine ei ole probleem, tasemekoolituse puudumine on. Täienduskoolitust tuleb uksest ja aknast.*

Kõik märkisid erinevate koolituste suurt hulka, millest paljud on kohustuslikud. Ka REK pakub seoses uute õppekavadega erinevaid koolitusi.

- *Õpetajate koolitusi on palju. Tänu REKi Euroopa programmile. Valmistatakse ette materjale ja koolitatakse õpetajaid. Programm käib, seda tuleb täita. Kohati on see liig, sest seda tehakse õppetöö ajal ja segab kohati õppetöö korraldust.*

Kas need koolitused on see, mida te vajate?

- *See lähtub riiklikust õppekavast, selle täitmisest. Nüüd on hindamiste teema.*
- *Metoodilist tuge pakutakse vähe. Sisu poolt on, aga metoodikat on vähe. Vanasti olid metoodikaraamatud, praegu tuleb ise leiutada. Kui tuleb ettevõttest alustav õpetaja, siis esialgu ta oskab ainult ümber jutustada raamatut vms. Tegelik metoodika põhikoolijärgse õpilasega erineb täiskasvanute omast. Omandamine võtab kaua aega. Räägime väljundipõhisest hindamisest ja muust, mida ta peab suutma töö kavandamisel teha. See tuleb mitme aastaga. Mõnikord oleme sunnitud ütleva, et eriala õpetamine lõpeb. Arvata, et ta siis kohe teist eriala on valmis õpetama, oleks liiast. Tal on olemas pedagoogiharidus, aga siis hakkame sisu õpetama.*
- *Selles liinis tööd tehakse. Augustis on Haapsalus koolitus. Pole mõtet rääkida meetoditest teoreetiliselt, vaid tuleb panna neid praktiliselt kasutama.*

- Suurt valikut täiendkoolituste osas pole. On REKi korraldatud. Need võiksid olla tõsisemad. Rohkem erialakoolitust. Igas valdkonnas võiksid koolitada tippspetsialistid. Ka metoodilisi asju on vaja. Tasulisi koolitusi tehakse, aga neid pole palju kutseõpetajale.
- Meeskonnatööd. Kuidas õpetajad omavahel, on üks asi. Aga kuidas panna õpilased meeskonnatööd tegema? (...). On õpetajaid, kes kasutavad grupimeetodit ja hindavad grupiti, aga neid on vähe.

Seoses uue õppekavaga on olulised ka koolisisesed koolitused:

- Räägime hoopis metoodilistest, pedagoogilistest koolitustest, mis oleksid koolide enda teha. Et tekiks ühtne teadmine ja arusaam õpetamisest.

Kooli ja juhtkonna rolli olulisust pedagoogide suunamisel rõhutati erinevates gruppides. Üksnes õpetajate koolitusest muudatuste toimumiseks koolis ei piisa. Siit tuleneb ka vajadus juhtkonna koolitamiseks/kogemuste vahetamiseks nii erinevate probleemidele lahenduse leidmisel kui tervikpildi ja arengusuundade osas.

Muud õpetajatele pakutavad koolitused

Lisaks REK-i poolt pakutavale toodi koolide esindajate poolt välja ka valdkonnapõhiseid erialaseid koolitusi, pedagoogilisi koolitusi kas õppeprotsessi või erinevate õpilaste gruppidega seonduvalt:

- Meile tuleb suur tulv koolitusi REKist. Valdkondade koolitused, kuhu tuleb õpetajaid saata. Teine variant on arvutivaldkonnas. SMUD koolitusgurud. Et tase oleks vastav. Siis on üldharivad, pedagoogilised koolitused, mida sisse ostame. Pluss 320 tundi kohustuslikku uutele. Kogu aeg käib koolituse virr-varr. See on kooli poolt koordineeritud, sest muidu oleks kaos.
- Riiklike õppekavadega koos viib Eksamikeskus läbi võrgustikuseminare. Sealt on võimalik saada tasuta (sõidukulud) transporditeeninduse õpet. Meil on järgmine koolitus septembris.
- Erialased. Ta peab oma taset tõstma. Kui ta õpetab Microsofti, siis tal peab olema hunnik sertifikaate. Sertifikaadikoolitused on kallid, aga need tuleb läbi teha, et saaks õpetada. Peab ise eksamid tegema, muidu ei või õpetada. Need koordineerib ja maksab kool. Siis on võrgustikukoolitused.
- ITs samuti. Kui tahame tasemel õpet, peame selle kinni maksma. Erialased koolitused.
- Meil on erivajaduste osas palju koolitusi olnud.
- Koolitused on kahes kastis. Üks on seotud erialaga, mida hangitakse võrgustikes või ettevõttekoolitustel. Teine on pedagoogiline koolitus, mis on seotud õppeprotsessi läbiviimisega. On erinevad koolitused ka Eksamikeskusest. Siin on küsimus õpetaja ajas. Kas see välja kannab?

Raskemini kättesaadav ja suuremate kulutustega seotud on nii erialaste koolituste kättesaadavus kui õpetajate väljaõpe spetsiifilistes valdkondades, näiteks balletikoolis:

- *Õpetajate ettevalmistus puudub. Ka täienduskoolitus on võimalik Peterburis, Viinis. (...) See on koos koolitusega kaasnevate kuludega kallis.*

Et tulla ajaliselt oma koolituskalendriga välja, kasutatakse õpetajate koolitusteks ka nädalat kevadisest koolivaheajast:

- *Teeme kevadisel koolivaheajal koolitused. Teeme nädala pikemaks. Kõik õpetajad on koolitusel. 35 nädalat on meil vaja. Seal on õpetamised, õppekavadega tegelemine, töökavade koostamine.*
- *Tegelikult ei eksisteeri seda aega. Muud asjad käivad mingi asja arvelt. Kas tundide, kooli arengu vm arvelt. See 35 nädalat oleks õigem. See ei mahu aastasse ära.*
- *Piisab õpetajale korralikust töötasust normaalse koormusega. Siis on õpetajal aega käia koolitustel jm.*

2.3.2 Muud õpetajate arendusviisid

Õpetajate poolt kutseeksami sooritamine

Osa koole on pidanud vajalikuks, et nende õpetajad oleksid ka ise sooritanud kutseeksami, osades on see protsess käivitumas.

- *Oleme 2007.aasta suvest kokku leppinud, et kutseõpetajad teevad ise eriala esimese taseme eksami. (...) Ta ei tee seda oma koolis, oma õpilastega. Oleme naabritega ilusti saanud kokkuleppele. Tööandja maksab selle kulu kinni. Kui õpetaja on selle ise läbi teinud, siis ta teab, kus on finišipunkt ja ta õpilastel on siis ka eksamit lihtne teha. Meie kutseõppel praktiliselt on kõik oma erialadel, kus liit teeb eksami, selle ise ka teinud. Kui meile tuleb komisjoni teise kooli töötaja, aga ta ise pole esimest või teist taset teinud, siis me oleme diskuteerinud selle üle.*
- *Hakkasime eelmisel õppeaastal seda nõudma. Erialati on erinev. Kokad ei taha teha, neid peab jõuga sundima. Mõned on ka läbi kukkunud. Oleme neid kangelastena esitlenud teistele, innustanud edasi...*
- *Kõik ei ole sooritanud. On ka läbikukkumisi.*
- *Meil pole nõuet veel olnud. Eelmisest õppeaastast oleme sellest rääkinud. Osad on sooritanud, osad ei ole. Kooli kõõgipersonal on sooritanud, enamik on teise teinud. Õpetajad vaikselt teevad. IT omad lähevad juunis tegema. Jõudu pole rakendanud.*
- *Kooli arengukava oli uuendamisel ja see (kutseeksami tegemise ettepanek) tuli õpetajate töörühmadelt. Kui õpilastele räägime, et õpe lõpeb erialaliidu poolt tehtava eksamiga, on loogiline, et õpetajad teevad selle eksami ise läbi. Motivaatoriks on see, et tööandja maksab selle eest.*

Kutseõpetajate stažeerimise probleematika

Probleemiks on ka stažeerimine, regulatsioonide puudumine selles osas. Terviktsitaat ühest grupist:

- a) Kui kedagi võtta ei ole, võtad selle, kelle saad ja saadad ta stažeerima ettevõttesse. Stažeerimine on tegelikult väga raske teema, sest see on riiklikult reguleerimata. Millal peaks minema? Kes maksab? Ülikoolis on võimalus võtta vaba semester ja palk säilib. Kutsekoolides on valida: kas jäävad tunnid ära või ta läheb puhkuse ajast. Otsime ise nüansse, kuidas töötaja saaks minna õppele.
- b) Keegi ei motiveeri teda minema.
- a) See on kirjas, et ta peab minema. Aga ega lahti ei lasta, kui ei lähe.
- c) Kui mul on vaja, et aastas ta annab oma täiskoormuse tunnid, siis, millal ma saadan ta stažeerima?
- b) Akrediteerimisel ikka vaadatakse õpetajaid, aga ikkagi üldist kontrolli siiani pole. Teatakse, et see on probleem.
- a) Tahtsin oma koolis toetuda mingile seadusandlikule aktile, aga seda pole. Tegime koolis oma süsteemi. See on tööandja ja töötaja vaheline kokkulepe. Enamasti kannatab töötaja, sest ta läheb stažeerima puhkuse ajast.

Ka teistes gruppides toodi esile õpetaja jaoks stažeerimiseks vajaliku aja määratlemata jätmist:

- Pole süsteemi. Näiteks Soomes on võimalik viie aasta tagant korra võtta üks aasta ja minna stažeerima. Meil peaks olema mingi samalaadne süsteem. Võib-olla aastas 2 kuud. Mul on olemas eraldi raha selleks. Kus õpetaja käib ära sellel ajal, mitte puhkuse vm ajal.

Osa koole käsitleb stažeerimist täienduskoolitusena, mis on kooli poolt juhendatud. Terviktsitaat ühest grupist:

- Ta peab seda tegema.
- Meil teeb ta seda konkreetselt töökohas. Kokad käivad restoranis. Või on nad juhtide varjud mingi aeg. Õpetaja teeb füüsilist tööd. Seda on võimalik korraldada. Siis ta teeb portfoolio, mida ta õppis. Kannab selle ette. Tal on mentor kooli poolt.
- Ikka keegi juhendab. Kasutame üldjuhul õpetaja-metoodikuid.
- Vanemõpetajad juhendavad.

Ka uute õpetajate kooli tulekul toodi mitmete koolide poolt välja mentorite rakendamist.

Mõnikord piirab mentori rakendamist vastava kvalifikatsiooniga õpetajate vähesus:

- *Mentor peaks olema keskmisest õpetajast targem. Ametlikult ta realiseerub vanemõpetaja nimetuses. Meil on vanemõpetajaid vähe. Meie õpetajad ei vasta mitmeski punktis kvalifikatsioonile. Tahtsime, et igas õppekava rühmas oleks juhtõpetaja/partner väljapoole suhtluses tööandjatega, kui ka õppesisu osas kooli sees. Nende leidmisega oli raskusi. Tema oleks ka uue inimese õpetaja ja innustaja. Mentorlust ei ole. Tegime uue töötaja sisseelamiskorra. Millised tegevused, kes teeb.*

Mentoril on oluline roll kooli ka koolis valitseva suhtumise edastamisel uutele tulijatele:

- *Meie püüame suunata õpetajat mõistma, et igaüks meekonnast on osaline konkreetse inimese aitamisel tema spetsialistiks saamisel. See on arendamise teema. Kuni õpetaja ütleb, et tema on konkreetse aine selgeks õpetaja....Oluline on ühine meeskond. Moodulites erinevate teemade õpetamine erinevate õpetajate poolt räägib selgelt koostöö tegemisest.*

2.3.3 Õpetajate ettevalmistusega seonduvad kitsaskohad

Üks olulisemaid küsimusi koolide jaoks nii üldse kui seoses uute õppekavade rakendamisega on õpetajate väljaõppe puudumine kutsehariduse vajadusi silmas pidades. See puudutab nii kutseõpetajaid kui üldainete õpetajaid. Võrreldes möödanikuga hinnati olukorda halvenenuks:

- *Kui räägime õpetaja koolitusest, siis omal ajal olid kõik koolituse õppekavad lähtuvalt selle astme vastavast koolitüübist. Näiteks koolitati tööõpetuse ja füüsika õpetajaid. (...) Loodi ainekooslus. Iga tudeng õpib täna seda, mida heaks arvab. Tulemiks on moosid. Eriti huvitav on Tartu Ülikooli lõpetaja, kelle diplomil on haridusteadlane. Tema ei tea haridusest midagi. Täna pole palju selliseid õpinguid, kus saaks koos õppida reaalseid ja tehnilisi aineid. Omal ajal oli Tallinna Ülikoolis üldtehnilised distsipliinid jms õppeained. Need olid tugevad ja andsid inseneri tausta, õpetajakogemust.*
- *Vahepeal tegid Tallinna Tehnikaülikool ja Tartu Ülikool koostööd. Õpetati kutseõpetajaid tehnilistel aladel. Mehaanikavaldkond. See oli teine kõrgharidus. Meil läbisid selle koolituse 5 õpetajat. Oli väga asjalik koolitus. Sellega see lõppes.*
- *Meil on füüsikaõpetaja (lõpetanud Tallinna Pedagoogilise Instituudi). Tema õppis ümber autot. Ja nüüd õpetab ka füüsikat. Tema mõistab, mida tuleb õpetada auto õpilastele.*

Praegust õpetajate koolitust iseloomustab killustatus eri kõrgkoolide vahel, kutsehariduse vajadusi silmas pidava selge suunitluse ja väljundi puudumine.

- *Inseneripedagoogika, mida õpetab Tehnikaülikool, see lähenemine on teistsugune. See tase ja maailmavaade on teistsugune.*
- *Rakenduslik kõrgkool peaks kutseõpetaja poole vaatama, kes kutsekeskkoolis õpetaks. Saab pedagoogilise osa juurde. Tema (lõpetanu) pole veel kaugele läinud. Kui ta on juba Tehnikaülikooli lõpetanud, siis ta on juba kõrge lennuga.*

- Üldharidusliku õppeaine õpetaja tuleb enamasti Tartu Ülikoolist. Sealt on ta saanud üldhariduspoole. Ta ei tea kutseharidusest midagi ja õpib alles tööl. Seetõttu kipub integratsioon takerduma.

Ka koolid ise on osalenud läbirääkimistel kõrgkoolidega õpetajate ettevalmistamiseks, kuid siiani puudub reaalne tulemus:

- Käisime 2006.a Tehnikakõrgkoolis selle teemaga, et teie koolis võiks hakata õpetama kutseõpetajaid koostöös Pedagoogilise Ülikooliga. Siiani on see teostamata. Meil ei valmistata kutseõpetajaid ette.
- Kui räägime õpetaja ettevalmistusest. Tallinna Ülikoolis oli juttu kutseõpetaja ettevalmistusest. Arutati kutseõpetaja kutseõppekava koostamist.

Samas on nõudmised õpetajatele kõrged

- Nõudmised õpetajale on karmid. Kõrgharidus, inseneriharidus, pedagoogiline haridus, praktilise töö oskus. Teiselt poolt on meil vastu panna 10 000 krooni ehk 600-700 eurot. Lisaks veel raske kontingent

Lahendused õpetajate leidmisel

Üks võimalus on saada kooli tööle praktikuid. Selles osas kipub valikuvõimalusi ahendama kooli vähene konkurentsivõime palga osas.

- Teoreetiliselt pole võimalik saada (head kutseõpetajat). Sest Eestis kutseõpetajaid ette ei valmistata. Oleme saanud ettevõtlustest, läbirääkimiste teel. Tasu on kõrgem kui tavaõpetajal.
- Kui masu ajal vabanes töäjõudu ehitussektoris, siis ega õpetajaid eriti juurde ei saanud. Paar õpetajat. Kool pole selles mõttes konkurentsivõimeline.

Täiendavaks probleemiks on praktikast kooli tulnud õpetajate mittevastavus kvalifikatsioonile. Nad tunnevad küll tööd, kuid pedagoogiline osa on puudu. Kooli ülesanne on neile pakkuda koolitust ja suunata õppima, samas kõik isegi ei vaja seda või ei soostu õpingute jätkamisega.

- Nad tulevad töökeskkonnast ja ei vasta kvalifikatsioonile.
- Olen tegelenud pensionieelikutega. Meil on ehitusvaldkond väga suur valdkond. Täna on ehitusel palju piinatud mehi ja naisi, kelle ihuliikmed ei pea enam maalritöödele vastu. Nad on heade oskustega, kutsekeskharidusega. Nende toomine kooli õppemeistriteks oli hea. 75% ehituserialadest said oma eksamid puhtalt läbitud. Oskused on seega õpilastel olemas. Ent akrediteerimisel jään ma hätta, sest meistrid ei vasta nõuetele. Aga kvaliteet, mille õpilane käsitööoskustega saavutab, on väga hea. Selline meister on väljakujunenud isiksus, töökultuur, kord, nõudmised jm. Kõik on olemas, pole vajadust koolitada.

- *Kui võtame kutseõpetaja ettevalmistuse, siis hetkel tuleb kutseõpetaja elust. Otsime eeskätt praktikut ja siis suuname ta kutsepedagoogilisele koolitusele.*
- *Suur probleem jääb didaktika nõrkusesse.*
- *Siis me hakkame neid koolitama. Kui nad valmis on, siis on mõni väsinud. Hakkad järgmist koolitama.*
- *Või leiab mõne muu töökoha ja lahkub. Meil on üks autoõpetaja, kes on autoalal end harinud. Ütles, et kui kooli hakkad ajama, lähen minema. Tema teadmistega saab ta tööle mujale küll.*
- *Tasemeharidust on täistöökohaga koolis töötaval õpetajal omandada keeruline.*

Probleemiks on ka, kust saada hea tasemega pedagoogilist koolitust:

- *Tartu kui Ülikooli kutseõpetaja koolitus on ka nii ja naa. Tehakse linnuke, saad paberi, aga see pole mitte kõige kaasaegsem õppemeetod. Kindlasti on häid lektoreid, aga on ka nõrku.*

Paljud koolid praktiseerivad erineval määral praktikute kaasamist õppetöösse, mida peeti nende kõrge taseme ja töömaailma tundmise tõttu heaks lahenduseks. Samas on nende kaasamise võimalused kooliellu sõltuvalt nende ajakavast raskendatud.

- *Klassikalisel kujul kutseõpetajaid pole. 70% töötavatest õppejõududest on ise töötavad praktikud. Pidev elav sõna tuleb praktiku kaudu. Seal tulevad ka valdkonna hoiakud, arengu homne päev. Arusaam, et kui tahan kuskile jõuda, siis head õpioskused, meeskonnatöö oskused, ristioskused, info otsimise oskus, enesedistsipliin- see tuleb praktikute kaudu kooli.*
- *Mõnda valdkonda satuvad väga tublid tegijad. Enamasti on nad ka praktilise taustaga. Kuna meie koormused on tagasihoidlikud, siis see on meie tugevus. Võtame praktikuid, kes töötavad omas vallas. Nad teavad, millest räägivad. See on plusspool. Miinus aga see, et neid on kooli arendusse raske kaasata. Tunnivälises tegevuses osalemist on vähe. Sest nad annavad tunni ära ja lähevad. Restaureerimise valdkond on meil jõulisemalt arenduses. Seal on õpetaja ja teise osaga arendaja-spetsialist. Neil õpetajakoolitust ei ole. Nüüd õpivad kolm õpetajat koos õpetajaks (.....).*
- *(...) Paljudel õppejõududel on praktiline taust. Need teadmised, oskused ongi see, mida õpilastel vaja on.*

Heaks lahenduseks uuringus osalenute poolt oma kooli kasvandike tagasijõudmist kooli õpetajaks pärast õpinguid ja töötamist ettevõttes.

- *Kool kasvatab parimad ise. Otsid inimese, räägid ära, seod kooliga jne. Vahel võib perekonnaga asi luhta minna.*
- *Meil on oma vilistlasi arvukalt. Üks lõpetab magistriõpet. Teine on doktoriõppes. Kasvatad ise.*
- *Meil samamoodi.*

Oma kooli vilistlaste puhul on probleemiks motiveeritud ja pühendusvalmite lõpetanute vähesus ühelt poolt, teisalt ka kooli jaoks väga pikk ooteaeg, mis peaks sisaldama nii õpinguid kui praktikas töötamist :

- 150 lõpetajast ei pruugi ühtegi olla.
- 3-4 lennu peale leiad ühe, kellest võib asja saada.
- Oleme vaadanud ka oma asjalikke lõpetajaid. On mõned head näited olemas. Aga see on pikaajaline protsess.
- Vaatad, et oli grupivanem jm aktiivne. Esimene aasta on katsetamise aasta.

Üldpildis annab tooni sobivate õpetajate leidmise raskus. Probleemi teravdab veel asjaolu, et küsimus pole mitte üksnes kvalifikatsiooni vastavuses nõutavale, vaid õpetajaks sobiva inimese leidmises.

- Isiksus kasvatab. Seda on kohe näha. On õpetajaid, kes ei suuda rühma koos hoida ega õpilasi lõpuni viia. Õppekavasse on seda raske kirjutada. See on pigem ametijuhendi küsimus. Isiksuse küsimused. Millise inimese ma valin. Ma võin õppekavasse kirjutada mida tahes, aga kui inimene järgi ei tule, siis pole midagi teha.
- Kutseõpetajal on tarvis ametioskust ja sotsiaalseid oskuseid. Kahte asja ühendades saame hea inimese.
- Õpetaja on ennekõike isiksus. Sul võivad olla teadmised, aga kui sa ei suuda isiksusena end maksma panna, siis sa ei suuda ainet edastada. Oluline on kutseõpetajal praktiline töökogemus. Aga praktilise töökogemusega inimeste saamine meile on keeruline. Seatakse ette linnukesi. Tal on linnukesed, aga pole isiksuse omadusi. Tal pole ka tööalast kogemust.
- Aga eelkõige on oluline leida erialale õige õpetaja. Sisu ei oska analüüsida Erinevatel erialadel on erinevad probleemid.

Toome ära terviktsitaadi ühest grupist samal teemal:

- Mis puutub hea kutseõpetaja saamisse, siis see on lootuse ja tulemuslikkuse suhtarv. Oleme kogu aeg öelnud, et diplomid ei ole määravad. Raske on öelda, kellest saab asja.
- Õppijate tagasiside on hea näitaja õpetaja tööle. Üks pool on tunnistused jm, teine pool õpilaste arvamus. Kokku annab see (pildi), kas õpetaja sobib ametikohale.
- Kui selgineb, et ei sobi, siis tuleb ikka edasi töötada.
- Kuni õpetaja amet ei ole Eestis ihaldatute seas, niikaua pole midagi teha. Ei ole head isikuomadused, aga teha pole midagi.
- Otsin teist aastat metalli valdkonna kutseõpetajat- ei ole võtta.
- Kuni tööjõuturul makstakse praktikule rohkem, kui praktikule, kes õpetab, seni on keeruline.
- Saatsime eelmisel nädalal välja konkursi kuulutused. Praegu on 19 nimetust. Mis on veel jagatud erinevate inimeste vahel. Tõenäoliselt ei saa me konkreetset. Eelmisel aastal tahtsime

20-30 ringis. Siin on mahuline erinevus: on 30 tunniga ja 200 tunniga. On palju IT erialadega seotud asju puudu, matemaatika, füüsika.

- Füüsika õpetajat pole Eesti Vabariigis võimalik leida. Ma laseks praeguse minema, aga hoian, et tunnid toimuksid.

Väljapääsuna nähti riiklikul tasemel kutsehariduse jaoks kutseõpetajate väljaõppeküsimumuste paikapanekut. Kiirema ja parema tulemuse saamiseks oleks otstarbekas õppimaasumisel eelistada kutseõppeasutuse lõpetanuid.

- Tuleb riiklikult paika panna.
- Kui võtta kutseõpetaja õppekavale noori lõpetajaid, siis eelkõige peaks sinna võtma kutseõppeasutuse lõpetanud õpilase. Kellel on all praktiline ja erialane kogemus. Muu osa saab ta juurde. Mitte, et ta läheb gümnaasiumijärgselt. Seal omandab ainult teoreetiliselt pedagoogilise poole. Tulles kutseõppeasutusse tööle, siis ta tegelikult ei oma ühtegi erialast praktilist kogemust. See on mure.

Koolisest tööd õpetajatega, tema taset aitaks hinnata kutseõpetaja poolt kutseeksami sooritamine. Kutseõpetaja kutsestandard (III, IV, V) on kinnitatud 2011. aasta jaanuaris, kuid kutsetunnistuste väljaandmiseni pole koolide hinnangul veel jõutud.

- Pikka aega on vindunud kutseõpetaja kutsestandard. Kuulda on, et teda kirjutatakse kutsehariduse seadusesse, aga täna ei ole ükski institutsioon valmis, et kutsetunnistusi välja hakata andma. Sellega kaoks ära nõue, et peab 320 tundi koolitustel käima. Vaid nad peaksid omandama pedagoogilised oskused kasvõi läbi töö. Kui nad näitavad, et neil on olemas planeerimistunni läbiviimise moodus, milleks siis on vaja ülikoolis läbida seda 320 tundi. Asi on toppama jäänud. Koolil ei ole aega oodata. Kutseõpetaja on väsinud ja muserdatud. Ta läheb pigem minema, kui ootab millal ükskord vastavaks loetakse või nooremõpetaja staatusest välja saab.

SEEGA: Seoses uute õppekavade rakendamisega koolides, vajadusega käsitleda teemasid integreeritult, on vastavad koolitused olnud ja on ka edaspidi väga vajalikud. See puudutab ka üldainete õpetajaid. Lisaks koolitustele vajatakse ka metoodilist tuge õpetajaraamatute, näidisülesannete jmt näol.

Kutseõpetajate arendamisena tõi osa koole välja ka õpetaja enda poolt kutseeksami sooritamise vajaduse, et ta suudaks paremini õpilasi eksamiks ette valmistada. Lahendusi otsitakse ka õpetajatele stažeerimiseks aja leidmiseks, mis praegu on määratlemata.

Suured raskused on kooli nõutava tasemega kutseõpetajate leidmisel. Ühelt poolt konkurentsivõimelise palga puudumise, teisalt kutsehariduse suunitlusega õpetajate vähese ettevalmistamise tõttu.

2.4 Õppijate taseme ja võimetega arvestamise võimalused õppekava(de)s

2.4.1 Mitmekesine õpilaskond vs ühesuguse tasemega õppekavad

Kõikides gruppides toodi välja vajadust õppekava paindlikkuse järgi, arvestades erinevaid õpilaste gruppe. Õpilaskonnas on viimastel aastatel aset leidnud muutused. Juurde on tulnud väga hea tasemega õpilasi, teatud erialadele võetakse vastu konkursiga ja sinna asuvad õppima kõrge keskmise hindega õppurid. Ka tunnistusel olevad kolmed ei pruugi tähendada, et tal pole piisavalt potentsiaali eriala õppimiseks. Sõltumata hinnetest põhikooli lõpul võib õpilane avaneda alles eriala õppides. Siin on oluline roll, kuidas õppijasse suhtutakse, milline on kooli õpikeskkond.

- *Me peame ise mõtemalle muutma. See jutt, et kutsekooli tulevad nõrgad ja viletsad, tuleb unustada. Meie õpilased on sama head kui teised ja tulevad õppima, head haridust saama. Nad peavad olema andekad või andekamad kui tavaline gümnaasiumi õpilane. See, et ta on põhikoolis kellegagi tülli läinud ja kolmed tunnistusele saanud, ei näita kui tark või kui rumal ta on. Kui me ise seda mõtet ei arenda, siis jõuame samasse seisu, et kutsekooli tulevad lollid ja laisad jms.*

Teisalt on suurenenud ka nende hulk, kellel on raske toime tulla, kellel puudub motivatsioon ja/või eelnevad teadmised, et õpingutega edukalt toime tulla.

- *Keskmist osa on järjest vähem.*
- *Tulevad põhikooli rohelise tunnistusega, kellel on kaks või kolm kahte. Neid on kaks-kolmkümmend kokku.*
- *Nad ei oska arvutada protsenti, aga on õppinud funktsioone..*
- *Aga kui rühmas on 3-4 kehva õpilast, kellel matemaatika null? Ülejäänud 16 on enam-vähem, siis õpetaja peab hakkama nendega (nõrkadega) eraldi tööd tegema.*

Sõltuvalt koolist, erialast, õppekeelest ja ka sellest, millisele haridustasemele tullakse, on gruppide üldine tase ja motiveeritus ebaühtlane. Samas on eri aastati mingitel põhjustel ka erandeid, kus traditsiooniliselt tugeval grupil tekivad õpiraskused.

- *Erinevused on läinud suureks. Üldine tase sõltub erialast, õppekeelest. Mõned aastad tagasi tuldi sekretäri lihtsalt nagu talvituma. Pärast esimest aastat läksid paljud ära. Proovisid kõrgkooli või tegid riigieksameid. Seda kontingenti on jäänud vähemaks. Tullakse õppima kindla eesmärgiga, teadlikumalt. Kontingent on läinud (eriti kaugõppes) selliseks, kellel on juba kõrgharidus. (...). Näiteks (...) on alati tulnud kindla eesmärgiga õppima. Aga sel aastal (...) koolis ei käida, ei õpita. Sellist asja pole staažikad õpetajad (...)erialal kunagi näinud.*

- *Meil oli müüjatega ülemöödunud aastal sama lugu. Tulemuseks on, et teisel kursusel vähe õpilasi. Motivatsiooni pole ja kukuvad välja ka.*
- *Erakooli oma raha eest nalja tegema ei tulda. Raha tekitab ka motivatsiooni. Muidugi mitte alati.*

Kuidas hinnata riiklike õppekavade ja nende aluseks olevate kooli õppekavade raskusastet? Kas õppekavad peaksid olema suunatud kõrgemale, keskmisele või madalamale tasemele? Kuidas tagada õppekavade sobivus nii mitmekesise tasemega õpilaskonna puhul? Need olid küsimused, mille üle arutleti eri gruppides..

Toome välja erinevad seisukohad, mis peavad silmas kooli õppekavasid ja oma õpilaskonda. Ühes grupis hinnati õppekavade keerukust parajaks, võimalike raskuste põhjustena toodi esile õpetamise meetodeid või üldhariduskooli lõpetanute tasemele mittevastavaid baastadmisi.

- *Pole kuulnud, et keegi õpetajatest oleks kurtnud keerukust. Probleemid tulenevad kas õpilasest või õpetajast. Väita, et nad on üle mõistuse rasked... Üldtendentsina on midagi liiga palju -mingid sissejuhatuse teemad on pikad.*
- *Pigem didaktilised probleemid. Meie õppemeetoditel. Kutseõpetajate vanus on kõrge. Õigete õppemeetoditega suudavad lapsed omandada küll. Ei heida õppekavadele midagi ette. Kui hindamisjuhendit vaadata, missugune kolmeline on, siis sealt allapoole minna ei saa. Kutsestandardis on teine (nõue). Me ei saa seda alla viia.*
- *Pigem on küsimus peale 9.klassi õppima asunute baastadmiste tasemes. Tegime ühel aastal eksperimendi. Viisime sisseastujate seas läbi matemaatilise testi. Nende keskmine oli 2, Õpetajad kurdavad, et ta ei tea, mis on protsent, ta ei suuda arvutada sellest piirist. Kuidas saame õpetada toitlustuses kalkulatsiooni tegemist, tehnilist mõõtmist. Algaas on olnud probleemiks. Mitte kõikidel, aga üks takistus on see küll. Siin taga on pearaha ja õpilaste hoidmise küsimus. Laps ei tea, mis on 50%.*

Teises grupis seostati lävendi küsimusega erivajaduste ja põhikooli lihtsustatud õppekavaga lõpetanute temaatikat. Küsimus on selles, millise tunnistusega nad lõpetavad:

- *A) Hea määrus on see, et erivajadusega ehk lihtsustatud õppekavaga õppijaid võib võtta otse kutsekooli. Saame kedagi õpetama hakata, kui teame taset. Lihtsustatud õppekava 9.klassi tase on tavakooli 6.klassi tase. (...) Et nad võivad juba paar aastat tulla otse kutsele, see on kõige õigem. Kindlasti peaks tooma leevendust lävendite kehtestamine, eriti erivajadustega õppijale. Kui see liik lävendatakse miinimumile, mida ta teab. Täna on õppekava üles ehitatud maksimum nõuetele. See on suurimaid probleeme.*
- *(...)*
- *:B) Kõik inimesed ei ole võrdsed ja seda tuleb arvestada.*

- A) Samas väljund peab olema (kõigile). Nad on õppinud ja arenenud.

Õppekavade suuremat mitmekesisust kas õpiaegade või mitme erineva raskusastme näol peeti oluliseks ka teistes gruppides.

- Mina pole selle poolt, et kõikides on ajalimiit ühesugune. Erinevad erialad peaks olema erineva ajaga. Paindlikkus.
- Esmane osa võib väiksem olla. Me peame mõtlema sellele, et meil jätkuks tööd tulevikus ehk täiendkoolituse teema. Kui esmatasand on liiga kõrgele putitatud, siis võtame teatud mõttes ära tulevikuvisioni. Seda tuleb kaaluda õppekava tegemisel. Mis on see, mida peab teadma? Mis on maksimum?
Kui meil on lävend ja hindamise süsteem teine, siis muutuvad ka teatud aktsendid õppetöös. Kas peab õppima kolm aastat? Ka täna pole kutseksam seotud õpiajaga. Võin II kursuselt minna tegema kutseksamit.

Erinevad lävendid võimaldaks arvestada erinevate õpilaste gruppidega ja liikuda edasi jõukohases tempos. Tuleviku seisukohalt peeti oluliseks, et ei leiaks aset tippude tagasitõmbamine lihtsama õppekava pakkumise näol.

Kuna kooli õpilaskond on mitmekesine, peeti ühes grupis vajalikuks, et õppekavad oleksid mõeldud erinevatele tasemetele:

- Mitu taset. (kõik nõus)

See ei välistaks põhiliselt õppekava ühe taseme kasutamist või domineerimist koolis. Samas on mitme taseme puhul oht liiga kergelt leppida madalama tasemega:

- A) Võib juhtuda, et ongi (koolis) üks tase. Aga siis tuleb keegi teistsugune.
- C) See on vastuolus elukestva õppe printsiibiga. Püüame õpetada kõike ühekorraga.
- B) Hea oleks, kui süsteem motiveeriks võimalikult kõrget taset saavutama. Aga jätkaks võimaluse väljunditeks ka teistele, kes ei püri kõrgele.
- A) Meil oli õpilane, kellel oli 70% töövõimetust. Me vedasime ta üle lävendi. Ta lõpetas suure pingutusega. Nüüd ta õpib kõrgkoolis. Kui tol hetkel oleks olnud võimalus panna ta madalamale astmele, oleks me seda teinud, st peab motiveerima õpilast. See on oht tasemete juures. Võime liiga kergelt alla anda.
- C) Aga praegu anname liiga kergelt võimaluse minna üle kutseõppele.
- B) Miinimumlevelit tuleb mõningatel juhtudel alandada või pakkuda rohkem võimalusi välja. (koka näide).
- Meil on kurtide õpetus. Mis õppekava järgi seda õpetada? Praegu õpetame sama järgi. Kurdi tõlk töötab hetkel koos õpetajaga, aga kas see on päris see, sest see on kahe inimese õpetus?

- *Koolid on erinevad. Ja on suure töö ära teinud kõikide õpilastega, olenemata sellest, milline ta on. Peame tänulikud olema, et nad on meile tulnud. Keerukam on erivajadustega grupid või kinnipidamisasutuses viibivad. Riikliku õppekava rakendamisel peaksime suure amplituudaaga vaatama. Täna kirjutatakse vanglaõppele ka suured raamid ette. Ka seda, et pead kahte võõrkeelt neile õpetama. Kuigi nad on võib-olla juba ammu ise võõrkeele vallas äri ajanud, (näiteks Venemaal) aga sa pead neile õpetama vene keelt.*

Ühe võimalusena paindlikeks valikuteks nii õppija jaoks kui piirkonna ja tööandjate koolitussoovide arvestamiseks nähti mitmes grupis moodulite kombineerimist: koolil on valida paljude moodulite seast:

- *Tahame edaspidi pakkuda inimestele kasvõi mooduli kaupa õpet.*
- *Tulevikus peakski olema, et on riiklikud moodulid ja sa ise ehitate oma hariduse moodulitest vastavalt kutsestandardile.*
- *Rääkides elukestvast õppes, siis inimesed peaksid tulema õppima rõõmuga (endale vajalikku).*

Moodulite valik ja nende kombineerimine võimaldaks kergemini uuendada ka õppekava-põhilistele moodulitele lisanduvad uued vastavalt vajadusele.

2.4.2 Lihtsustatud õppekavaga ja erivajadustega põhikooli lõpetanute õpe

Lihtsustatud õppekavaga kooli lõpetanute haridustee jätkamise osas on koolides kasutusel erinevad praktikad. Esimene valik on otsus, kas võtta õpilane vastu ja teine see, kuidas käsitleda lihtsustatud õppekavaga ja nn. rohelise tunnistusega õppureid, kel on tunnistusel üks või mitu kahte.

- *Ei võta vastu. See, et tal lõputunnistusel on kaks, ei tähenda lihtsustatud õppekava. Lihtsustatud õppekava on 6.klassi (tase)*
- *Võtame, aga õpetajad on hädas hindamise ja õpetamisega. Sest õpetajal puudub teadmine, kuidas hinnata.*

Teine samm on õppekava valik. Valiku aluseks olevate võimaluste suhtes ei ole kindlat teadmist.

1) Õpingute jätkamine põhikooli baasil toimivas kutseõppes

- *Kutseõpe põhikooli baasil.*
- *Kes tulevad lihtsustatud õppekavalt, nad pole motiveeritud üldhariduse osas. Nad on motiveeritud elukutset õppima. Sinna nad kukuvad.*
- *Või (viime) kutseõppele. Ainult üldharidusained on lihtsustatud. 25+ muudab. Vabastav asi. Enne olid nad põhikoolis maadelnud üldharidusainetega. Ta tuli kutsekeskhariduse õppekavale. Nüüd saab neid kohe kutseõppele võtta.*

- Seda saab teha erialadel, kus kutsestandard ei näe ette keskharidust. Võimaldab ka põhiharidusega õpet.

Toodi välja, et põhikoolijärgne kutseõpe on seotud piirangutega. Esmalt peaks rakendama töökohapõhist õpet.

- a) Peale põhikooli ainult kutsehariduse andmine on töökohapõhine. Mul on erivajadusega lapsed, keda panna puhastusteenindajaks õppima. (...) Tuleb 15 aastane. Ma teen ikka pattu. Võtan ta (kooli). (...). Mul on õppebaas olemas. Töökoht on majas olemas. Miks ma pean vigureid tegema, kui see laps ei ole võimeline töökohta minema.(...) Paindlikkust peab olema erinevate inimeste jaoks. Riigi ülesanne on anda kutseharidus, et ta läheks tööle.

2) Oma kooli õppekava tegemine põhihariduse baasil erivajadustega lastele sõltuvalt vajadusest.

- Erivajadustega lastega võime kutseõppe põhihariduse baasil teha oma kooli õppekava. Neid tegime sel aastal 3 juurde. Tegime 1a ja 2a. Kontingent muutub igal aastal.
- Nad saavad tulla erialadele, mis on lihtsustatud õppekavaga. Tavaerialale ei saa tulla. Seaduse kohaselt saab võtta ainult erivajadusega õppele.

3) Alguses jälgitakse õpilase toimetulekut kutsekeskkooli õppekaval ja siis otsustatakse, millisel tasemel ta õpinguid jätkab.

- Kuni põhikooli lõpuni on tal võimalik õppida lihtsustatud õppekava järgi või siis... Kui ta valib kutseõppeasutuse, siis seda võimalust pole. Ta tuleb samale õppekavale teistega koos. Tegelikult on vaja erineva tasemega.(...) Lihtsustatud õppelt tulev õpilane saab meil vahel väga hästi hakkama. Kutseharidus peaks olema üles ehitatud, et õpib ühe aasta, on üks väljund, õpib teise aasta, on teine väljund.....
- Tegime 1a kaubakäsitleja. Õpilane alustab kutsekeskkooli õppekaval, mitte ei suruta abikooli lõpetanud või ... Ta läbib vähemalt aasta. Ja kui on näha, et ei saa hakkama, siis võtab selle. Ta on juba poole läbinud. Saab üle kanda ja praktikale panna.
- Meil on ka üksikuid..... Oleme teinud tavarühma. Soovitanud käia üldainetes niipalju kui jaksavad. Siis edasi peale esimest aastat viisime kutseõppele.

Viimase variandi kasuks räägib asjaolu, et lihtsustatud õppekavale satutakse erinevatel põhjustel.

- Meil on raske liikumispuudega õpilane. Õpetajad leiavad eraldi aega, et ta on õpetaja laua juures. Algul oli raskusi, aga nüüd lõpetab kolmedega. Läheb jälle edasi. (...)Suurem osa õpilasi on käitumishäiretega.
- See on kasvatamatus.
- See on erivajadus.

- *On oluline sisendada erivajadusega õpilasele, et ta on täisväärtuslik. Noormees pandi Ristiku Põhikooli. Seal ta sai lihtsustatud õppekava kätte. Edasi järgmisesse kooli. Ja sealt veel edasi. Otsustas, et aitab. Ning lõpetas kutsekooli viitega. Teda sildistati lapsest saati.*

Tugisüsteem koolis

Puudutame siinkohal kooli sotsiaaltöö küsimusi vaid põgusalt, kuna antud teema haakus uurimisküsimustega vaid riivamisi, mistõttu esitatud hõlmab vaid osa koolides kasutusel olevaid praktikaid.

Märgiti, et tulenevalt vajadusest on koolid ise otsinud vahendeid tugisüsteemide loomiseks.

- *Paljud kutsekoolid on sel aastal teinud endale tugisüsteemide projektid. On võimalik, aga töömahukas. Kohe kui see seadus tuli, öeldi, et õppekava peab õpetaja tegema tööaja sees. See pole eraldi tasustatud. Kui ta aga seda teeb, siis see on suur töö. Pluss õpilasega eraldi tegelemine. On see tunnis või tunniväliselt, ikka tuleb vajalik aeg millegi arvelt leida.*

Tugisüsteemi ülesehitus ja tööpõhimõtted on suuresti kooli enda poolt paika pandud ja fikseeritud õppekorralduseeskirjades. Põhiliselt toodi välja tegelemist õpilaste võlgnevuste või puudumistega. Info selle kohta on nähtav kas kooli õppeinfosüsteemis või edastatakse see kas kursusejuhendajale, sotsiaalpedagoogile vm, kelle initsiatiivil probleemiga edasi tegeldakse. Toetussüsteemi ülesehitus on paljuski kogemuspõhine.

- *Meil kestab õppeperiood 5 nädalat. Iga perioodi lõpus võetakse kokku tulemused. Kellel võlgnevused jms. Kui on vähe võlgu, siis tegeletakse oma osakondades. Kui rohkem kui 4 võlgnevust, siis hakkab tegelema õppekasvatustöö komisjon. Meil on mõiste aegunud võlg, st kui viie nädala lõpuks on võlad, siis järgmised viis nädalat on aega nende likvideerimiseks koostöös õpetajatega. Kui teine viis nädalat on möödas, siis nimetame seda aegunud võlaks. Kõikide aegunud võlgadega tegeleb õppekasvatustöö komisjon. Seal arutatakse teemat, antakse tähtaegu, saavad paberi, mida peavad näitama ja tagasi tulema komisjoni. Nn „parimad näited“ käivad 3-4 korda aastas komisjonis. Kui tulemused ei muutu, siis nad ei saa jätkata. Pidev süsteem, nokkimine toimib. Viimastel aastatel on väljalangevus oluliselt vähenenud. Oli 20%, nüüd kuskil 10%. Muidugi on see tingitud ka masust. Niisama koju ei jäeta.*
- *Igal kuul esitab rühmajuhendaja aruande, kus on rühma õppijad kaardistatud. Seal on põhjuseta puudumised ja hetkel üleval olevad õppevõlgnevused. Kui individuaalne töö õpilase ja koduga ei toimi, siis tuleb aru anda osakonna ees. Kui osakonna künnis ületatud, siis on see direktiooni teema. Seda kardetakse. Kas nii peab olema, aga see toimib. Ehk on osakonnapõhine õppenõustamiskomisjon parem variant? Oleme täiendanud tugitöötajate ridu, siis võiks olla osakonnapõhine komisjon. Oleks mõjusam. Mõned aastad ajasime läbi ainult psühholoogi, õppenõustaja ja sotsiaaltöötajaga.*

Väiksemates koolides on enam kasutusel vahetu suhtlemine õpilasega:

- *Meil on väike kool ja teistsugused meetodid. Grupijuhataja ja õppeosakond arutavad asja. Antakse ikka võimalust parandada. Läbirääkimised, konsultatsioonid, tähtjad.*
- *Ikka õpetaja ja õpilase vahel. Meil komisjoni pole. Küll on õpetajate kogul õigus kedagi välja arvata.*
- *Hiljuti oli küsitlus tugisüsteemide rakendamise kohta. Seal oli välja toodud viis erinevat mõtet. Aga kõik läheb pedagoogilise sekkumise alla. Suurtes kutseõppekeskustes jäävad lapsed rohkem märkamata. Väikestes koolides saavad nad võimalusi just seetõttu, et neid märgatakse.*
- *Väikese pere sündroom. Me tunneme üksteist.*

Tugivõrgustiku kuuluvate isikute ring võib piirduda sotsiaalpedagoogi või kursusejuhendaja/kuraatoriga, kuid võib haarata ka muud kooli tugipersonali:

- *Meil on hästi arenenud tugisüsteem ja tugivõrgustik. See aitab neid, kes tahavad abi saada. Seal on sotsiaalpedagoog, õpperühma kuraator, med. töötaja, huvijuht, õpetajad ja mina. Keskmes on kuraator ja sotsiaalpedagoog. Meil on õppe-kasvatustöö komisjon, kuhu kuraator suunab (vajadusel) õpilase. Seda juhib õppeosakonna metoodik. Andnud häid tulemusi. Vajadusel suunatakse õpilane psühholoogi juurde väljaspool maja.*

Gruppides toodi välja ka ennetavate strateegiate kasutamist. Toome vastava toetussüsteemi kasutamisest näite ühe kooli esindaja poolt väljaõeldu põhjal:

- *Kõige tähtsam on õpetaja informeerimine. Näiteks Ristiku õpilased. On vaja teavitada, et sellised õpilased tulevad. Teatud õpilastele tuletatakse teatud asju iga päev meelde. Ja seda peame meie jätkama. Ta tuleb käed taskus kooli. Informeerimine hariduslikest erivajadustest. See pole diagnoos, vaid teda käsitletakse teistmoodi.*
- *(...)*
- *Kõik partnerid peavad teadma olukorrast. Erinevate võimaluste käsitlemine. Õppetöö individualiseerimine. Teatud inimestele tuleb selgeks teha, kui jõuad õpingute lõpuni, siis oled teatud taseme töötaja. Tulevikus räägime väljundpõhisusest. Aga kooli lõpetamise juures võiks väljundpõhisust rakendada põhimõttel, kuhu õpilane oma arengus jõuab. Kas see on esimene, teine vm tase. Sul on võimalus, pinguta. Individuaalse jälgimise küsimus. Selle juures on tähtis roll õpilase nõustamisel. Suur probleem põhikoolijärgses õppes, et õpilased ei oska õppida. Ei oska planeerida aega õppetööks. Üldoskused on nõrgad.*
Viime järgmisest aastast spets. mooduli sisse. Õpilased teevad kolmeosalise testi. See on lugemine, kirjutamine, tehniline pool (tehnilised teadmised, oskused). Sealt järgneb moodulis õppima õppimise tsükkel. Tahame, et seal hakkaks osaliselt nõrgemate toetamine. Eesmärk on toetada nõrgemat nii kiiresti kui võimalik. Tuleb ennetada mahajäämust. Kui matemaatika on kaks, siis ta vajab tuge. Paljud saavad väikse toega edasi.

Tegelikult pole kooli sotsiaaltöö suunatud vaid õppija toimetulekule õpingutega, vaid peaks toetama tema üldist arengut läbi erinevate tegevuste. Osa koole tõi välja ka huvijuhtide jm kooli spetsialistide kaasamist õpilaste toetamisse.

Siiski on suure tõenäosusega oma õpilaste toetamisel koolides kasutusel enam reageerivad (õpiraskuste ületamisele suunatud) strateegiad võrreldes ennetavatega (õpiraskuste ennetamisele suunatud). See tähendab, et põhitähelepanu on pööratud võlgnevuste likvideerimisele, kaasates sõltuvalt koolist kas psühholoogi, sotsiaaltöötajat, kursuse juhendajat, õpetajaid jne. See võib sisaldada ka üksikuid elemente ennetavast strateegiast, kus keskmes on õpiraskuste ja muude probleemide ennetamine läbi probleemide teadvustamise erinevatele osapooltele ja tulenevalt õpilasest ja tema eripärast talle sobiva toe pakkumine.

2.4.3 Individuaalsete õppekavade rakendamine koolides

Individuaalsete õppekavade mõiste ei olnud gruppides üheselt mõistetav. Selle all toodi välja:

1) töökohapõhist õpet:

- *Kõik mehed on töökohapõhisel õppel individuaalsel õppekaval.*

2) individuaalset õppekava, mille sisu erineb ja mille tasustamine toimub erinevatel alustel. Kui tegemist on erivajadustega lastega, võidakse seda rakendada grupipõhiselt.

- *Mina rakendan, sest koefitsiendid on kõrged. Laste arv on väike, aga üle poole on erivajadustega. On üksikud töökohapõhisel õppel või individuaalsel üldhariduse õppel. Mul on kaks õpilast, kellel on eraldi koolitusluba. Kasutame. Aga see tähendab suurt logistikat, paigutust.*
- *Meil on sellesama õppekava raames koostatud individuaalõppekava. Kuid meil on selles vallas arenguruumi. Oleme õpetajaid koolitanud. Vajadust on. Arvutiteadustes ja multimeedias on liikumispuudega õppijaid. Nende jaoks on pigem ruumiline logistika. Sõidab liftiga. Kuidas toime tulla nende õpilastega?*
- *Meil on kolm õpilast. Üks on põhikoolijärgses õpperühmas tunduvalt vanem inimene. Alguses proovis koos, aga ta ei saanud üldainetega hakkama. Tegime individuaalse õppekava pagar-kondiitri erialale. Teine on seotud inimese tervisliku olukorraga.*
- *Meil on samuti paar individuaalset õppekava. Üks on tervislikel põhjustel ja teine üldainetega mitte hakkamasaamine.*
- *Meil on olnud paaril õpilasel tervislikul põhjusel. Individuaalõppekava on suhteliselt raske erakooli puhul. Kui pikemalt õppida, siis koolitusloa võtab ära. Uue koolitusloa saamisel võib olla sisulisi muudatusi*
- *On kaks erivajadustega rühma.*

- *Meil on üks rühm. Kogu rühmale on tehtud individuaalne õppekava. Põhineb kooli õppekaval, aga ... Määrusel neid kõiki punkte pole selle tegemisel täidetud..*
- *Kui nii võtta, siis meil on pool kooli eriõppekavad....*

2) individuaalse ajagraafiku koostamist teatud õppijate gruppidele kas terviseprobleemide, lapse sünni, töötamise tõttu vm põhjusel, mis erineb grupile kehtivast enamasti üksikute ainete paindliku sooritamise, mitte üldise õppeaja poolest:

- *Meil on mõni õpilane, kel on erivajadus või terviseprobleem. Teinud individuaalse graafiku koos õpetajaga. Mitte individuaalne õppekava, kus ajaline ja sisuline erinevus võrreldes üldisega. See nõuab eraldi tegutsemist õpetaja poolt. Seda ressursi meil pole.*
- *Me samal pulgal. Käib juurde individuaalne graafik. Õpetaja ei saa eraldi lisatasu. See tööaja sees. Ka konsultatsioonid.*
- *Individuaalseid loenguplaane ei teki. Räägitakse masust, aga juttu, et ma käin tööl, kuulen ma rohkem kui eelmisel aastal. Tööl käimise eest kooli tunnistust ei saa. Kui ei saa igal päeval kohal käia, koostame õppetöögraafiku. Lepime õpetajatega kokku, ajatöögraafik. On lõpptähtajad, millest edasi lükata ei saa selle semestri asju. Kui lükkad edasi, ostad ainet uuesti või järelvastamine läheb tasuliseks. Õppejõud on teinud oma töö, kool on lahti, tunniplaan on teada. Tavaliselt 16.30 on kõik läinud. Kes tahavad, need saavad siduda õpinguid ja tööd. Kes töötavad omal erialal, neil on võimalus töökogemuse kaudu õpitu kanda üle õppekava õpiväljundite katteks. Ta teeb analüüsi ja kirjeldab mida, kuidas on õppinud. Õppijate jaoks on keeruline eneseanalüüs. Nad kirjutavad oma ülesandeid. Asendan vahetuse vanemat. Räägi, mida sina selle kaudu õppisid? Nii mõnigi on leidnud, et eneseanalüüsi asemel on lihtsam teha praktika ettevõtja juures. Ka keskhariduse lõpetanute seas on eneseanalüüs kehvapoolne. See on nende valik. Kas tuled VÕTA kaudu, katsud selle kaudu märgi maha saada või teed praktika ettevõttes. Kaitsed praktikaaruannet võrdsetel alustel, vastad komisjoni küsimustele.*

Tervislikel põhjustel on individuaalset õppekava keeruline teha. Kõik erialad eeldavad väga head silmanägemist, kuulmist ja ka füüsilist valmisolekut. Eeldab ka õhtusel ja öisel ajal toimetulekut. Ettevõttes praktiliselt allub ta ettevõtte reeglitele ja graafikutele.

On ka neid, kes väikeste laste kõrvalt õpivad. Ka nendele kehtivad samasugused reeglid. Laps ei ole erivajadus, vaid elu osa. Kuidas tööandjaga praktikaosas kaubale saad, seal saame kaasa aidata paindlikuma graafiku leidmisel.

Grupiarutelude tulemusena jõuti järeldusele, et enamasti on taolistel juhtudel tegu individuaalse õppegraafiku, mitte individuaalse õppekavaga. Õppegraafiku kohandamist vastavalt õpilaste vajadustele rakendatakse paljudes koolides.

- *Kümmekond on kindlasti. Me ei ole rohkem teinud. Erivajadustega õpilastele oleks kindlasti vaja. Kutsekooli tuleb teatud määral nõrgem õpilaskond. Suured probleemid on emakeele ja matemaatikaga. Tasemetööd, mida teeme, on nukrad. St matemaatikaõpetaja teab, kuidas aastat kohandada, kui ta hakkab põhikooliõpilast õpetama. Sportlasi on meil ka. Lepib ise õpetajatega kokku.*
- *Ametlikult fikseeritud ei ole ühtegi individuaalset õppekava. Samamoodi tuleme õpilastele vastu ja teeme individuaalseid graafikuid. Sama probleem. Lisatöö eest tasu ei saa maksta, ei ole motivatsiooni.*
- *Meil ei ole individuaalset. Igal nädalal on igal õpetajal lisatunnid e konsultatsiooniajad. Sinna tulevad kõik, kellel vaja. Kui juba õpilane jääb maha, siis pole enam mõtet edasi. Arvutiteadmised on sellised, et ei saa lubada pool aastat mittelugemist ja et siis saab kuidagi hakkama. Ei tahaks nõustuda, et kooli tulevad nõrgemad. Eelmisel aastal oli 36-st koolitulnust kaheksal tunnistusel vaid 2-3 nelja.*
- *Oleme rakendanud individuaalse õppetöö graafikut. See aitab logistiliselt. On lihtsam majasiseselt paika panna ja koordineerida individuaalselt. Põhjused võivad olla erinevad, miks on individuaalset õppekava vaja. Alguses me ei tea seda, kui ta tuleb. Ja kui nüüd selgub, et on vaja. Siis me alles hakkame koostama õppekava. Millal see saab kinnitatud ja tagasi ja rakendatud? See kõik võtab aja ja on keerukas. Õpetajatel samuti raske.*
- *Inimese tervislik seisund on tema enda isiklik asi. Kui ta vastuvõtukomisjonile ei avalda seda, siis ka väga koolitatud õpetaja ei pruugi seda hetkel teada. Millal nad ilmuvad välja, et on vajadus. Pigem tekivad tema enda seisundist raskused õppetöös. Õpilase individuaalse õppekava kinnitame direktori käskkirjaga ja ei saada kusagile edasi. See on selle baasil tehtud. Erisus on temaatika mahus, seletamise kiiruses, eraldi õppekohtumistes jne. Meil on kuulumispuudega paar õpilast. Meil on viipekeele spetsialist. Kord nädalas on tema juures aeg, kus need õpilased kohtuvad. Ta on neile tugiisik.*

Nii individuaalsete õppekavade kui individuaalsete õppegraafikute koostamisel nähti probleemina nominaalse õppeaja ületamisel finantseerimisprobleeme. Üldiselt püütakse koolides jääda nominaalaja piiridesse, kuid paljudel juhtudel see tulenevalt õpilaste teadmistest/oskustest või taustast ei õnnestu.

- *Eks me kõik õpetame neid, kellel aeg üle. Mõned inimesed, näiteks venekeelsed, kes on ka tavarühma integreeritud, läbivad küll õppekava, kuid pikema aja jooksul.*

Seoses individuaalsete õppekavade rakendamisega erivajadustega õppijatele on probleem, kuidas peaks toimuma hindamine, mida kirjutada tunnistusele:

- *Raske on õpetajal määratleda aine sisu, kui see on eriõpetusega. Miinimumi määratleda on raske ja samuti on hindamiskriteeriume keeruline paika panna. Seal vajavad õpetaja tugevat abi. Psühholoogide, eripedagoogide, nõustajate abi.*

- *Suur probleem on erivajadustega lapsed. Meie tegeleme sellega palju. (...). Ma ei saa anda talle samasugust tunnistust. Muidugi, meil on individuaalsed õppekavad. Aga lõpuks kirjutan täpselt samasuguse tunnistuse nagu teistele. Kui paneme tunnistusele, et on erivajadusega, siis pole see ka hea. Teisipidi ei saa kirjutada, et ta on 100% sama asja läbinud. Ehk on individuaalse õppekava väljatoomine tunnistusel hea? Sinna alla lähevad kõik hariduslikud erivajadused..*

2.4.4 Sama taseme õpilaste valikute mitmekesistamine läbi valikainete pakkumise

Valikainete pakkumine õpilastele oli suurem nendel õppekavadel ja koolides, kus kooli valikute maht õppekavas suurem ja väiksem seal, kus õppekava enam täis kirjutatud. Nii märgiti enam suuremaid valikuvõimalusi muusikavaldkonnas, kus kooli valikute maht õppekavas on suurem ja ka õppetöö enam individualiseeritud.

- *Kool saab toimetada valikõpingute osas- on 49 valikut, distsipliini koolis, sealhulgas on osakonna valikud ja õpilase valikud. 49 valikust on kolm kohustuslikku kooli valikut, õpilastel sõltuvalt erialast 3-5 valikut. See on suur.*

Paljud koolid pakuvad õpilastele valikuid. Tõsi, valida ei saa tavaliselt iga üksik õpilane, vaid valik toimub kooli poolt välja pakutust kas grupiti või poole grupi kaupa.

- *Meil on nii, et 15 õpilast peab valima. 3-5 õpilast ei saa valida mingit ainet. See käib koolile üle jõu.*
- *On 12 ainet 5 nädalat. Valik käib selle põhjal, kui paljud õpilased valivad.*
- *Meil nad valivad grupina. Konsensus leitakse grupina.*
- *Meil on piir 12 õpilast.*
- *Anname ained ja moodulid ette, mis valikus ja nemad ise otsustavad, mis sel aastal on.*
- *Õppekorralduseeskirjades peab olema määratletud. Kui väga on vaja, teeme ka kolmele õpilasele. Meie õppemaks on väiksem kui pearaha.*
- *Meie oleme rühmapõhist kasutanud. Pooled saavad üht, teised teist. Mõnikord ka vahetame. Ühel aastal määratlesime ära nädalad, millal valikained jooksevad. Kuna erialad on keerulised, praktikad erinevatel aegadel, siis tehniliselt oli raske teostada. Kontroll, kes on kohal ja kes mitte, oli üsna võimatu. Läksime rühmapõhisele tagasi. Rühm ise otsustas.(...) Igal aastal tuleb 3-4 valikainet juurde. Õpetajad teevad programmid valmis. Käskkirjaga kinnitatud saab valikaineks minna. 30-40 loetelu on täiesti piisav.*

Valikute piirajana märgiti kas nende maksumust, õppekorralduslikke küsimusi õppebaasi ja õpetajate olemasolu näol või ajalist piiratust valikainete tunniplaani mahutamisel.

- *Valikud paneb paika eelarve. Need on kulukad ja kulud on määravad. Individuaalõpet päris teha ei saa.*
- *See läheb väga kalliks, kui iga õpilane valib ise. Meil võetakse grupi peale üks, mitte nii et, grupp kolmeks. Läheb väga kalliks.*
- *Üks lähenemine on see, et kool on kehtestanud selles õppekavas valikained. Ja ütleb, et see ongi meie kooli nägu. Teine võimalus on, et antakse õpilasele näiliselt võimalus valida õppeaineid. Kuna õppekava on piisavalt tsentraliseeritud ja maht on väike, siis tegelikult on õpilasel raske iseendale täiendavat ampluaad juurde valida. Füüsiliselt ei mahu see nädala tööaega. Valikaine tunnid tekivad kuskile kaheksandaks ja kümnendaks.*
- *Mida suurem on (valikute) maht, seda kallimaks läheb see koolile. Seal tuleb erisusi arvesse võtta. Kui me anname valida. Kui teeme sundvalikuid, siis pole probleemi. Aga me tahame ju anda valida. Kooli seisukohalt on see kallimaid asju. Grupid tuleb tööle panna. (..)Me oleme katsetanud. Kuna meil on palju erialasid ja gruppe, siis paneme nad teistpidi kokku. Korralduslikult on see keeruline. Ei saa ka väga mängida erinevatel aastatel valikutega, sest pole spetsialiste. Kui on ühte tüüpi spetsialiste, siis läheb see ühte suunda. Õppebaasi on ka vaja. Mängumaad on vähe.*

Üks võimalus valikute suurendamiseks on õppekavarühmasisene riskasutus erinevate erialade õpilastele, mida praktiseeritakse mitmetes koolides:

- *Siiani oli (valik) üsna piiratud. Nüüd on poole rohkem valikuid. Ekspertiisis juhiti esimese õppekavaga tähelepanu sellele, et on vähe. Pärast seda vaatasime kriitiliselt üle. Valikutes ei ole meil selle eriala kõik valikud. Näiteks puhastuse, majutuse, toitlustuse aineid on viidud valikutesse. Riskasutus*

Erinevusi valikutes on ka sõltuvalt koolist ja erialast:

- *Olenevalt erialast. Näiteks mehhatroonika. Seal on 21 õppenädalat valikõpinguid. Selle hulgas peaks valima 7. Valimine käib vastavalt kooli võimalustele ja õpilaste vajadustele. Eks me otsustame kooli poolega asja ära. Õpilastele antakse valik ette.*
- *Väiksemate õppekavarühmade puhul, kus on üks eriala, siis ei tule kõne alla.*

Ühe kooli esindaja oli seisukohal, et kool otsustab ise valikud ja õpilased ei soovigi midagi valida.

Võrreldes praegusega oluliselt suuremate sisuliste valikute väljapakkumine õpilastele eeldaks juba spetsialiseerumist ja muudatuste sisseviimist õppekavadesse:

- *Kui tahame, et õpilane saaks valida rohkem valikaineid, siis see eeldaks valikainete suurendamist koolis. Ja veel eeldaks see ka valikute sidumist töökohal oleva õppimisega ja praktikakäsitluse muutmist. Meil on eesmärk spetsialiseeruda.*

- See eeldab riiklike õppekavade ringitegemist.

SEEGA: Riiklikust õppekavast tulenevate valikute võimalus, tasemekohase õppe rakendamine erinevatele õpilaste gruppidele oli temaatika, mille osas koolide seisukohad ja kasutatavad praktikad erinesid. Võimalused pakkuda paindlikult jõukohast õpet erinevatele õpilaste gruppidele vajavad koolidega eraldi lahtirääkimist.

Eraldi probleem on individuaalse õppekava rakendamine. Praegu on ka individuaalse õppekava rakendamine piiratud nominaalajaga ja seetõttu kasutusel suhteliselt vähe.

2.5 Väljalangevus ja selle vältimine

Rääkides väljalangevusest, pole selle arvutamiseks uuringus osalenute hinnangul adekvaatset metoodikat, mis peegeldaks tegelikkust. Põhjuseks ilmselt asjaolu, et ollakse sunnitud mängima etteantud reeglite järgi, mis sunnib „trikitama”, kustutama õpilast nimekirjast ja siis uuesti vastu võtma. Enamikus gruppides toodi probleemina välja õpingute nominaalaja ületamist ja seetõttu finantseerimise ja haiguskindlustuse kadumist õpilasel. Seda isegi juhul, kui nominaalaja ületamine on seotud objektiivse põhjusega. Samal põhjusel ei saa kasutada ka osakoormuse rakendamist. Vältimaks finantseerimise säilimist ajal, mil õpilane on koolist pikemalt ära ja tagamaks rahastamist tema tagasitulekul, on vähemalt osaliselt kasutusel tema nimekirjast kustutamine äraoleku perioodil. Nimekirjast kustutamist võidakse kasutada ka erialavahetuse korral.

- *Sellepärast pole ka võimalik õppida kutsehariduse õppekavas osalise koormusega. Näiteks, ta võtab osa aineid individuaalse õppekava alusel. Ühitab lapse kasvatamist või sportlase elu (õpingutega). Ta võtab teadlikult 40 asemel 20 õppenädalat. Esimene aasta 20 ja teine aasta 20. Kaks aastat nominaalset õppeaega on läbi, siis peida ta kuhu tahad. On võimalus ta välja visata, järgmisel päeval võtad tagasi ja teed talle VÕTA. Tegelikult on pakutud õppe intensiivsuse erinevad astmed: täiskoormus, osakoormus. Kuidas osakoormust reaalselt rakendada? Siis saan vastuseks, nominaali piirides, see tähendab, pole võimalik.*
- *Veel üks näide. Ühelt õppekavalt üleminek teisele. Mis saab siis, kui viime lühemalt õppekavalt pikemale. Siis EHIs näitab, et ta on õppeaja ületanud. Kui ma ta välja arvan enne ja võtan teisele õppekavale.....*
- *Kutseõppekavaga on sama lugu. Kõigepealt tuleb ta koolist välja arvata omal soovil, muul põhjusel. Siis võtame ta uuele õppekavale, teisele kursusele. Esimesele ei saa teda panna. Meil tuli ühe noormehega välja selline lugu, et ta sattus haiglasse ja sealt ilmnas, et tal pole haigekassa kindlustust juba terve aasta.*

Ka individuaalse õppekava rakendamine pikema õppeajaga pole koolide jaoks laiemalt kasutatav puuduva finantseerimise või logistika tõttu:

- *Aga seda ei rahastata. Näiteks kui 3 aasta nominaalse õppe asemel 3,5 või 4 aastat, siis üks aasta on meil teiste kulude ja kirjade peal. Küll tal säilib haigekassa. Aga pearaha ei tule.*
- *Aga see tähendab suurt logistikat, paigutust. Ajaliselt ei saa pikemaks lasta, muidu jään pearahast ilma. Arvud väikesed, grupi suurused on väikesed, aga meil see on olemas.*
- *On EHI süsteem, statistika ja siis on tegelik elu. Mõni võtab väga tõsiselt statistikat. Range süsteem tekitab meile seda, et peame kasutama lolle skeeme....*

Eeltoodud põhjustel võivad väljalangevuse näitajad olla mõnevõrra ülehinnatud. Ka antud aruandes toodud näitajaid väljalangevuse kohta pole otstarbekas koolide kaupa võrrelda. Küll näitavad väljaõeldud numbrid muutustendentse kooliti, olles arvutatud osalejate sõnutsi ühes koolis sarnase metoodika alusel.

Väljalangejate osakaal on erinev kooliti, kutseõppe liigiti ja enamasti ka ajalises perspektiivis. Ajalises perspektiivis hinnati enamasti väljalangevust vähenenuks tänu koolide huvitatusele säilitada õpilasi ja väljalangevuse vähendamiseks kasutusele võetud meetmetele. Enamasti toodi väljalangevuse osakaaluks 10-25%.

- *Väljalangevus on täna vaid 10-15% vahel. Teiselt poolt julgen väita, et tänu pearaha süsteemile võitleb meist igaüks iga pea eest viimse veretilgani. Kui Tartu ja Tallinna suured koolid selle pearahasüsteemi juures suudavad end majandada, siis ülejäänutel on hing paelaga kaelas. Pole ruumi kaotusteks õpirindel.*
- *Valdkonniti ja kutseõppeliigiti on erinev. Kuskil 20% juures..*
- *Meil oli 2004-2005 25%. Meil on eraldi tugiteenuste osakond. Nüüd on väljalangevus keskmisena 14%. See on hirmus töö. Meil on väike kool. Terve süsteem töötab sellega. ESF-iga ehitasime tugiteenuste osa. Kas see protsent säilib? Ühel aastal oli 46. Võtsime ette arenguveestlused, tegevusplaanid. Meeletu töö. Meie väikses koolis suudame seda.*
- *Meie oleme võtnud sihiks, et õpiraskuste tõttu ei peaks keegi koolist välja langema.*
- *Meil on väljalangevus õppegrupiti erinev, kooli keskmine oli 18%. Grupijuhendajad, kellel on väljalangevus kuni 10%, neile maksame lisatasu. Püüame õpetajaid motiveerida. Kui tunnis on igav, siis võtame seda rahulikult. Järelikult see on juhtkonna teema, personaalne küsimus. Kui on üks õpetaja, kelle tunnist kogu aeg puudutakse, siis....*
- *Ma ei oska eraldiseisvana öelda. Õppimaasunutest lõpetab 55-56%. Numbreid võib esitada erinevalt.... Igihaljad asjad.*

Väljalangevuse põhjused

Rääkides väljalangevuse põhjustest, tõid koolide esindajad esile erinevaid aspekte. Põhikoolijärgses ja pärast keskkooli toimuvast õppes on katkestamise põhjused mõnevõrra erinevad. Seetõttu toome eraldi välja põhjused, mis domineerivad ühel või teisel juhul.

Väljalangevuse põhjused põhikoolijärgses õppes.

Pärast põhikooli õppimaasunutel on üheks suurimaks väljalangevuse põhjuseks motivatsiooni puudus, vale erialavalik.

- *Poole aasta pärast avastab, et ikka pole õige eriala. Läheb teise õppeasutusse. Pärast põhikooli on ikka täiesti lapsed.*
- *Või kaob koolist.*

Kuidas tagada, et eriala sobiks, sinna asuks õppima enam motiveeritud noori? Uuringus osalenud tõid selles osas välja erinevaid aspekte. Siinkohal on toodud esile nende koolide seisukohad, kes on mingis suhtes ise olnud aktiivsed tegutsema, otsinud lahendusi selleks, et erialal oleks enam motiveeritud noori.

- *Valikute küsimusest on räägitud karjäärinõustamise juures. Põhikool peaks suutma välja selekteerida koos õpilasega, mis eriala talle sobib. Kutsekooli tööle tulles tegelesin esimesed kaks aastat nendega, kes langesid välja. Saatsin nad karjäärikeskusesse testi tegema. Kui selektsiooni pole ees tehtud, on ka meil ühe vestluse põhjal järeltõus teha raske. Probleem on see, kuidas on laps motiveeritud seda eriala õppima. Peale esimest kursust teeme küsitluse. Kui nad on esimese praktika läbi teinud, siis jäävad edasi. Arutasime ka nn „külma vee“ varianti. St, et saadame kohe praktikale. Seal tulevad hügieeni ja tööohutuseasjad vahele. Muidugi saab koolis teha praktikat. Üks asi on vaadata, teine asi teha.*

Leiti, et probleemiks on ka põhikooli õpilaste valikute toetamisega tegelevate inimeste vähenemine teadlikkuse kutseõppeasutustes toimuvast. On lootus, et see valdkond paraneb mõnevõrra uue õppekava rakendamisega üldhariduskoolides.

- *Teine asi on kutsesuunitlus, karjäärinõustamine. Uues õppekavas on see kirjas, ent väga segaselt.*

Nii põhikooli õpetajad kui maakondlike kutsenõustamiskeskuste spetsialistid on teretulnud kutseõppeasutustes tehtavaga tutvuma. Üks terviktsitaat grupist:

- *Üldkeskhariduse koolide õpetajad, klassijuhatajad võiksid tulla kohustuslikus korras kutsekooli. Kasvõi täiendkoolituse raames. Sealt algavad probleemid pihta. Kui põhikoolis räägitakse, sina oled 3-ne ja sina lähed kutsekooli. Nad ei tea, mis täna kutsekoolis toimub.*
- *Sama lugu on karjäärinõustajaga. Ta nõustab erialasid, millest ta ei tea, sest ta pole kutsekoolides käinud.*

- 160 tundi on kohustuslik läbida (karjääriõpet). Mingi 5-10 tundi tuleks käia kutsekoolides.
- Mina olen heal meelel nõus rääkima oma koolist. Või teine võimalus - kutsugu oma põhikooli lõpetajad rääkima. Tagasisidet kutsekoolist.
- Millegipärast on üldhariduskooli inimestel ettekujutus, et kutsekooli peab minema nende nõrgem õpilane. Andmata aru, et see nõrgem õpilane kõrbe seal ära. Pigem mingi gümnaasiumi, kus ta saab sotsiaalselt küpsemaks.

Ühes kutseõppeasutuses oli korraldatud erialakuu, mille raames käisid koolid eelregistreerimisega erinevate erialade päevadel.

Oma rolli mängib väheneva õpilaskonna tingimustes endiselt konkureerimine õpilaste pärast gümnaasiumidega, mistõttu potentsiaalsed huvilised ei jõua oma õige erialani. Leiti, et nendes koolides, kus on põhikool eraldi, ollakse altimad oma õpilaste kutseõppeasutustes jätkamise suhtes, keskkoolidel on endal mure õpilaskonna pärast. Siiski leiti mitme osaleja poolt, et olukord koolides on mõnevõrra paranenud ja kutseõppeasutusi lastakse oma erialasid tutvustama.

- Enamasti lastakse. Vaid ühte kooli veel ei ole õnnestunud pääseda.

Üheks indikaatoriks eriala sobivuse kohta on õpilase enda varasem huvitatus sellest. Juhul kui potentsiaalne õpilane on erialaga varem kokku puutunud või selle vastu huvi väljendanud, arvestatakse seda sisseastumisel. Seeläbi saadakse eriala õppima enam motiveeritud õpilased.

- Lahtiste uste päeval käinutel on eelis sissesaamisel. Sest ta on huvi tundnud ja mõni käib veel lisaks suvel sellel erialal tööl. Need õpilased võtame raudselt sisse. Muidugi ei pea keegi eluks ajaks selle eriala juurde jääma.
- Need inimesed (on enam motiveeritud), kes on oma põhikooli ja gümnaasiumi õppekaval õppimise jooksul võtnud valikainete arvelt kutseõppe suunda. Kui nad siis tulevad kutsekooli, teavad nad miks, kuidas ja milleks.

Ka see, kui õpilane on tuttav oma vanemate tööga ja soovib ka ise samal erialal jätkata, on talle sisseastumisel eeliseks. Samas märgiti, et järjest vähem õpilasi on tuttav oma vanemate ametiga.

Selleks, et vähendada riske erialavahetuseks, pakkudes õpilasele tutvumisperioodi erialaga, saab kaasa aidata ka õppekava ülesehitus:

- Alguses üldained. Kõigile ühised. Siis teisel aastal vaatavad nad juba, mida täpsemalt edasi.

Juhul kui õpilane on astunud teatud erialale, on otstarbekas talle võimalikult kiiresti selgeks teha eriala olemus, et kohe alguses tekiks kindlus selle sobimises/sobimatuses. Alati ei teadvusta õpilane, mida üks või teine töö õpitud erialal tähendab

- *Rutiinitaluvus teatud erialadel. Ettekujutus ei vasta alati tegelikkusele.*

Võimaliku täiendava lahendusena kutseõppe poole pealt, kindlustamaks seda, et õpilane saaks teha adekvaatsemad valikud eriala suhtes ja samas kohaneda uue keskkonnaga, toodi kolmes grupis esile ülemineku- ehk lisaaasta võimaldamist neile, kel erialavalik pole selge.

Siinkohal üks terviktsitaat grupist:

- *Paljudes välisriikides rakendatakse üleminekuaastat. Kui ei ole kutsevalikus kindel, siis oleks hea seda rakendada. Esimeste kursuste väljalangevuse analüüs näitab, et see on vajalik. Suuresti ei ole õpilane ise süüdi selles, et ta langeb välja. Oleme valmis tegema lisaaastat neile, kes soovivad ülikooli minna. Aga me pole valmis tegelema nendega, kes visatakse põhikooli uksest välja, ent kes ei oska kusagile minna.*
- *Neil on vajadus toe järgi suurem.*
- *Meil erikooli lõpetajatel on lisaaasta olemas. See on andnud head tulemused. Erivajadustega koolide üleminekuaastad. Selle me saime töösse koos soomlastega. Ta õpib sel lisaaastal elama.*
- *Taani haridussüsteemis on võimalus jääda 10.klassi, aga see võib olla ka kutseõppes. Me oleksime valmis.*

Ka teises grupis toodi esile puhveraasta vajadust pärast põhikooli:

- *Soomes on lisaklass loodud teisest keelekeskkonnast tulnutele. Meie tunnetame puhveraasta vajadust pärast põhikooli. Migrante veel ei ole.*

Kuidas see meie tingimustes välja näeks?

- *See on üheaastane õppekava, ükskõik millise kutsekooli juures. Näiteks keeleõpe: vene lastele eesti keelt. Käivad üldharivates ja valdkonna tundides. Praktikale nad võivad minna suvalisse ettevõttesse. Mis parasjagu meeldib. Kui nad on teeninduskoolis, siis võivad minna näiteks treiali tööd vaatama. Igale poole. See on nagu töövarjupraktika. Siis ta otsustab, kui ta treialiks ei taha, siis õpib natuke sotsiaaltööd, juuksurit, kokandust. Aasta pärast ta otsustab, mida ta tahab õppida. Soomes on see paljuski keele õppeks ja kohanemiseks migrantidele.*
- *On palju praktilisi harjutusi sellele, kas tema tahtmine eeldustega kokku läheb. Sattusin 3 aastat tagasi Saksamaale õpetajate seminari. Oli võimalik erinevaid ettevõtteid külastada. Mina valisin noortevangla. Seal on tööharjutusprogramm. Neid testitakse, millised eeldused tal on. Nukker, kui sa pettud oma lootustes.*
- *Harjutatakse iga päev kooli tulema, koolis käima.*

Kas see ei haju ära nn lohvka aasta peale?

- *Ei. Iga programm on korralikult paika pandud. See on eelduseks edasiminekuks. Lõpus nad teevad keeletesti ja öeldakse, kas oled võimeline edasi õppima.*

Lisaks vaelele erialavalikule on oluline väljalangevuse põhjus ka õpilase sotsiaalne ebaküpsus, oskamatus õppida

- *Domineerib lollus. Lohakus. Pole eesmärke. Pole vastutustunnet. Vahel hoiab ainult see, et saadakse riigilt õppetoetust. Ema pani, peab käima. Endal motivatsioon puudub.*
- *Nendest me hetkel ei räägi, kes tahavad. Need käivad lõpuni ja on OK. Aga teised on harjunud, et võivad puududa. Paar korda vastata ja saab hinde.*
- *On harjutud nagu põhikoolis, et pannakse lõpuks rahuldav hinne.*
- *Probleemiks on iseseisvate tööde tegemine. Tähtaegadest kinnipidamine.*
- *Palju on distsipliinküsimusi.*
- *Ta ei saa aru, miks ta peab kooli tulema. Meil oli (...) õpetajate koolitus. Seal pidi osalema 35 inimest. Osalejaid oli pool sellest. Õpilaste puhul on sama.*

Paljuski ulatuvad taolise nähtuse juured põhikooli ja koju:

- *On ka kohusetundlikke, kes iga päev (on) koolis, aga midagi ei tee.*
- *See on käsukorras koolis käimine. Ma tuln kohale, pange hinne ära.*
- *Põhjuseks see, et neilt pole küsitud kunagi, kuhu sa lähed, mida teed, kuidas sa õpid jms. Peame tunnistama, et oleme tugevad sotsiaalasutused.*
- *See tuleb üldharidusest, aga kus täpselt see viga on, ei tea.*

Kus on lahendus?

- *Tuleb suhelda.*
- *See on nagu kevadised vasikad, keda saab ajada tiheda aiaga. Nad peavad tundma, et neid jälgitakse, kontrollitakse. Nii kursuse juhendaja, eriala õpetajad, sotsiaalpedagoog hoiavad aia tiheda. Õpilane peab aru saama, et teda kuskile poole suunatakse. Kõik õpetajad peavad koos tegelema õpilasega. Koos hoitakse raame, ehk see aitab.*
- *Suur arv koole on teinud tugisüsteemid ja nõustajad, et õpilasi toetada, uurida. Toetamine on esimene samm. Kui ta on puudunud, konfliktid õpetajatega. Põhjusteks on puudumine ja sellest tekkinud õppevõlad. Harva on seal taga töötamine. Töötavad õppurid on rohkem motiveeritud tegema oma asju ära. Aga üldine motivatsiooni puudus. Nominaalajal lõpetab mõnel erialal 50%.*
- *Sotsiaalsetel põhjustel on suur osa. Põhikoolijärgses õppes on kasvatustööd 60-70%. Et õpetame ameteid jm, on tore, aga suurem osa on kasvatustöö. Seda tuleks arvestada õppekavade koostamisel, õppemeetodite juures, hindamisel. Päris ümber me neid ei kasvata, aga meie keskkond saab mõjutada positiivses suunas. Seda on juba 3-4 kursusel näha.*

Koolid on lähenenud eelpoolkirjeldatud probleemide lahendamisele erinevalt. Osa on põhitähelepanu pööranud ennetavale tegevusele, püüdes selgitada õpilase taset, teadvustades tema erivajadusi ja otsida lahendusi enne, kui tekib mahajäämus või puudumised. Osas koolides käivitub tugisüsteem siis, kui on tekkinud õpiraskused. Signaalid võlgnevustest, puudumistest võivad jõuda asjaomaste isikuteni eri viisidel: kursusejuhendajate vahendusel, otse sotsiaalpedagoogini õppeinfosüsteemi vahendusel vmt. Väiksemates koolides on ülevaate saamine õpilaste probleemidest ja nende lahendustest lihtsam.

- *Meil töötab üks sotsiaalpedagoog ja sellest õppeaastast kaks psühholoogi. Ootan huviga uusi numbreid (väljalangevuse kohta). (...)Välja on töötatud terve süsteem. Asjad hakkavad pihta puudumisest. Millal sekkub klassijuhataja, millal psühholoog, millal valdkonnajuht jne.*
- *Meil on väike kool ja kõik on kursis. Kohe tuleb ka mulle teade, kas õpilane käis konsultatsioonis. Käime sabas.*
- *Klassijuhataja hakkab kõigepealt ja sealt edasi ülespoole. Kõrgeim ja viimane on õppenõukogu. Vahepeal vestlevad juhtkond, õppedirektor. Õppenõukogusse paljud ei ulatugi. Kui tõesti on 8-10 õppevõlga, siis.*

Ka õpetaja isikul on oluline roll.

- *Tugikeskus onSuurem relv on õpetajal tunnis. Kui tund on vastik, siis ei taha õpilased sinna minna.. Seda on kohe näha. On õpetajaid, kes ei suuda rühma koos hoida ega õpilast lõpuni viia.*
- *Isiksus kasvatab*

Vähem tähtis pole see, kuidas toimub õpilase sotsialiseerimine, kuivõrd teda suudetakse liita kursusega ja suunata tema aktiivsust.

- *Soomlased on ehituserialade peal targa lahenduse leidnud. Esimesel poolaastal õpitakse ära erinevate tövõtete põhitõed kooli juures. Edasi on ehitusbrigaadide juures töö. Kool teeb 8-10 liikmelised brigaadid, keda juhib mõni õpetaja. Kõiki töid tehakse koos. Koolil on oma maja, ehitused. Seal kujunevad välja sotsialiseerumisoskused, tööoskused, tööjaotus, ülemuse-alluva suhe. Kõik loksutatakse paika. Rääkides õppekavadest ja rakendamisest, siis see on valdkond, kuidas meeskondlikku õppevormi rohkem viljeleda.*

Oluline on õpilastes õppimisharjumuse tekitamine. Selleks õpetatakse õppima.

- *Tuleb selgeks teha, et pole enam nii, et täna õpid ja homseks oled unustanud ja hakkad uut asja õppima. Sul läheb seda teistmoodi tarvis.*
- *Peab tekkima õppimisharjumus. Õpetame õppimismooduseid. See moodul on sisse viidud osadel õppekavadest. Tegelikult on kõigis vaja. Kuus aastat tagasi Soomes käies nägin lausa õpikut selle kohta. Meil on ka koolis vastavad meelepead.*

- *See on suur probleem. Ega muidu pole õpioskuse moodulit sisse viinud. Meie püüame seda õpetada valikainete raames. Nad tulevad meile ja ei oska õppida. Nad on harjunud fakte pähe tuupima. Nad ei oska olulist ebaolulisest eristada.*

Õppima stimuleerib ka õppekava loogilisus ja arusaadavus õpilase jaoks, teadmine, miks midagi õpitakse.

- *Õppekava loogika peab olema õppija jaoks olemas. Et tekiks seoseid. Häda on selles, et gümnaasiumis on harjutud õppima ainepõhiselt.*
- *Meie koolis püüame õpetajat sundida õppima motiveerima. Miks peab tema ainet õppima? Kui ta suudab sellele vastata, siis pole nii oluline, mis meetodit ta kasutab. Ta peab seadma eesmärgi. Õppekavas on kirjas, aga iga tund/kohtumine peab olema eesmärgistatud. Ja kohe ka, miks seda on vaja.*

Need koolijuhid, kes olid paremini kursis/katsetanud väljundipõhist hindamist, pidasid seda väga oluliseks nii õppija arengu mõjutajana kui õpitulemuste saavutamisel (vt täpsemalt ptk 2.2.2).

Väljalangevus nõrkuse tõttu mingis aines

Harvad pole juhused, kus mingis aines ollakse kooli tulles nii nõrk, et erialaõpingud on rasked kui mitte võimatud.

- *Matemaatika on asi, mis ei meeldi paljudele. Spetsialist ei saa ilma matemaatikata. Ema saatis, isa ütles, see on populaarne ja perspektiivikas (eriala)....*

Kui järeleõppimine pole võimalik või puudub selle vastu huvi, pakutakse esmalt võimaluse korral üleminekut sama õppekavarühma põhiselt või siis alustamist teises õppevaldkonnas.

- *Õppekava rühma põhiselt on üleminek võimalik. Aga teisele õppekavale, ei saa. Lihtsam on alustada algusest.*

Teine variant on õpiraskuste ennetamine. Selleks tehakse erinevates ainetes esimesel kursusel testid, et oleks teada, milline on teadmiste tase ja saaks sellest lähtuvalt õpinguid planeerida ja pakkuda vastavas aines (ainetes) tuge enne, kui tekivad puudumised ja tõsised õpiraskused.

Väljalangevus majanduslike põhjuste tõttu.

Seoses majanduslanguse ja töötuse kasvuga on suurenenud väljalangevus majanduslikel põhjustel.

- *Paljud peavad majandusliku olukorra parandamiseks tööle minema. Puudumise põhjuste osas on töötamine üks suuremaid. Muidugi on ka lihtsalt laisku.*
- *Ei tulda kooli, ka majanduslikel põhjustel.*

Õpilase pere majandusraskused ei pruugi selguda kohe, vaid alles hiljem, kui õpilane on juba hakanud puuduma või ka koolist lahkunud. Puudumised ja võlgnevused on üks indikaator, mille taga võib olla pere kehv majanduslik olukord. Terviktsitaat ühest grupist:

- *Meil muutus olukord seoses bussipargiga. (...) oli varem üks vedaja maakonnas. Vedaja andis kaardi välja, õpilane sõitis ja meie maksime otse vedajale. Nüüd on maakonnas neli erinevat vedajat, kes pole nõus kaarte tegema. Õpilane peab pileti välja ostma, siis esitab selle ja meie maksame tagasi. Tal ei olnud raha, et kohe maksta. Puudumised suurenesid. (Varem) kuni kandsime raha bussipargile üle, oli olukord parem. On peresid, kus pole hommikul sõiduraha anda.*
- *Sõidukompensatsiooni makstakse tagantjärele peaaegu kahe kuu ulatuses.*
- *Nüüd viimases otsas julgevad rohkem toetust küsida. Samamoodi on üürivõlgnevustega. Bussi oma on märkamatu. Ühikaäär on kohe nähtav. Kui siis võlgnevuse korral pöördud koju, siis ilmneb, et mõlemad pereliikmed on töötuks jäänud. Sedakaudu tuleb majanduslik olukord lihtsamalt välja.*

Majandusliku olukorra tõttu koolist ärajäämist toodi vähem esile Tallinnas ja Tartus, kuigi ka suuremates linnades pole see probleem tundmatu, eriti osa koolide puhul:

- *Viimasel ajal on mõned ära läinud pisarsilmil, sest majanduslik seis ei võimalda. Aga see ei domineeri.*
- *Ka tööleminek (on väljalangevuse põhjus) juhul, kui on ainuke toitja peres. Ei leia sellist töökohta, kus oleks osaline koormus.*

Majandusraskuste korral on võimalik taotleda eritoetust, on leitud finantskate tasuta söögile ja aidatud muul viisil:

- *Ka personal on toonud sotsiaalpedagoogi kätte riideid jmt. Need virnad kadusid anonüümselt ruttu. Koolilõuna on tasuta- linn tasub. Osa käib vaid lõuna pärast koolis.*

Distsipliiniküsimuste tõttu mainiti väljalangevust (väljaheitmist) vaid üksikutel juhtudel:

- *Kui vanasti sai distsipliinirikumise pärast kedagi välja visatud, siis täna päeval seda eriti pole. Aga aastas võib 2-3 juhtu ette tulla. Nad pigem kaovad ise ära. Käid küll järgi, aga kaovad ja ongi...*

Väljalangevus keskkoolijärgses õppes

Sellel tasemel on väljalangevuse põhjused mõnevõrra teistsugused. Pärast gümnaasiumi on õppima tulek teadlikum ja nii sageli, nagu pärast põhikooli õppima tulnud, eriala ei vahetata.

Vähenenud on ka nende õppurite osakaal, kes tulevad aastaks aega täitma, juhul kui kõrgkooli sisse ei pääsenud.

- *Täiskasvanutel on motivatsiooniga paremad lood. Eriala sobimatust tuleb ka harvemini ette..*
- *Ehk tarkvara arenduses. Leitakse, et see ei sobi. Nad ei saa programmeerimise loogikale pihta vms ja peavad sellepärast katkestama.*

Üheks olulisemaks väljalangevuse põhjuseks on selles õppurite grupis töölkäimine. Arvatakse, et suudetakse korraga mõlemaga toime tulla, kuid töökohal esialgu sõlmitud kokkulepped ei pea ja töölkäimist ning õppimist ei suudeta ühitada.

- *Õpinguid ja töötamist ei suudeta piisavalt hästi siduda. Vaatamata sellele, et on tunniplaan semestriks ette teada ja muudatusi tuleb harva. Kes hakkab alguses osalise koormusega tööle ja kui pakutakse suuremat koormust, siis polegi enam võimalik graafikuid teha nõnda, et koolis käia. Põhiline on töötamine. Neid, kes lihtsalt ei saa, on vähe.*
- *Pärast keskkooli on väljalangevus isegi suurem hetkel. Masust tingituna. Osad lähevad välismaale tööle, vahetatakse eluala.*
- *Probleem on ka see, et just tugevamad on hakanud ära kaduma, nemad saavad paremini töökohad.*

Teatud ühised jooned on väljalangevusel muusikavaldkonnas. Seal on üsna palju neid, kes püüavad õppida korraga mitmes koolis- lisaks muusikakoolile ka keskkoolis või kõrgkoolis ning mingil ajal on liig suure koormuse tõttu sunnitud loobuma. Samas on see ka nendes koolides vaid üks väljalangevuse põhjustest. Teine kunstivaldkonnale spetsiifiline põhjus on pärast esimest kooliastet toimuv õpilaste valik. Järgmisel astmel jätkavad need, kes alale kõige paremini sobivad.

Väljalangevuse põhjuste kirjapanek

Üks probleem väljalangevuse/koolist lahkumise kirjapanekul on subjektiivsus ja mitteavalikustamine:

- *Põhjuste kogumine on subjektiivne. Ei kirjutata ju, et on konflikt õpetajaga.*
- *Seda nad veel ütlevad. Aga omavahelisi konflikte ei avalikustata.*
- *Inimene ei taha täpselt öelda, miks. Mõni on delikaatne. Siis pannakse muu põhjus.*

Teiseks probleemiks põhjuse kirjapanekul on asjaolu, et tegemist on komplekspõhjusega:

- *On komplekspõhjus. Üks ja teine kokku, kumb on määravam?*

Näiteks puudumine võib olla seotud kas vähese motivatsiooni, konflikti, õppevõlgnevuste ja õpiraskustega, samuti õpilase pere majanduslike raskuste, töötamise, isiklike põhjuste või

mõne muu teguriga. Need kombinatsioonid puudumistega võivad viia väljalangevuseni. Alati ei pruugita jõuda järele tegelikule põhjusele, sellele, mis on puudumiste taga.

EHIS-esse „muu põhjusena kirja pandavad juhud:

- *Välismaale minek on muu all.*
- *Näiteks läheb välismaale tööle, läheb sugulaste juurde, kolib.*
- *Õpilane kirjutab, et ma lahkun omal soovil. Eriala ei sobi. Jama kool.*
- *Pigem isiklikud põhjused, mida ei avaldata.*
- *Ka perekondlikud põhjused. Kõik ei võta akadeemilist puhkust. Viimati oli avaldus seoses väikelaste tekkega perre.*
- *Meil töötab õppekasvatuskomisjon. Kui komisjon on selgitanud õppimise mittevõimalikkust (näiteks on 10 võlgnevust), siis nad võtavad ise dokumendid välja enne kui ta välja arvatakse. Siis läheb ka see muu alla.*
- *Meil on ka tihtilugu enneaegne vabanemine (ennetähtaegne vabastamine vanglaõppes).*
- *Meil üks võttis akadeemilise, kuna hakkas sünnitama. Aga siis leidis, et kasulikum on omal soovil lahkuda. Siis töötaks arvele võtta. Ja siis sünnitada ja saada toetusi. Veel oli üks õppegrupp, kes töötas projekti raames MTÜs. Kõik olid palgal ja õppisid meil. Kui sai projekt läbi, läksid kõik töötaks ja lahkusid koolist.*
- *Muude põhjuste alla klassifitseerub ka eriala mittesobivus. Seda on esimeste kursuste puhul sageli.*
 - *Seda võiks lahti kirjutada, kui tahetakse põhjuseid teada.*
- *Meil oli lahkunute nimekiri üsna pikk. Selle aasta esimene kursus: logistikud, klienditeenindajad, laohoidjad.. Ma ei tea, mis nendega juhtus. Õpilased lihtsalt kaovad, puuduvad, ei tule kooli. Keegi juba Soomes, Tallinnas jne. Nad lahkuvad ja ei teavita.*

SEEGA: Väljalangevus on viimastel aastatel osa koolide hinnangul vähenenud, osa hinnangul jäänud samale tasemele. Väljalangevuse vähendamisel toodi välja koolipoolseid jõupingutusi õppijate toetamiseks, toetussüsteemide rakendamist koolis nii õpiraskuste ületamiseks kui ennetamiseks.

Osa väljalangevuse põhjuseid on seotud kooliväliste teguritega- väljalangevus majanduslikel põhjustel ja õpilaste töölesuundumine. Selles osas on koolide võimalused õpilasi toetada piiratud.

2.6 Uute õppekavade rakendamise tulemusel aset leidnud muutused õpilaste jaoks

Uute õppekavade kasutuselevõtmine koolides on alles lähimineviku teema – kõikidel õppekavadel pole isegi lõpetanud. Aset leidnud muutuste hindamist raskendab seega ajalise perspektiivi puudumine:

- *Enamuse arvamus on see, et pole selget seisu veel. Vähene aeg.*
- *Kõige raskem õppekavade ja hariduse juures on see, et tegelik tagasiside tuleb alles 10 või 20 aasta pärast. Täna teeme õppekava, analüüsime, teeme järeldusi, aga kas see töötab, seda saame teada hoopis hiljem.*

Seepärast saame rääkida õpilaste jaoks asetleidnud muutuste puhul vaid põhilistest tendentsidest. Esmajoones puudutavad muutused õpilaste jaoks jälgitavaid/ mõõdetavaid/ võrreldavaid väljundeid, mis avalduvad varem ja on otseselt seostatavad muutustega õppekava sisus.

Koolide esindajad tõid välja, et tulenevalt riiklike õppekavade sisu ühtsest lahtikirjutamisest on muutunud koolides pakutav õpe ühtlasemaks. Õpilase jaoks tähendab see võimalust liikuda ühest koolist teise, jätkata õpinguid mujal.

- *Need õpilased, kes liiguvad koolide vahel, on paremas olukorras. Vanasti oli üks eriala erinevates koolides nagu öö ja päev. Nüüd on lihtsam teisest koolist tulnud õppijaid määratleda. Ka ainenimetused on ühtlustatud. See on paremaks muutunud. Liikumine on õpilase jaoks mugavam.*

Kuna kõikjal pole õpitava järjekord sama, ei pruugi see siiski toimuda päris valutult. Võimalus liikuda pole koolide hinnangul selle suhteliselt väikese leviku tõttu siiski uue õppekava juurutamisel olulisim.

Tähtsamana toodi esile õppekvaliteedi ühtlustumist, millest annab tunnistust uute õppekavade alusel õppinud lõpetanute puhul nii kutseeksamil osalejate lisandumine kui ka eksami positiivselt sooritanute hulk.

- *Toon välja õppekavade ühtlustamise erinevate koolide vahel. Et lõpptulem on sama. Kui ta on autotehnik, siis ta peab olema autotehnik.*
- *Positiivsed tulemused on olemas. Autotehniku kutseeksamil sel kevadel oli tase tunduvalt ühtlasem. Kõik koolid võtsid osa. Kui siiani julgesid välja tuua 3-4 kooli, siis nüüd oli osavõtt suur. Komisjon märkis, et uus õppekava on toonud muutusi sisse. See on kõikidel erialadel.*

Ka teistes gruppides toodi esile kutsetunnistustega seonduvat kui üht näitajat muutuste kohta õpitulemustes, rõhutades samal ajal ka tööandjate rolli selle protsessi edukuses läbi kutsetunnistuste senisest suurema väärtustamise.

- *Kuna uute õppekavade rakendamine on teises aastas, siis vastata saame 1,5-2 aasta pärast. Auto on lõpetanud. Tööandja on öelnud, et tase on parem. Järelikult on õpilasel võimalus saada paremat töökohta. Teiste kohta ei saa veel ütelda. See on ka tööandjates kinni, kuivõrd tõsiselt nad hindavad kutsetunnistuse taset.*
- *Aina rohkem aktsepteeritakse seda. Näiteks ettevõtte tahab saada välistellimusi. Selleks peavad töötajad vastama kutsekvalifikatsioonile. See paneb asja paika.*
- *Oleme õpilasele selgitanud, et kahe tunnistusega on õpilane tööandja jaoks paremini valmis. Koolid on huvitatud (õpilaste kutsetunnistusega) lõpetamisest. Kutsetunnistuse saavad nad erapooletult koolist. Sellest ollakse huvitatud.*

Edukam kutseeksamite sooritamine on lisaks uue õppekava rakendamisele seotud ka kutseõpetajate panusega, nende teadmiste, oskuste ja isikliku mõjuga.

Edaspidise õppekavaarenduse puhul on oluline, et ei peetaks silmas vaid keskmist taset, vaid arvestataks ka tippudega:

- *Keskmise tulemuse jaoks on see turvalisem tee, kui seni, kuni iga kool sai teha endale meelepärase. Keskmise tase võib olla sellega kindlasti tagatud.*
- *Ilmselt ongi, sest omalooming on vähenenud.*
- *Aga meil on vaja tippe. Teistpidi individuaalset lähenemist. Õpetajatööd paremini tasustada, samuti praktika osas.*

Keerukam on saavutada muutuseid ja hinnata õpilaste üldiseid oskuseid, olgu siis tegemist elukestva õppe võtmepädevustega või kõikides RÕK-ides ühtsena 8 punktis väljendatud kutseõppe ülesannete saavutamise.

- *Seda pole teadvustatud...*

Need on igas riiklikus õppekavas sees.

- *Jah, see on sõna(de)na. Kuidas seda teha ja miks? Õpetajatel on pikk tee sinna minna. Alustada tuleb teistsugustest õppimiskäsitlustest. Vana õpetamise viis ei vii selleni, mida me ootame. Et oleks tulevikus toimekad, ettevõtlikud, loovad noored. Unustame ära, et tahame õpilast, mitte õppekava õpetada. Paneme kirja ained. Mitte seda, et temast on saanud inimene teises võtmes.*
- *Jah, me peame lapsi kutsekoolis toetama uues õpituatsioonis. Aga kui tal pole 16.-nda eluaastani õpioskust, või ta pole ühtegi mänguasja kokku korjanud, siis pole meil midagi teha.*
- *On jõutud tõdemuseni, et 9.klassi lõpetanule on seda hilja õpetada. Aga üks abi ikka annab.*
- *Teisest küljest ei saa olla pessimist. Õpilased on terve täistööpäeva meie käes. Natuke tuleb suuta neid mõjutada.*
- *Siit algavad teistsugused lähenemised. Kust me läheme?*

Hetkel on üldiste oskuste saavutamise viisid õppekavades lahti kirjutamata.

Osa koole on valikainete arvelt sisse viinud/viimas mooduleid, mis on suunatud õpioskuste parandamisele.

- *Neid (elukestva õppe võtmepädevusi) ei peetud silmas ainete lahtikirjutamisel. Nii püüame neid õpetada valikainete raames, näiteks õpioskused. Valikaine peaks andma lisandväärtust sellele õppekavale, et süvitsi minna või spetsialiseeruda. Täna lahendatakse valikainetega muid küsimusi, kaasa arvatud, et neil oleks suhtlemisoskus, õpioskused jne.*

Mõned koolid pakuvad õpilase iseseisvuse, teadlikkuse arendamiseks ja enda rolli paremaks tunnetamiseks nõustamist/õpet erinevate moodulite näol enne praktikale minekut.

Üldiste oskuste arendamine on seotud ka teistsuguse metoodika ja hindamise rakendamisega.

Väljundipõhise hindamise rakendamine, mis võimaldaks enam arvestada õpilase individuaalsust, on suuresti alles ees. Sellega haakub ka sotsiaaltöö suunitlus koolis. Traditsiooniliselt on hindamisel õpilase individuaalsusele suuremat tähelepanu pööratud muusika õppesuunal.

Nendes koolides/õpperühmades, lisaks eelpooltoodule on rakendatud üldiste pädevuste kujundamiseks mittetraditsioonilisi õpimeetodeid, kus hindamisel on jõutud õpilase individuaalse arengu arvestamiseni, on loodud esmased eeldused vastavate pädevuste väljakujunemiseks. Määrav roll on siinjuures õpetajal, tema loovusel ja motiveeritusel, kooli juhtkonna võimalustel õpetajaid motiveerida ja suunata.

3 Praktika õppekava osana

3.1 Viimastel aastatel praktikakorralduses aset leidnud muutused tulenevalt õppekavast

Viimastel aastatel aset leidnud muutuseid õppekavas seoses praktikaga toodi esile positiivsena - see on praktika osatähtsuse suurendamist, selle hajutamist erinevatesse moodulitesse, praktikareeglistike ja sisuliste nõuete väljatöötamist koolis, kontrolli suurenemist ettevõttepraktika tulemuste osas. Paari osaleja poolt toodi välja ka soovi, et riiklikes õppekavades võiks praktika osa olla enam lahti kirjutatud:

- *Juhtivõpetajad nimetasid näiteks logistika õppekava probleemiks seda, et praktika ei ole lahti kirjutatud. Võiks olla riiklikul tasandil lahti kirjutatud.*

Ka praktika läbiviimisel on endiselt probleemkohti tulenevalt kooli võimekusest ja eriti ettevõtetepoolsest tegevusest praktika läbiviimisel ja hindamisel.

Praktika hajutatus õppekavas, teatud moodulite läbimine peaks võimaldama koolil määratlada eri aegadel praktikaülesannet nii, et see vastaks õpilase poolt omandatud tasemele.

- *Alati see kõige paremini ei õnnestu. Kuna moodulid on suureks ühendatud ja peavad jooksmas läbi mitme aasta.(...) Ega see pole ka päris õnnetus, aga mõte läks kaduma, mis omal ajal taheti moodulõppe nimetusega sisse tuua: konkreetsematele, kitsamatele oskustekompleksidele orienteerumine.*

Kahe-aastase kutseõppe puhul on probleemiks II kursuse praktikaaeg.

Varasemast enam tähelepanu pööratakse praktika kavandamisel erinevatele teemadele, et õpilased saaksid praktika käigus kogeda sesoonsusest, erinevast intensiivsusest ja muudest teguritest tulenevaid muutuseid töös.

- *Vanasti oli praktika 30 nädalat õppekava mahust. Nüüd on praktikad eri moodulites. See juhib ka erinevate teemade juurde.*
- *Kindlasti teooria ja praktika puhul kaalume, kas on oluline, et praktika on just sellel perioodil. Tuleb vaadata, kuidas praktika hajutada kogu aasta peale. Meil on sesoonne (töö), sõltume ilmastikust. Kui õpilane läheb kevadel praktikale, siis ta näeb ainult istutuseaega nii metsas kui maastikuehitusel. Tuleks hajutada, ühtlustada teoreetiline pool praktilise poolega, et saaks terviku kokku.*
- *Tegime masu ajal nõnda, et tõstisime praktikaosa suvesse. Paljud majutus- ja toitlustusasutused on talvel kinni. Andsime talve vabaks ja praktikaosa jäi suvesse. Nii said nad korraliku praktika. Talvel on meil endal linna suuremaid toitlustuskohti, kus toitlustame päevas 1000 inimest. Nii saavad nad talvel hea praktika kohapealt.*

Paljudel ettevõtetel on töö sesoonne. Kuidas see praktikaaegade kokku läheb?

- Tegelikult see ei lähe praktikaajaga kokku. Ka ehitajatel on osaliselt samamoodi. Aga tuleb paindlik olla. Isegi kui see tegelikult praktikaajaga kokku ei lähe. Võimalusi on.
- Praktika põllumajanduspoolel on jagatud kolme aastaega, et kõike saaks hõlmata.

Koostöö tööandjatega kooli õppekava praktika osa kokkupanekul

Just praktika kavandamine ja sisuline ülesehitus oli teema, mida kooli õppekavade koostamisel tööandjatega arutati, viies sisse nende ettepanekuid ja muutuseid. Varasemast enam on koolidel kindlaskujunenud praktikabaase ja sidemeid tööandjatega ja seetõttu on suurenenud ka tööandjate ettepanekute arvestamine.

- Meil on loodud praktikabaaside võrgustik. Sealt saab abi alati ettevõtjate osas. Kõigil erialadel veel küll pole, aga pooltel on.
- On ka õpetajaid, kes on keskastme juhid ettevõttes. Ta oskab väga hästi öelda, sest tal on kaks rolli. Tööandja ja õpetaja.

Vähem toodi välja tööandjate kaasamist praktikatulemuste hindamist puudutavatesse aruteludesse .

- Kõige rohkem tuli (tööandjate kaasamine õppekavade koostamisel) kõne alla praktika poole osas. Muidugi pakub kool suurelt jaolt ise välja, teades nii tööandjate ootusi kui ka õpilaste võimeid teatud ajaks teatud tase omandada. Tööandjaid oleme kaasanud aruteludesse, kus küsime, mida nad arvavad praktikantidest ja praktikatest.

Koolid tõid esile praktika läbiviimise määratlemist õppekorralduseeskirjas, koolisisestes reeglistikes või selle põhimõtete läbiarutamist koolis kas praktikale suunamise, sisulise ülesandepüstituse, praktika kontrolli või tulemuse hindamise osas.

- Paika on pandud kõik alates dokumentatsioonist, praktika päevikust, tagasisidemest. Paljud kutsekvalifikatsiooni eksamid eeldavad, et õpilasel on korralik tagasiside ja iseloomustus töökoha poolt.

Mitu kooli mainis positiivsena kooli poolt õpilase ettevalmistamist praktikaks lisaks praktikaülesande selgitamisele/arutelule kas nõustamise, seminari või mingi mooduli teema raames. Et õpilane tajuks endapoolset rolli ja vastutust ja võimalusi omalt poolt mõjutada praktikatulemusi.

SEEGA: Praktikaosa lahtikirjutamine uutes õppekavades, selle jaotamine eri moodulitesse suunab senisest enam koole kavandama õpilaste praktikat lähtudes õppekavast, formuleerima täpsemalt praktikaülesannet, tegelema õpilase ettevalmistamisega praktikale minekuks.

3.2 Praktika probleemkohad ja viimastel aastatel aset leidnud muutused kooli tegevuses

Tuginedes eri gruppides osalenud koolide esindajate poolt väljaöeldule, võib seoses praktikaga ettevõtetes välja tuua kaht põhilist probleemkohtade ringi:

1. Praktikakohtade olemasolu, pakkumine. See on olnud/on erinev sõltuvalt majanduse olukorrast, muutustest ettevõtetes, nende tasemest ja struktuurist piirkonnas, kuid ka koolide initsiatiivist, kontaktidest, läbirääkimistest, koostöösidemetest ettevõtetega.
2. Praktika sisuline tase, mille saavutamisel on oluline roll nii ettevõttel, koolil kui õpilasel endal.

Muud probleemid, mida uuringu käigus seoses ettevõttes toimuva praktikaga välja toodi, on seotud suuresti kas ühe või teise punktiga. Järgnevalt esitatud koolide seisukohad on püütud jaotada kas ühe või teise aspekti alla. Mõningat kattumist esineb kahe külje omavahelise seotuse tõttu.

3.2.1. Kooli roll praktikakohtade kättesaadavuse ja mitmekesisuse tagamisel õpilaste jaoks

Grupiaruteludest koorus seoses õpilastele praktikakohtade olemasolu ja mitmekesisuse tagamisega välja rida probleeme/otsustuskohti, millele koolid lahendusi otsivad:

I Praktika maht kooli õppebaasis ja ettevõttes?

Kuna koolidel on oma õppebaasid välja arendatud, kerkis ühes grupis esile küsimus praktika mahu (kokku 50%) jaotamisest koolis ja väljaspool kooli:

- *Ettevõttepraktika maht tulevikus. Kindalt pandi paika 25% ettevõttepraktikat selleks, et seda oleks. Nüüd, kui õppetöökogad saavad sisustatud paremini kui ettevõtetes, siis tekib küsimus, kas saata nii pikaks ajaks välja praktikale. Või anda võimalus olla kooli juures õppetöökogas. Ettevõtte praktika peab kindlasti mingil määral jääma. Kas ta peab olema sellises mahus?*
- *Minule meeldiks, kui ettevõtte praktika jääb ja ka töö koolikeskkonnas peab kasvama. Viimane praktikaosa peab olema ettevõttes, kus õpilane otsib oma töökohta. Seal toimub viimane töökohtal õppimine ja spetsialiseerumine. Kui lõpetad kutsekooli, siis on sul kutsekvalifikatsioon ja töö. See tõstab kutsekooli mainet.*
- *Olen nõus, et esimesed praktikad võivad koolis olla, sest materiaalne baas on vastavuses. Siis saab õpilane läbi mängida kõik koolis.*

Ka teistes gruppides oldi seisukohal, et kooli õppebaas on väga oluline esmaste oskuste omandamiseks, et õpilane üldse saaks minna praktikale ettevõttesse. Ka esimene praktika võib olla koolis, kuid see ei asenda ettevõtetes tehtavat praktikat, mis on õpilase küpsuse ja

tööturule lülitumise seisukohalt äärmiselt oluline. Läbi selle tuleb teadmine, millised reeglistikud tegelikult ettevõttes kehtivad, tekib võimalus end suhestada teiste täiskasvanutega.

- *Praktikaprobleem hakkab sellest peale, et kogu 9.või 12.klassi ollakse suhelnud enamasti omaealiste keskkonnas. Nüüd tuleb minna ettevõttesse, kus oled kõige noorem ja kogenematu. Seal tekivad vanusest tingitud arusaamatused. Teised on vilunud. Inimese enesehinnang läheb kolinal alla. Sa lähed suurte ootustega ja siis saadetakse sind nõusid pesema. Toitlustusteenindaja karjäär võib alata ka sellest.*
- *Kui ta käib ettevõttes, siis ta on kohustatud tegema meeskonnatööd. Nad teadvustavad, kui oluline on keskkond, meeskond. Aruandest tuleb kõik välja. Lõpptulemus on eriala lõpueksam. Eriala väärtustamine ja iseenda vastutus*

See põhimõte puudutab ka iluteenindust, kus kooli õppebaasi osa praktika läbiviimisel on võrreldes muude valdkondadega suurem, kuid võimalusel ei peaks see olema mitte ainus.

- *Praktikakohti salongides on raske leida – ka põhikohaga inimesed tahavad töötada. Meil on oma õppesalong, kus on praktika: Kogu suve töötavad õpetaja pilgu all.*

Kooli õppebaas praktikakohana on omamoodi puhervõimaluseks ka juhul, kui majandusseisust tingituna ei leia õpilased praktikakohta või praktika katkestatakse, kuna ettevõtte osutub praktikakohana ebasobivaks.

Selleks, et õpilane saaks kooli õppebaasist võimalikult palju praktilisi oskuseid, peeti vajalikuks põhikohaga inimest töökojas:

- *Kes saab käeliselt last arendada....*
- *Tema teeb tööd selle õpilasega. On kogu aeg kohal (..) Meil on õppeladu. Sinna on vaja inimest, kes oleks kogu aeg kohal.*

II Praktikakoha valikuvõimalused sõltuvalt kooli asukohast

Probleemiks on praktikavõimaluste nappus kooli piirkonnast lähtuvalt (konkreetsete valdkondade ettevõtteid vähe, need on väikesed) või ka oluliste ettevõtete hajutatus üle Eesti, mis muudab õpilaste valikuvõimalused ettevõttepraktikaks piirkonnas suhteliselt kitsaks. See toob kaasa majutusprobleemid praktikaperioodil ja ka raskused praktika üle kontrolli teostamisel kooli poolt.

Taolistel juhtudel on lahendusena kasutusel erinevad variandid:

- a) praktika õpilase enda kodus/vanemate ettevõttes või kodukohas;

Kodus on lisaks praktikakohale ja konkreetsetele töödele, mis vajavad tegemist, olemas ka elamise võimalus, mis ei koorma õpilast täiendavate kuludega. Seetõttu soovivad õpilased praktika teha oma talus/pere ettevõttes:

- *Mõnel on endal talu või Ühe koduse praktika oleme arvesse võtnud. Ent muidu püüame veenda nägema muud, mis mujal toimub.*
- *Me ei soosi seda. Praktika sisuline kvaliteet võib kannatada.*

b) praktika muudes piirkondades tegutsevate tööandjate juures, kes pakuvad ka majutust; Mõningatel juhtudel võtavad tööandjad enda kanda praktikantide elamiskulutused. See on nii põllumajandusettevõtetel, kellel on selleks otstarbeks kasutada Pria toetused ja võimalust mööda ka teistel.

- *On enesestmõistetav, et abitöölisele tuleb tuba ja söök lauale anda.*
- *Praktikanditoetus tingib ka seda, et kui ettevõtte Pria (toetuse) tingimustele vastab, siis pakkumisi koolile tuleb. Õpilased ise ei taha (alati) minna.*
- *Tallinkiga on selles osas hea koostöö.*
- *Hotellid pakuvad samuti elamist.*

c) praktika sooritamine muudes Eesti piirkondades ilma tööandja poolt pakutava majutusvõimaluseta. Sel juhul on probleemiks elukohaga seonduvad kulutused. Sõltuvalt koolist on need kas tervikuna õpilase kanda, kool toetab õpilast taskukohase elamispinna leidmisel või koos taskukohase elamispinna leidmisega hüvitatakse õpilasele ka tehtud kulutused.

- *Õpilase enda kulud.*
- *Saates õpilase Tallinnasse, maksame kuupileti ja maksame elamise teises kutsekoolis. Ühikakoha. Kas Majanduskool või Teeninduskool või Transpordikool.*
- *Ongi nõnda, et tuleb juurde elamispinna probleem. (..)Oleme õppetoetust maksnud sellistel juhtudel.*
- *On kasutatud teiste ühiselamuid ja ka hüvitatud need kulud. Aga need on ikka suuremad kui kohapeal.*

Teistes kutseõppeasutustes majutuspaiga leidmine on kooliti erinev. Osa kasutab seda võimalust aktiivsemalt, majutades nii ise õpilasi teiste juurde kui võttes vastu teiste koolide õpilasi, osa on majutust teistes koolides kasutanud vähe või üldse mitte.

- *On üksikuid võimalusi. See ei toimi. Oleme rääkinud, aga....*
- *Me ei ole teiste koolide võimalusi kasutanud. Ka meie kooli on vaid mõned korrad pöördutud, siis oleme vastu võtnud.*

Erisusi õpilasele majutuse leidmisel toe pakkumises võib olla ka sõltuvalt praktika sooritamise piirkonnast.

- *Ka meie oleme Tallinnas kasutanud ühiselamukohti, muidu otsivad õpilased ise.*

Praktika sooritamine välismaal

Õpilaste välismaal praktilisel käimisel toodi esile erinevates gruppides. Välispraktika kulutused kaetakse õpilasele projekti rahadega.

- Teistesse riikidesse praktikale minnes on nad projektidega. Elamine ja toitlustamine on projekti sees, isegi väike taskuraha ja sõidud makstakse kinni.

Koolid hindasid välismaal praktika sooritamise levikut ja ka sisulist taset erinevalt. Osa koole pidas välispraktikat õpilase kogemuste seisukohalt rikastavaks ja seda kasutati aktiivselt. Teised hindasid välispraktika levikut muutuvaks või väheseks kas partnerite kadumise või üksnes parimate õpilaste jaoks kättesaadavuse tõttu. Järgnevad mõttekatked seoses välispraktikaga pärinevad erinevate gruppide osalejatelt.

- Mina soovitan välispraktikat. Meil kuues aasta järjest. On infotehnoloogid, raamatupidajad, elektrikud, tarkvara arendajad. Nad saavad lisaks erialale hea lisaväärtuse. Omavahel oleme rääkinud väliskollegidega. Nemad toetavad mõtet, et vähemalt üks praktika võiks olla kõikidel õpilastel välismaal. See annab palju juurde. Teine keskkond, teine kultuurikontekst. Meil käib iga aastal umbes 10 õpilast.
- Kõik teevad projekte.
- Suhted on erinevad. Mõni aasta tagasi käisid meil kõik kokad Soomes kuu aega praktilisel. See suhe/projekt sai läbi. Nüüd on natuke halvemad ajad.
- Laomajandajate oma ei õnnestunud Saksamaal. Kõigepealt oldi teooriakesksed. Ja nüüd on nii, et teevad kingitusi 8 tundi. Kusjuures põhitöötajad teevad 4 tunniseid päevi. Kuidas kuskil.
- Meil on positiivsed kogemused.
- Kaks aastat tagasi oli olukord, kus me ei leidnud õpilast, kes oleks tahtnud minna. Me ei tahtnud saata õppevõlgnevustega. Need, kellel õppimine korras, polnud huvitatud välispraktikale minekust. Suure vaevaga saime õpilased kokku. Mugavus.
- Meil tahtsid nad sellel ajal teenida. Välispraktikal saavad nad ainult hindamatu kogemuse. Meil oli ehituse noormeestega selline lugu.
- Välispraktika osakaal on marginaalne ja sinna saadetakse paremaid õpilasi.
- Meie valisime siiani ka paremaid. Seekord otsustasime mitte sekkuda sellisel moel. Valisime meeskonnatunnetuse alusel. See õnnestus paremini. Hakkas tekkima tendents, et nad ei saanud omavahel läbi. Tekkis probleem, kes on seal olles meie jaoks kontaktisik jne. Meeskonnatöö tunnetuse alusel õnnestus valimine hästi. Ei pea olema parimad. Samas see motiveeris kõiki.

Lisaks projektipõhisele välispraktikatele mainiti ka Töötukassa kaudu pakutavaid praktikavõimalusi välisriikides:

- Vaba võimalus on ka välisriigist praktikat saada. Teist aastat on meie koolis välismaafirmade rünne. Töömehi kaudu tuleb Euroesindaja kohale. Terve kooli võiks saata välismaale, alates

Küprosest kuni Kreekani. Tingimused on muidugi kehvemad, kui seda Eestis. Meie praktikantidele leitakse ka Eestis tasunumber.

Praktika toimumine ühes või mitmes ettevõttes?

See on otsustuskoht, mis seondub õpilaste kogemuste mitmekesisusega nii tehtava töö kui erineva kultuuriga ettevõtete tundmaõppimisel. Mida mitmekesisemaid, erinevaid tööülesandeid ja kogemusi praktika jooksul kogetakse, seda parema ettevalmistuse õpilane reeglina saab. Samas võib mitmekesist töökogemust saada ka ühest ettevõttest.

Mitme ettevõtte kasuks räägib ettevõtete järjest suurenev spetsialiseerumine ja ka erinevad töökultuurid:

- *Meie tööandjad on spetsialiseerunud. Õpilane saab kitsalt. Ta peab käima erinevates kohtades.*
- *Ikka erinevatesse, et saada erinevaid kogemusi.*
- *Sõltub erialast. Kui kokk teeb ühes ettevõttes praktikat, siis ei arenda ta ennast. Ta peaks tutvuma mitme ettevõttega. Töökultuur ja kliendid on erinevad. Hea on kolme aasta jooksul isegi kolmes firmas praktikat teha. Kui praktikant on tubli, siis tööandja tahab teda järgmistel aastatel tagasi. Kui õpilane ennast hästi tunneb, teab inimesi, siis ta tahab ka ise minna sinna tagasi.*
- *Sõltub, mis kursusel õpilane on. Esimese kursuse kokk võib praktika teha koduettevõttes. Teisel aastal Tallinkile ja kolmandal aastal tipprestoranis. Sõltub ettevalmistusest, milleks ta valmis on.*
- *Peame oluliseks, et on mitmes ettevõttes. Kas ta peab olema kolmel aastal igal aastal erinevas kohas, on küsitav.*

Otsuse tegemise juures ühe või mitme ettevõtte kasuks mängib rolli nii ettevõtte tase ja praktika ajal tehtud tööd kui õpilase soov. Ühes ettevõttes eelistab praktikat teha sageli õpilane ise. Eriti juhul kui ta elas ettevõttesse hästi sisse. Siis on järgmisel praktikal sisseelamisperiood väiksem, spetsialiseerumisvõimalus ja ka edaspidi töökoha leidmise tõenäosus suurem.

- *Kui see õnnestub, siis see on tugev õppimise ja motivatsioonikoht. Paljud saavad hiljem ka tööle.*
- *See on esimene võimalus end näidata.*
- *Siin on tööandjal juba võimalik toorikut enda järgi kasvatada. Kui ta on kaks kolm praktikat ühes ettevõttes, siis on kenasti.*
- *Pole oluline, et mitmes.*
- *See oleneb ettevõtte tasemest.*
- *Kui ta ühes ettevõttes saab ettenähtud osa kätte, siis on hästi.*

Enamasti ühes ettevõttes praktika sooritamist ka aktsepteeritakse, vaid mõne kooli esindaja tõi siin välja koolipoolse analüüsi ja ülevaate vajalikkust eelnevatel praktikatel omandatu kohta:

- *See on meiepoolne kontroll. Peab olema ülevaade.*

Oluliseks peeti viimase praktikakoha valikut, mille kaudu saadakse enamasti ka töökoht.

Praktikakoha leidmine ettevõttes

Koolil on olemas praktikabaasid, eelnevad koostöösidemed ettevõtetega ja vastavad kontaktid. Praktikakoha pakub õpilasele välja kas kool, õpilane võtab ise kontakti kooli partnerettevõtetega või otsib täiesti iseseisvalt praktikakoha.

- *Nõuded näevad ette, et kool peab garanteerima õpilasele praktikakoha. Tekib vastuolu. Kust õpilane saab õppida ja harjutada seda, kuidas otsida töökohta. Kus kujundada neid isikuomadusi? Kuidas kontrollida ja hinnata? Võib-olla pole koolis jõutud selleni, et kontrollida, kuidas ennast esitleda. Kohati pole ka õppekavadesse seda sisse viidud eesmärgina. Üldiselt on ta sees. Et inimene peab oskama end esitleda, turundada jne. Aga ilusatest ideedest jääb väheks. Tegelikult ei ole süsteemset käsitlust terves hariduskorralduses.*

Kõikides gruppides toodi esile õpilase initsiatiivi olulisust praktikakoha leidmisel. Seejuures võib kooli roll olla erinev. Järgnevad mõtted teema kohta pärinevad erinevatest gruppidest.

- *Kõigepealt õpilane ise otsib praktikakohta.*
- *Kui ta ei suuda, ei saa, ei taha, siis kool peab tagama.*
- *Tööandjad hindavad õpilasi, kes tulevad ise end esitlema. Siis läheb praktikalepingute tegemiseks...*
- *Sõltub erialast. Meil laevakere koostajad ei saa kuidagi ise sisse. Kooli kaudu käivad koostöölepingud.*
- *On juhuseid, kus leitakse praktikakoht, aga tekib tõrge. Siis läheme appi. Meil on põhimõte, et õpilased ise peavad otsima praktikakohad. Viimases hädas tuleme appi. See on meie kasvatustöö osa.*
- *Loogiline, et kool vastutab. See on õppeprotsessi osa.(...) Alguses ta otsib ise, tahab leida tasustatavat kohta. Seda saab ehk kolmandik. Kui ta ei leia, siis kool aitab. Üle poolte leiavad ise. Isegi 70%. Meie asi on kontrollida, kas toimib.*
- *See on korralduslik teema. Usalduse koht. Ent see ei välista kooli appitulekut.*
- *Meie kinnitame ise ettevõtteid, aga õpilane peab ise looma kontakti. Tihti nõutakse portfooliot. Näiteks väga head reklaamiagentuurid. Nad peavad oskama ennast näidata. Koolina me garanteerime praktikakoha, aga protsessis on meil õpilase enda tutvustamine sees. Ma mõtlen sellele veel. Kas me võtame ära õpilastelt initsiatiivi sellega, et oleme lähenenud teisiti?*

Mitmed osalejad tõid välja eeltöö tegemise vajalikkust õpilastega enne praktikale suundumist. Et õpilane teaks, kuidas end esitleda, kuidas ettevõttes käituda, oleks valmis probleemide korral kooli esindajaga ühendust võtma.

3.2.2 Probleemid praktikakohtade leidmisel

Praktikakohtade leidmisel esineb probleeme sõltuvalt valdkonnast ja vastavate ettevõtete paiknemisest teatud piirkondades.

Probleeme praktikakoha leidmisel toodi enim esile IT alal ja ka ehituses ning logistikas.

- *Sõltuvalt erialast on praktikakohtade leidmisega pisut probleeme esinenud. Osalt majanduslikust olukorrast tulenevalt ja ehituses mõni hetk tagasi toimunud olukorrast. Teine probleem on meil arvutierialal. IT alal on (...) väikesed ettevõtted, aga õpilasi on paarkümmend korraga. Praktikale võetakse 2-3 õpilast.*
- *Arvutierialal kipub ka meil olema raskusi.*
- *On küll tegeletud maavalitsuses arvutipargi hooldamisega, aga kui erialaks on tarkvara ja andmebaaside arendus, siis see pool jääb kasinaks.*
- *Oleme lugenud Ericssoni personaliosakonna (juhi) intervjuud, kus ta rääkis et 1500 IT spetsialisti on Eestile vaja. Paari aasta pärast lausa 6000. Aga kui hakkad saatma praktikale, pole kohti. Arvutifirma töötab tellimusel. Tal on tellimused ja tähtajad, seal on suured rahad taga. Keegi ei taha raisata aega lapsega, kes tuleb praktikale. Variantideks on firmad, kes tahavad täita ühte tööloiku. Näiteks website'id. Mul on 3-4 inimest lasteaedades praktikal. Õpilased aitavad neid. Teine võimalus on vanemate firmad, kus on arvutid. Sinna saab läbi vanemate. Kolmas võimalus on koolis. Koolis on palju asju, mida vaja teha. Õppejõud paneb kokku grupi 3-4 inimest ja siis tegeleb nendega.*

Lisaks ettevõtete vähesuse ja spetsiifikaga seoses võivad IT ala praktikakoha leidmist raskendada ka probleemid seoses õppekava mittevastavusega ootustele, ettevõtete spetsiifilised ootused:

- *Meil on spetsiifiline probleem IT osas. Sel aastal lõpetab vanade õppekavade järel viimane lend. Õppekava sisu oli selline, millele rakendust on raske leida. Ka praktikale oli raskem saada. Uued õppekavad on rohkem praktilise väljundiga. Meil IT lõpetajad ei leidnud tööd peale lõpetamist. Uus õppekava ja suund on muutunud, ehk jääb probleeme vähemaks. (...)Nad ootavad kõrgharidusega spetsialisti. Teisel tasemel, kes programmeerib või toodab rohkem. Ettevõtja ootused on kõrgemad.*
- *IT valdkonnas on praktikavõrgustiku väljatöötamine vaeviline. Nüüd on ta olemas ja toimib. Aga üks ta põhineb rohkem isiklikel kontaktidel ja headel suhtel. Hea IT spetsialisti tunnisasu on kallid. Oodata, et ta lisaks tööle õppijat kantseldada/juhendada võtaks, on probleem. See põhineb ikka heanaaberlikel suhetel.*

- *Nad ootavad programmeerimist.*

Samas toodi IT alal esile ka positiivne kogemus:

- *Meil pole mingeid probleeme arvutieriala praktikantidega. Meil on koostöölepingud. Kõik arvuti lõpetajad läbivad ühe kohustusliku praktika Elionis. Meil on Elioni labor sisustatud. Lisaks väiksemad firmad, kus eesotsas on oma kooli vilistlased. Pigem on probleem ehitusega, eriti eelmisel aastal. Isegi praktikaajal läksid firmad pankrotti. Mujal on OK. Ettevõtete ja kontsernidega on koostöölepingud. Pigem pole niipalju anda, kui tööandjad küsivad.*

Praktikakohtade olemasolu ja nende mitmekesisus sõltuvalt ajalistest faktoritest

Praktikakohtade olemasolu osas toodi gruppides ajaliste muutuste osas esile kaht aspekti:

- 1) praktikakohtade olemasolu sõltuvalt majanduse olukorrast.

Majanduskasvu ajal polnud mingit probleemi praktikakohtadega, eriti nendes valdkondades, kus tööjõuvajadus oli suurem.

- *See sõltub majanduslikust olukorrast. 2007 olid meil kõik praktil ja ettevõtjad ukse taga.*

Taoline nõudlus tõi kaasa olukorra, kus praktikandile maksti näiteks ehituses väga kõrget palka ja nendest ettevõtetest, kus seda ei tehtud, liikus praktikant suurema tasu ootuses järgmise juurde. Samas oli ehituses seoses majanduslangusega ka kõige suurem olukorra muutus

- *Eriti raske oli 2009.*
- *Isegi praktika ajal läks ettevõtte pankrotti. Tööd polnud omagi tööliste.*

Taolisel puhul toodi mitmes grupis varuvariandina esile praktika läbiviimist kooli õppebaasis.

- *Vaatamata masule pole väga suuri probleeme olnud. Valdcondades, kus on probleeme, oleme loonud tööbrigaadi kooli juurde. Nad saavad vahel koolis parema praktika kui ettevõttes. Oleme pannud koolimaja remontima või toitlustuses kasutanud neid kooli toitlustamisel.*

Ka teistes valdkondades seostati praktikakohtade leidmist majandusseisuga:

- *Tegelik probleem on praktikakoha leidmisega. Eriti kui on tegu majanduses kehvemate aegadega. Teatud erialade puhul on see keeruline. Iga lisanägu, kes kontoris ilmub, ei ole teretunud. Teine asi, kui majanduses läheb hästi. Siis võetakse praktikale eriti meeldivalt II kursuse omi. Siis läheb praktil nii hästi, et nad kooli ei jõuagi.*

Tänavuse aasta olukorda praktikakohtade saamisel hinnati võrreldes möödunuga paremaks, kuid endiselt on probleeme praktika sisu osas.

- *On juba olemas telefonikõned ja meilid - kas teil õpitakse seda eriala? Kas saaksime ühendust juhendajaga? Et on tekkinud väike nõudlus praktikantide järele.*

- *Siin on järgmine oht. Nad käivad küll tööl, aga kas nad saavad oma praktika eesmärgid täidetud? See on praktika probleemkoht kindlasti.*
- *Turismivaldkonna praktikate puhul tekib tunne, et on nõudlus. Aga teiselt poolt on tarvis nõudepesijat, koristajat jm lihttöötajat. Kolmanda kursuse õpilane teeb muid asju. Vahel tuleb välja, et 6 nädalat on õpilane nõusid pesnud.*
- *Meil pole praegu raskusi üheski õppevaldkonnas praktikakoha leidmisega.*
- *Kui keegi küsib praegu suveks praktikanti, siis nad on ammu ära jagatud.*

2) Praktikakohtade olemasolu sõltuvalt muutustest ettevõtetes.

See on ühelt poolt seotud üldise majandusseisu ja suurenenud tööjõuvajadusega, kuid seondub ka ettevõtete teadlikkuse kasvu ja koostöösidemete tugevnemisega koolidega. Tulenevast muutustest nendes tegurites hinnati olukorda paranenuks, kuid mitte kõikjal.

- *Viimasel ajal olen täheldanud, et tööandjad võtavad praktikandi tulemist tõsisemalt. Ütlevad ära, kui pole tööd hetkel anda. Vanasti ütles, ah tehku midagi. See vastutus on tõusnud.*
- *Ka me ise pöörame sisule rohkem tähelepanu.*

Firmade muutunud suhtumise taga võib olla ka teistsuguse majandussituatsiooni tajumine. Üks terviktsitaat:

- *Firmade suhtumine on muutunud. Küsitakse praktikante. Mõttemaailm on neil muutunud.*
- *Küsimus on pigem majanduskeskkonna muutumises. Vajadus on suurem.*
- *Enne masu me polnud vaba tööturu liikumise tsoonis. Täna ütlevad õpilased, et lähivad ehituspraktikale Soome. Või lähen Rootsi, Saksamaale.*

Samas toodi eri gruppides välja ka suurt erinevust ettevõtetes sõltuvalt tegutsemise perspektiivist (lühiaegne vs. pikaaegne), firma arengust lähtuvalt oma personalile tähelepanu pööramisel.

- *Eesti tööandja on orienteeritud rikkaks saamisele. Nad ei loo endale normaalset baasi. Nad ei mõtle ette, kui siis ainult homme päev. Mõttemaailma tuleks muuta.*
- *Küsimus pole ettevõtja seisukohast, et keegi tuleks praktikaperioodi tegema. Ettevõtjal peaks olema perspektiiv. Keda tal on vaja. Meie koostööpartner Eesti Energia kuulutab välja konkursi praktikakohtadele lähtuvalt ettevõtte vajadustest. Väikesed ettevõtted ütlevad ära. Komplitseeritud teema. Praktikandi juhendamise eest ei maksa ettevõtjale keegi midagi. Ainus huvi on kasvatada järelkasvu. Vot see grupp hakkab lõpetama, mul on seda-seda vaja, kas saaksin vestelda ...*
- *Peamine boonuse on tulevane tööjõud ja valikuvõimalus praktikantide seas.*
- *Sõltub ettevõttest. Suuremad ettevõtted ja FIEd, eraettevõtlus on paika pannud sisekoolituse, arenguperspektiivid. Teatud ettevõtted ei vaata perspektiivselt oma tegevust. Seal on probleemid. Seal ei saada aru õpilase rollist. Tegelikult on ta potentsiaalne regiooni tööjõud.*

Koolid omalt poolt töid välja koostöösoovi ettevõtete ja kutseliitudega praktikakohtade mitmekesistamiseks ja ise konkreetsete sammude astumist olukorra parandamiseks:

- *Kirjutasime praktika peale suure projekti. Meil tekib 7 valdkonnas praktikavõrgustik. Nad on olemas, aga projekti käigus saame neid rahaliselt toetada. Praegu on praktikabörsi tekitamine. Kodulehel hakkab olema praktikabörs, kus ettevõtted pakuvad praktikakohti. See on kaheaastane projekt. Esimene etapp käib. Loodame küll selle kaudu tugevasti edasi jõuda. Selle projekti raames oleme saanud koolitada praktikajuhendajaid. Pikaajased partnerid on huvitatud oma inimeste koolitamisest. Oleme hakanud neid ise koolitama erinevates valdkondades.*
- *Meil koostöös Maaülikooliga on kaks rahvusvahelist projekti restaureerimise õppesuunal... Seal on välja kasvanud arusaam, et tuleb ise tegutseda. Õpetajad on võtnud ühe vana talukompleksi ja esimese praktikabaasi saame sellega rajatud. Siis saab ettevõtja juurde suunata juba oskavaid noori ja ettevõtjatel suurem huvi.*
- *Mida paremini on raamlepingud sõlmitud, seda lihtsamini leiavad õpilased kontakte.*

SEEGA: Praktikavõimalused ettevõtetes on seotud olukorraga majanduses. Kehvadel aegadel on praktikakoha leidmine raske. Praktikakohtade pakkumisel on oluline ka ettevõtete suhtumine - kuivõrd valmis ollakse tulevikku suunatult tegutsema oma edasist personalivajadust silmas pidades ning koolidega koostöösidemed sõlmides. Olukord praktikavõimaluste leidmisel on koolide hinnangul 2011.aasta kevadel küll paranenud, kuid valikud on siiski piiratud sõltuvalt piirkonnast ja sealsest ettevõtetest, probleeme on praktikakoha leidmisel ka teatud erialade õppuritele.

3.3 Probleemkohad ja muutused praktika sisulise taseme osas

Praktika sisuline tase õpilase jaoks sõltub kolmest osapooldest- kool, ettevõtte ja praktikat sooritav õpilane. Antud peatükis iseloomustame koolide esindajate poolt esile toodud probleemkohti eri osapoolte tegevuses seoses praktika sisuga.

3.3.1 Muutused ja probleemid koolis seoses praktikaga ettevõttes

Seoses praktikakohtade valikuvõimaluste suurenemise ja mitmekesistumisega on võimalus enam tähelepanu pöörata ka praktika sisulisele küljele, st enam ei pea kool valikuvõimaluste puudumise tõttu tegema järeleandmisi nõudmistes või suunama õpilast praktikale ettevõttesse, kus eelmisel korral oli kogetud ebakõlasid.

Ennetamaks probleemide teket ettevõttes praktika ajal, peeti vajalikuks kas praktikakohtade eelnevat kontrolli või koolipoolset kontrolli praktika toimumise ajal. Samas on koolidel kontrolli teostamisega probleeme, sest õpetajatel puudub selleks ajaressurss.

- *Ikka kontrollime ettevõtteid, et oleks normaalne tegija.*
- *Meie maksame oma õpetajatele, et nad hoiaksid kätt pulsil. Aga nad ei jõua reaalselt (kõikjal) kohal käia. See on lootusetu.*
- *Neil on samal ajal tunnid.*

Osa koole on palganud tööle praktikakoordinaatori, osas on praktika kontrolli ülesanne kutseõpetajal.

- *Me oleme pühendanud viimased 4 aastat ettevõttepraktikale. Ikkagi esineb praktika fiktiivsust. Laseme käia õpetajatel mööda praktikakohti. On kohti, kus pole õpilast kohal. Meil töötab praktikajuht, kes vastutab, et kõik saavad praktikale. Tema kontrollib ka sisu ja menetleb tagasiside lehti.*
- *Kooli poolt on praktikajuhendajad, kes käivad need kohad läbi. Me maksame talle kütusekulu. Mõnes kohas käib üks kord, mõnes mitu.*
- *Meil on praktikate koordinaator.*
- *Praktikajuhendaja teema. Mõned jaotavad seda õpetajate lisatööna. Meie oleme ehitusvaldkonnas läinud selleni, et ühe inimese käes on praktikate juhendamine. Nii jõuab ta suhelda ka ettevõtjatega rohkem. Tundub, et see on mõistlik.*
- *Meil on valdkonna koordinaator. Tema sõlmib praktikaettevõtetega lepingud. Tema ülesanne on saada tagasisidet. Pärast korraldab praktikaaruannete koostamist, kaitsmist jms. Õpilasel on alati võimalik tema poole praktikaküsimustes pöörduda. Telefoni teel suhtleme. Mõnikord ei sobi ka inimesed omavahel. Vahel pole ettevõttest võimalik mingitele küsimustele vastust saada, siis ta saab seda koordinaatorilt. Lisaks on kursusejuhendajad.*
- *Meil on koolipoolne juhendaja praktikantidele. Ta on kas vastav kutseõpetaja või mõnes suuremas valdkonnas on eraldi koolipoolne praktikajuhendaja. Ta on palgal. Ta käib ja veendub selles, mis kohapeal toimub. Need, kes suudavad kontrollida, seal on tulemused paremad. Avastatakse ka kehvad kohad.*

Praegu on meil toitlustuse- ehituse- ja puidutöövaldkonnas eraldi inimene, kes suhtleb firmadega. Teeb lepinguid, käib kohapeal. See on kindlust juurde andnud. Eks legende liigub. Mõnikord saadakse allkiri niisama kätte. Seepärast ei poolda me ka perefirmasid. Kui ta kodutalus pidevalt teeb, siis samuti ei poolda.

Iga kool ise on püüdnud enda jaoks leida sobivat lahendust koolipoolse praktikajuhendaja osas. Ühtset seisukohta selles osas pole välja kujunenud - kutseõpetaja-poolse kontrolli kasuks räägib asjaolu, et tema tunneb õpilast paremini ja juhendamine on sisulisem.

Sõltumata sellest, millist varianti keegi kasutab, toodi põhilise probleemina esile koolipoolsele juhendajale tasu maksmist - see pole õppekava hinda sisse arvestatud:

- *Et praktikat korraldada, peavad olema tagatud ressursid. Õppekava hinnas ei ole praktika osakaalu üldse arvestatud. Ka seda praktilist tegevust, mis on mõeldud kooli tööks õppekeskkonnas. Väljaspool toimuvaks on see, kuidas kool suudab kompenseerida praktikajuhendaja kohalkäigud jms. See on kooli tegemine. Õppekava hinda ei ole rehkendatud.*

Kergem on nendel koolidel, kellel on enam kindlaid praktikapartnereid, praktikabaase ja seega parem ülevaade sealsetest praktikatingimustest ja sisulisest tasemest, praktikakorraldus juba varasemast kokku lepitud ja mõlemale poolele juba eelnevate kontaktide alusel teada ka praktika sisu ning hindamisega seotud nõuded ja võimalikud probleemkohad. Abiks on teave eelnevate praktikate edukusest/ebaedukusest ka konkreetses ettevõttes.

- *Saame tagasisidet praktikabaaside kohta. Meil toimub praktikaaruannete kaitsmine ja selle arutelu, mis tegelikult toimus. Kui õpilane toob tagasisidet, et pühkis ainult tolmu ja suhted ettevõtjaga polnud eriti head, siis järgmisel aastal me sinna enam õpilasi ei saada. Alati võib midagi viltu minna ka õpilasest lähtuvalt. Teine samapalju töökohast lähtuvalt. Riskid on olemas.*
- *On olnud olukordi, kus tagasiside põhjal on selginenud, et see pole selline koht, kus õpilane saab edasi areneda. Kasutab ainult seda, mis ta koolis on õppinud.*
- *Kutsume kokku ümarlaudu ja räägime. 20% tööandjatest räägivad, mida te õpetate, teil pole õigeid materjale jms. Nendepoolne huvi praktika õige sisu vastu on leige. Kolmandik on päris tublid ja suuremad tööandjad. Pikaajalised partnerid.*

Ebakõlasid võib tekkida nendes ettevõtetes, kus õpilased on praktikal kas esmakordselt või ka juhul, kui ettevõttes lähtutakse praktikandile ülesannete jagamisel oma kogemustest eelmise praktikandiga. Probleemide ennetamiseks peeti oluliseks tööandjat teavitada nii praktika läbiviimisega kaasnevatest üksikasjadest kui õpilase tasemest:

- *Meil jätkus praktikakohti. (Riigiettevõtte) ei tahtnud meiega praktikalepingut sõlmida, sest panime juurde praktikajuhendi. Praktikajuhend on õppekava lahutamatu osa. See (leping) jäigi nendega katki.*
- *Sõltub ka õppijast, millised on varasemad kogemused ettevõtjal. Õppijate eeldused ei sõltu ainult sellest, kui hea õpe on olnud. Mõni tegutseb juba õppimata kenasti, teine ei hakka kunagi tegutsema. Seetõttu on ettevõtja huvi kogemuste põhjal (eelnevate praktikantidega) erinev. Kui palju ta on pidanud oma aega kulutama. Kui kohusetundlik õpilane on.*

Taolisi juhtumeid aitab vältida tööandja teavitamine, kooli enda poolt tehtav töö. Järgnevad mõtted toodi välja eri gruppides osalejate poolt:

- *Tööandja on hakanud teadvustama läbi selle, et me ise teavitame tööandjat, missuguse tasemega õpilane tuleb praktikale. Kui õpilane õpib neli aastat, siis igal aastal on tal erinev tase.*
- *Loomulikult on ka selliseid, kellega tuleb koostöö katkestada. Mida täpsemalt lahti kirjutame ja juhime tööandjate tähelepanu, siis seda parem on tulem. Just erivajadustega lastega oli probleem. Nad eeldasid õpilastelt ei tea mida.*
- *Praktika organiseerimisel on tähtis teada, milleks õpilane on võimeline. Kui ta satub töösituatsiooni, et ta on võimeline selles situatsioonis tegutsema. Tal on olemas julgus välja tulla, et ma olen võimeline seda tööd tegema.*
- *Mida rohkem endal süsteem korras, seda rohkem on kogu süsteem korras. Meil auditeerib siseaudiitor igal aastal praktikakorraldust. Sealt järelused. Õppekavas on praktikaplokk. Õpetaja, kes õpilased praktikale saadab, tal tuleb lahti kirjutada praktikaülesanded. Oleme ka lõpetanud lepinguid. Meil on raamlepingud. Kui pole õppurit, ega ettevõtjat, siis lõpetame.*

Siiski ei välista eelnevad kokkulepped praktika sisulist ebaõnnestumist õpilase jaoks-juhused, kus praktikanti võetakse tasuta tööjõuna, pole üksikud erandid. Üks terviktsitaat grupist:

- *Me pole aktsepteerinud seda, et õpilane tassib kogu praktikaaja kaste*
- *Kokatöös on sama. Satud suurde kööki ja koorid ainult sibulat.*
- *Autopoistega oleme mitmel korral praktika katkestanud. Põhjuseks see, et ta ainult koristab ja vahetas paar kummi ära. See pole lahendus. Ta tuli, et teatud töid teha.*
- *Meil samalaadsed tööd auto õpilastega.*

Ka õpilasest sõltuvalt võib aset leida vajalikust piiratuma tööloigu täitmine, põhjustatuna kas oskamatuses/teadmatusest, passiivsusest või huvist tegelda kitsa lõiguga, saades selle eest paremat tasu.

- *Palju on inimeses kinni. Mõni istub praktikaaja lihtsalt ära. Teine tõestab ennast isegi seal, kus ta seda tegema ei peaks.*
- *Buumiga rikuti. Ehituses mindi praktikale 30 tuhande krooni eest. Kui ei makstud, läks teise ja seal maksti.*
- *Probleem on ka see, et kutsekooli õpilane võib olla distsiplineerimatu. Nad võivad saada praktikajuhendi jm ettevalmistuse. Kohale minnes aga ei pruugi nad seda esitada. Tööandjat ei saa süüdistada, et ta andis mopi kätte ja pani õpilase suvalist tööd tegema. Õpilane mõnikord ei edasta seda. Tal on huvi teha praktikat konkreetses ettevõttes, kus ta loodab saada paremat töötasu. Heameelega laseb praktika joosta nõnda, et ei tee kõiki töid, mida praktika ette näeb. Võimalus selle juhtumiseks tähendab seda, et koolipoolne kontroll on nõrk.*

Vahel tuleb välja, et pole kontrollitud, millise jutuga õpilane praktikale läks. Kuidas ta ennast ja kooli esitles.

Enamasti peeti töötasu maksmist õpilasele praktika ajal töötamise eest loomulikuks-vastavalt õpilase ja praktikaettevõtte kokkuleppele. Vältimaks töötasu mõjutusi praktika sisulisele poolele või tagamaks tehtu vastavust saadavale tasule, oli ühes koolis soovitatud tööandjale otsustada õpilasele tasu maksmine ja selle suurus praktika lõpul.

- Kokkuleppel on võimalik saada. Kui makstakse, siis lõpus. Ette lubada pole ilus. Ei tea mis, kellega tegemist. Buumiajal maksid kõik. Õpilased jooksid ühest töökohast teise, sest kuskil maksti rohkem.*

Oluline on õpilaste teadlikkus, initsiatiiv praktikakohas, et saada paremaid tulemusi. Sellele saab kool omalt poolt kaasa aidata:

- Praktikasisu ettevõttes tuleb õppekava eesmärkidest. Kõigepealt räägitakse õpilastega läbi, millest õpilane formuleerib oma eesmärgid.*
- Meil on praktikate koordinaator. Algab õpilaste kutsenõustamisega. Ühte eriala võib õppida, kuid suunad on erinevad. Nõustame, uurime soove. Kool otsib praktikakohad. Muidugi õpilane võib ka ise otsida, meie vaatame, kas sobib. Siis praktikale ja tagasiside kõigi poolt.*
- Meil on tunniplaanis praktikaseminar.*

Kas nii tehes saab õpilane hea praktika olukorras, kus tööandjad on nii erinevad?

- See on nii ja naa. Alati ei saagi. Palju sõltub õpilase enda initsiatiivist. Kui ta teab, mida tahab, arutab, räägib – siis ta saavutab ka eesmärgi. Siin on õpilase enda osa suur.*
- Oluline roll on ettevõttel, kus ta on praktikal. Kui seal on teistsugune suhtumine ja väärtushinnangud, siis sina koolis võidki rääkima jääda. See on kooli ja töömaailma ühtsus.*

Head kogemused ülevaate saamisest praktika jooksul tehtavast ja saavutatust

Selleks, et hinnata ettevõttepraktika sisulist taset, vajab kool täpsemat ülevaadet õpilase poolt praktika jooksul tehtud töödest ja omandatud oskustest. Paaris valdkonnas toodi positiivsena välja praktikapassi (tööpassi) rakendamist, kus on kirjas kõik see, mida õpilane peaks praktika jooksul omandama ja ka praktikakohas tehtu. Praktikapassi alusel on ettevõttel ja sealse juhendajal ülevaade sellest, millised tööd on õpilasel praktikaajal vajalik selgeks saada/millised juba selged varasemast ja ka koolis teada, milliseid tööülesandeid, kui kaua ning milliste tulemustega on õpilane praktika ajal täitnud.

- Auto erialal on praktikapass. Seal on eesmärgid, ülesanded. Töökohas kantakse sisse juhendaja allkiri ja hinnang konkreetse ülesande kohta. Ta ei pea seda ühe etapina tegema. Õppeaja jooksul korjab ta raamatu allkirju ja hindeid täis.*

Üks terviktsitaat teisest grupist, kus lisaks praktika(töö)passile rõhutati ka õpilase eneseanalüüsi tähtsust, selle väljatoomist portfoolios, mida ta on tehtust õppinud, millise väljundini oma eri tegevuste kaudu jõudnud:

- *Oleme jõudnud punkti juurde - head kogemused praktikatest. Üks näide on autotehnika erialast. Nimelt on sisse viidud tööpass lisaks praktikapäevikule. Praktikapäevik on kronoloogiline register. Tööpass on aga sisuline register. Kirja on pandud kõik tööd, mis vajalik teha õppeaja jooksul praktikas. Tööd on temaatiliselt süstematiseeritud. Kui nüüd töid praktikaettevõtetes tehakse, siis kantakse sinna aeg, ettevõtte ja kellegi allkiri, kes kinnitab töö teostamist. See on hea lahendus. Nõnda saab tööandja aru, mida peab praktikant praktikaajal tegema.*
- *Meil on ka tööpass sees maastikuehituses.*
- *Tööpass on sarnane praktikamapile?*
- *Ei. Õpilased peavad saavutama teatud oskused. Seal on tööde nimekiri. Ettevõtte juhendaja paneb allkirja. Meie oleme fikseerinud osa töid, mida ta teeb ainult puukoolis. Maastikuehitajaid on igasuguseid, on põlveotsas tegijaid, kes panevad allkirja ära. Siis on aktsepteeritavad juhendajad (aiandusliidu liikmed vm). Eesmärk on portfoolio. Kui jõuame väljundini, siis pole tähtis, et ta peab seda õpetaja nina all tegema. Näiteks üks õpilane on meil väga hea jalgpallur ja juhendab ka gruppi. St tal on meeskonnatööoskus, juhi oskus. Ta suudab seda tõestada ja saab panna portfooliosse. Meil pole tarvis rohkem uurida või kahelda.*

Toodi välja ka teisi juba realiseerunud või käivitamisfaasis olevaid mooduseid ülevaate saamiseks õpilaste poolt praktika vältel tehtu kohta:

- *Kunstivaldkonnas toimub väga palju praktilist õpet kooli vältel. Kui tulevad tellimused, siis õpilane kogub praktikapunkte päevikusse. (...) Peab olema mingi väljund. Agaramad lõpetajad on teinud rohkem praktikat kui vaja. See on nende vaba valik, aga me oleme selle ka tunnistusele pannud. Mis on hea. Ta on aktiivne*
- *Tahame käivitada õpimapi süsteemi, mis annaks ülevaate, millega ta on tegelenud. Mis olulisemad saavutused, mida ise õppinud jms Nimetame selle ikkagi praktikaarvestuse ja hindamise süsteemiks. Alustasime arvutiõpetuses Miina Härma kooliga koos. Räägitakse, kuidas tehniliselt seda korraldada. See eesmärk meil on.*

Jooksva ülevaate saamiseks õpilase poolt ettevõttes tehtavast on kasutusel ka elektroonilised praktikapäevikud. See võimaldab/võimaldaks omada paremat ülevaadet praktika kulgemisest ka suurema õpilaste arvuga koolidel või kaugemates piirkondades praktikal olijatest.

- *Meil on tunniplaanis praktikaseminar ja sellest aastast elektrooniline praktikapäevik. Igal õhtul vaatab koolipoolne praktikajuhendaja, milliseid tööülesandeid õpilane täidab jmt. Jooksev ülevaade on olemas.*
- *Meil ei ole.*

Positiivse näitena märgiti tööandjate varasemaga võrreldes suuremat osalemist praktika hindamisel/kaitsmisel koolis.

Tööandjate kaasamisel on kasutusel erinevad praktikad alates hinde märkimisest praktikapäevikusse, selle täpsemast lahtikirjutamisest kuni sisulise kaasarääkimiseni praktikaaruannete kaitsmisel koolis.

- *Ettevõtte juhendaja hindab igapäevaselt, pidevalt. Praktika kaitsmine. Hinne koosneb ettevõttepoolsest hinnangust, kaitsmisest, enda praktika ülesande täitmisest. Kaitsmine toimub grupis. Ka vanemad kursused saavad osaleda..*
- *Tööandjate esindajad osalevad ka.*

Enne uutele hindamise põhimõtetele üleminekut on vajalik leida lahendus sellega seonduvatele probleemidele nii koolis kui ettevõttes:

- *Minnes väljundipõhisele hindamisele, siis õpetajal on vaja rohkem aega. Et teada, mis toimub praktikakohas. Füüsiliselt tuleb käia iga õpilase juures. Tal peab olema aega. See peab minema koormuse sisse. Mõni kool on teinud praktikajuhendaja ametikoha. Aga sa ei jõua tunda kõiki õpilasi. Erialaõpetaja juba teab õpilast ja tema arengut.*

Praktikapassi on toodud eeskujuks. Kas aitaks kui ka teistel erialadel oleks midagi sellist?

- *Me kasutasime praktikapäevikut. Kuid see oli liiga formaalne. Mina pooldaks ka seda, et õpilane teeks oma tegemistest kokkuvõtte. Eneseanalüüsi osa on siin (oluline).*

(...)

- *Tööandjad on suur probleem. Ootame hetkel suurt rahalaeva ESF-ilt. Kirjutasime suure praktikaprojekti väljundipõhisusele. Taustaks: eksperdid ei lasknud läbi, vaidlustasime, ja läks ikka käiku. Eesmärk on saada tööandjad ümarlauda. Ikka nähakse praktikandis toorest tööjõudu. Ettevõttele võtta praktikant tähendab lisakoormust, sageli tuleb peale maksta, et nad võtaksid. Meil on olnud olukordi, kus oleme pidanud seda tegema. Ja nüüd, kui me tahame minna kompetentsipõhiseks, tuleb tööandjaid koolitada. Et nad näeksid praktikandis potentsiaalset töötajat. See on järgmine suur samm.*

3.3.2 Praktikakorraldusega seotud probleemid ettevõttes kooli poolt vaadatuna

Eri gruppides toodi ühe olulisema ettevõttepraktika probleemkohana esile vastutuse küsimust, regulatsioonide puudumist ettevõtete jaoks.

Praktikakohtade olemasolu ja praktikavõrgustike loomine, samuti praktika kvaliteedi tagamine on eri gruppides osalenute hinnangul jäänud tervikuna kooli vastutusalasse. Puudub vastav riiklik regulatsioon tööandjate kaasamiseks, mille üle arutleti erinevates gruppides:

- *Need on jäetud kooli kraesse. Majanduse madalseisus polnud ehituses oma töötajatele tööd anda. Rääkimata poolharitud koolipoisi juhendamisest. Praktika juhendamine ei ole ettevõttele tasustatud ega reguleeritud. Kool ise teeb praktikaettevõtete nimistud, tegeleb kõigega ise. Mujal maailmas on see teisiti. Kas on Haridusameti, Ettevõtte Liitude juures praktikaettevõtted, kus tehaksegi lepingud. Meil on kõik kooli teha.*
- *Kui küsida, kes vastutab õppepraktika eest, siis kool. Aga kui küsida, kes vastutab õppepraktika eest ettevõttes, siis siin on vastutuse määr määramata. Kes vastutab mille eest konkreetselt? Ah ei tulnud välja, sai ainult ühte asja teha. Mis on need hoovad? Kui tahame praktikat muuta, siis tuleb need luua.... Kui me ei taha muuta, siis veeretame koolile ülesandeid.*

Lõpuks istub ka õpetaja tööandja kaela peal. See on vastutuse küsimus. Euroopas on paljudes riikides dualistlik süsteem. See tähendab, et kool vastutab õpilase eest koolis ja ettevõtte vastutab ettevõttes. Rangelt määratletud õiguslikult.

(...)

- *Riiklik poliitika ei toeta kuidagi tööandjat, kes on nõus panustama haridusse. On sotsiaalsed tööandjad (näit põllumajandus). On vaja seda mehhanismi. Võtavad praktikante tänu missioonitundele. Kui meie valdkonnas on väike või keskmise suurusega ettevõtted, isegi kui nad on riiklikud, siis see tähendab töökohta ja tööaega, kes praktikanti juhendab. Oleme ka kooli poolt palganud juhendajaid lisaks, kui praktikakoht on, aga pole inimest/juhendajat. Otseselt pole maksnud, aga oma juhendajaid oleme palganud. Tal pole vajadust võtta praktikanti, sest pole maksusoodustust, lisaraha. Tallinna ettevõtetel oli kunagi soodustus. Kui palju on Eestis suurettevõtteid, kes saavad võtta ühe inimese tööle (juhendaja, praktikakorraldaja), luua süsteemi? Enamuses meie valdkondades on väikeettevõtted, kelle iga kulutatud minut tähendab tootmise/tegevuse vähendamist. Kas nad just rikkaks tahavad saada? Aga nad peavad ellu jääma.*

(..)

- *Riiklik regulatsioon puudub, et ettevõttel oleks huvi praktikant võtta. Ta saab lisakoormuse, et õpetada ja selgitada õpilasele.*
- *Teisest küljest ei saa riiklikult keeruliseks ajada, siis kaob ettevõtete huvi üldse.*
- *Vahepeal taheti mingeid akrediteerimisi teha...*
- *Taanis on lihatööstuses kaks töötajat ja viis praktikanti. See oli sertifitseeritud koht ja tema sai maksude näol tagasi. Või Soome. Helsingis koolitatakse ettevõtte praktikajuhendajaid kaks nädalat tasuta. Ettevõtted on huvitatud inimese harimisest.*

(...)

- Kui vaadata, kuidas mõnedes arenenud riikides asjad on lahendatud. Sakslastel on see selgelt maksusüsteemiga seotud. Tulumaks on diferentseeritud. On teada kui palju haridustegevuse osakaal sellest on. Teatakse ettevõtteid, kes haridustegevuses osalevad, saavad tulumaksu soodustust. Muidugi on teada, kui suure töötajate arvu kohta, kui palju võib praktikante võtta jms. See toob kaasa ettevõtete vahelise võistluse praktikantide nimel. Ka meil tahetakse, et tekiks praktika ettevõtete akrediteering vm taoline. Et koolis kinnitame aktsepteerigu nende ettevõtete kohta, keda me aktsepteerime praktika korraldamisel. Ent on unustatud, et see ei toimi piisava motivatsioonita. Mõned motivatsioonid saame otsida.
- Riiklikul tasandil.
- Seda küsimust on erinevates töörühmades üles tõstetud. Haridusministeeriumi-poolne seisukoht on eitav. See peab ise ennast reguleerima.
- Ilmselt see pole Haridusministeeriumile jõukohane ülesanne. Pigem on see tippoliitika küsimus. Aga mis on võimalik teha, on hariduseks antavate kulude jagamine, aga neid napib ka koolidelegi. Mõningatel juhtudel nagu nimetasite, olete kasutanud (juhendajale tasumist), aga see on tohutult kallid löbu koolile. Sest kui koolis õpetaja tegeleb ühe tunni jooksul paljude õpilastega, siis ettevõttes tegeleb juhendaja ainult ühe õpilasega ja tahab ka motiveerivat tasu.

Teine näide. Soomes ei maksta raha. Soomes on tugevalt teavitatud ettevõtjaid muudest kasuteguritest. Läbi praktikate korraldamise ja juhendajate koolituse areneb ettevõtte. Seeläbi saavad nad tekitada kõrgemat kompetentsi omavaid töötajaid. Neid saab kasutada uute töötajate juhendamisel. Mentorlus. See oleks ka Eesti võimalus. Arusaamine peab olema üks ja toimuma peab riiklikul tasandil. Ettevõtted ei teadvusta oma kaotusi potentsiaalsest laekumisest, kuna töötajaskond pole kvalifitseeritud. Juhtide tasandist rääkimata. Ettevõtjad räägivad, et pole rahul töötajate kvalifikatsiooniga. Järgmine teema on: kas meie juhtimine on vajalikul tasemel? Kui inimene läheb Soome, siis kuidas ta töö tootlikkus tõuseb 3-4 korda?. Milles vahe? Öeldakse, et Soomes on nad sunnitud paremini tegema. See on organisatsiooni kultuurist tulenev. Miks siis Soomes organisatsioonikultuur parem on? Kas see sõltub töötajast või juhust? Nii ja naa. Loomulikult on välja kujunenud inerts ja ühiskonnas kujunenud arusaamad. Ent ikka kiputakse vähe rääkima juhtimiskvaliteedist. Paraku ei saa seda juurde ka õppida.

Ettevõtete võimega tegutseda tulevikku vaatavalt ning ratsionaalselt haakub ka ühes teises grupis väljaõeldu:

- Küsisin suure ettevõtja käest. Rääkisime, et kutsehariduses on võimalik saada tasuta koolitust oma töötajatele. Tema vastas; milleks, me koolitame ise. Küsisin, kas oled kokku löönud kui palju sul aastas kulub koolitusele raha? Töötajaid oli ettevõttes kuskil 5000. Ettevõtjad peavad aru saama, kui palju kutseharidus saab anda. Muidugi on meil ka väga häid partnereid.

Tulenevalt asjaolust, et ettevõtete võimekus nii oma personali arendamisel kui praktika pakkumisel on erinev nii tegevusvaldkonniti kui nende sees, tuleks tööandjate poolt kasuks teatud ühtsete seisukohtade väljatöötamine ka praktika pakkumisel, selle läbiviimisel. Praegu osalevad tööandjad aktiivselt nii seadusloomes, nõuete, kutsestandardite väljatöötamisel ja kutseeksamite korraldamises, kuid praktika osa on keskselt või liitude tasemel reguleerimata. Üks terviktsitaat grupist:

- *Tööandjad on need, kes on osalenud igasuguste nõuete, seaduste väljatöötamisel ja seega on vastutavad oma arvamuste avaldamise eest.*

(...)

- *Me jõuame küsimuseni, kui tugev on ühe või teise valdkonna erialaliit. Võime tuua teise näite õppekava lõpetamisest kutseeksamiga. Oleme arvutanud, et kutseeksami päev maksab õpilase kohta 2-4 tuhat krooni. Meil maksab 20 tuhat krooni õpilane õppeaasta eest. Vahva suhe. Teine pool on see, et sellest nad (kutseliidud) ainult elatuvadki. Võib-olla peaks see (praktika) olema Kutseliidu üks teema. Kutsepraktikate juhendamise teema tuleks lahendada kutse alaliidus. Korjata raha kokku, nemad vajavad tööjõudu. Nendepoolne töö on tegemata.*
- *Tahan rõhutada tööandjate ühiskondlikku vastutust. Nemad tellivad ja ootavad, seega võiksid panustada samuti. Et kutseõppe tulemus oleks selline, nagu nad ootavad. Nemad ütlevad suuresti, mis on sisu, seega nad võiksid praktikaettevõtete tunnustamisega öelda, kus saab (praktika) sooritada. Heameelega annaksime praktikante.*
- *Valgevenes on nii, et ettevõtte, kes tahab saada kaadrit, sõlmib kolmepoolse lepingu kutsekooli ja riigiga. See on praktikabaas. Põhimõte on ikkagi see, et ettevõtja huvi peab väljenduma koostöös kutseõppeasutusest tuleva inimese koolitamisel.*
- *Teiselt poolt ei ole kõik ettevõtted erialaliitude liikmed. Sest küsitakse palju raha.*
- *Koostööd ei ole.*
- *Teeme ikka koostööd. Oleme ju ka liikmed ja maksame.*
- *Naljakas, et meie maksame samamoodi liikmemaksu, nagu traktoritehased. Lihtsalt halb on see, et me kuulume mitmetesse liitudesse. Erialasid on palju.*

Koolid suhtlevad praktika korraldamisel üksikute ettevõtetega, luues ise võrgustikke kas tuginedes oma vilistlastele, koostööpartneritele, isiklikele sidemetele, otsides enam oma personali suhtes tulevikku vaatavaid ettevõtteid.

- *Mõnes ettevõttes on vilistlased. Tänu sellele võetakse.*
- *Isiklikud suhted, vilistlased. Aga nad võtavad enda arvelt. Sponsoreerivad.*

Koostööd vastavate kutsealaliitudega toodi esile vähe- vaid seal, kus tegutsevad ettevõtted on killustunud/ väikesed/ spetsiifilised:

- *Meid on aidanud käsitöö osas Käsitööliit, kinnisvarahooldajate liit*

Juhendamise seotud probleemid ettevõttes - juhendajate olemasolu ja koolitus

Gruppides toodi ühe teravama probleemina välja ettevõtte praktikajuhendajate teemat. Selles osas on pilt väga kirju ja palju sõltub ettevõtte otsustest. Praktikalepingusse pannakse küll ettevõttepoolse juhendaja nimi kirja, kuid reaalselt ei pruugi kooli esindaja temaga kohtuda. Kasutusel olevad praktikad on väga erinevad – mittekohtumisest kuni juhendaja kaasamiseni praktika kaitsmisse koolis.

- *Juhendaja nimi pannakse praktikalepingusse kirja.*

Kas koolipoolne juhendaja selle inimesega ka reaalselt kohtub?

- *Nii ja naa.*
- *Meil (...) käivad koolipoolsed juhendajad kontrollimas, juhul kui on tegu kohapealse kaubandusettevõtte vm kohaloleva firmaga.*
- *Meil on praktikabaasi atesteerimine. Keegi on käinud kohapeal vaatamas.*
- *Praktikakohtade juhendajate leidmine on suur töö. Kaasame neid hindamistesse. Hoiame võrgustikku kogu aeg töös. Üks aasta sinna, teine sinna. Tekib ka kohti, kuhu enam ei saada. Kolmandal aastal saadame tänukirju noorte harimise panuse eest. Juhendajad on osalenud õppetöös. Aga koolitusi pole olnud.*

Ainsana tõi valdkonnas tööandjapoolse püsiva juhendaja ametikohta teatri repetiitori näitel esile balletikool.

Ka juhendajate taset hinnati koolide esindajate poolt väga erinevaks. Näitena terviktsitaat ühest grupist:

- *Taset pole.*
- *Sõltub ettevõttest. (..)*
- *Meie süsteemis sõltub ettevõtjast. Kui on olemas tubli inimene, siis on hästi. Head süsteemi ei ole.*
- *Meil on suurettevõtteid vähe. Seal toimib sedasorti asi paremini. Väikeettevõttes on huvi olematu. Hea, kui praktikale üldse võetakse. Teatud valdkonnas oli mingi aeg tagasi üsna raske praktikakohta üldse leida (...). Rääkimata asjatundlikust juhendajast. Püüdsime kutseõppeseaduses sõnastada praktikajuhendamise asja paremini. Ettevõtja peaks olema arusaamisel, et praktika ajal pole mitte luud ja ämber, vaid tuleb õpetada. Sest ettevõtja on oluline lüli õppeprotsessis. Praktiline õpe on pool ja kohati rohkemgi. Püüdsime peale kohustuste sisse kirjutada ka rahastamist.*

Suureks probleemiks koolide jaoks on juhendajate vahetumine ettevõtetes:

- *Me ei jõua järgi, selles valdkonnas vahetuvad inimesed kiiresti. Teatud koostööpartneritega on hästi. Aga kogu aeg peab vaatama, et oleks pädevaid juhendajaid.*

Ettevõttepraktika juhendajate koolitamine

Küllalt paljud koolid olid kas katsetanud juhendajate koolitust või teevad seda. Samas pole ettevõtete aktiivsus ja koolitatute hulk eriti suur.

- *On 40 tunnine moodul. Oleme seda teinud projektiga ja projektita. Meil on töökohapõhises õppes kaubandusettevõtted. Meil on teabepäevad. 40 tundi ei tee, aga üheks päevaks tirime praktikajuhendajad kooli. Räägime, mida peab tegema, kuidas protsess käib, kuidas hindame. Probleemiks on ajastus, kuidas moodulid lõpetavad. Eelmisel aastal oli kaks hindamispäeva, sel aastal üks. Praktikajuhendajad saavad kogu teabe rühmast ja õpilastest.*
- *Paar aastat tagasi hakkasime praktikajuhendajaid koolitama. Meil oli raskusi rühma (10 inimest) kokkusaamisega. Nii et kahe aasta jooksul oleme saanud kaks rühma, so 20 inimest. Väiksemast ettevõttest ei saa (inimesed koolitusele) tulla, sest töö jääb tegemata. Põhjuseid oli erinevaid.*
- *Kutsume neid kokku. Koolitame. Võiksid rohkem osaleda.*
- *Võiks rohkem. Vahepeal üritasime REKi koolitustele saata neid, aga nad pole aktiivsed. Kui on rahvusvahelised projektid, siis saame neid lihtsamalt.*
- *Praegu on iga töökäsi firmas arvel. Oleme proovinud ühepäevaseid koolitusi teha, aga erilist edu ei olnud. Viimastel aastatel pole teinud. Ümarlauas nad ütlevad, et see on niigi töö, et keegi võtab õpilase juhendada.*
- *Kuna meil on praktikaettevõtteid palju kõikides valdkondades, siis eraldi praktikajuhendajate koolitusi ei toimu. Osadesse kohtadesse, kuhu läheb vähem õpilasi praktikale, käib koolipoolne praktikajuhendaja ettevõttes. Kui on signaale, et keegi ei käitu korralikult või puudub, siis kool sekkub.*

Ühes grupis tehti ettepanek juhendajate koolitamiseks kas ühe kooli või REK-i juures. Sellega oleks tagatud küll ühtsete põhimõtete kasutamine koolituse läbiviimisel ja koolide koormuse vähenemine, kuid samas ei tugevne kooli ja ettevõtte partnerlussuhe, eri piirkondade ettevõtete juhendajate osalemine koolitustel muutub veelgi aja- ja ressursimahukamaks.

Seoses juhendajate koolitamisega vajatakse koolides ka ise vastavaid koolitusi:

- *Õpipoisi programmi raames koolitas Peda ettevõtte praktikajuhendajaid. Pidi tulema peale koolitus, et kooli inimesed oskaksid omakorda koolitada. Sellest sai kuidagi teabepäev ja tulem oli null. Koolis peab olema koolitatud inimene, kes oskab omakorda koolitada praktikajuhendajaid.*

Ettevõttele/juhendajale tasu maksmise problemaatika

Mitu kooli tõi välja erisust praktikajuhendaja tasustamisel sõltuvalt õppevormist.

- *Töökohapõhistele juhendajatele maksame. Seal on 70% (tööst) ettevõttes. Ta peab vaatama kodutöid, kuidas ta saab hakkama igapäevatöös. Seal on keerukam protsess. Mõni juhendaja on ka loobunud sellest. Seda maksame tulemuste põhjal. Kui hindamislehed jm on täidetud. Kaks korda aastas saavad nad tulemuspalka. See pisut motiveerib.*
- *Töökohapõhises õppes sa pead seda tegema. Kui ta on põhi- või keskharidusejärgses statsionaarne õppija, siis on keeruline juhendajate kvalifikatsioonipoolt hinnata. Ma pole vastu, kui on läbitud juhendaja koolitus, on vastav sertifikaat.*
- *Õpipoisi õppekava on hea, et seal on raha praktikakohale maksta. Aiandus on ainult õpipoisivormis. Seal me maksame väikest tasu juhendajatele. Seal on head partnerid.*

Tasemeõppe praktikantide puhul, kus juhendaja töömaht on väiksem ja ka juhendamise kvaliteeti ja tehtud töö mahtu on raske määratleda, enamasti juhendajale tasu ei maksta või on tasu rahaliste vahendite puudumisel nii väike, et see ei motiveeri.

- *Olen teinud kunagi selle rehkenduse. Kui õpperühm on 30 õppijat. Riiklik finantseering on nii palju. Õppekavas on nii palju tunde ja palju üks tund maksab? Palju maksab ühe õpilase juhendamine ettevõttes? See tuli nii väike arv (summa). Kui paneme sinna kõrvale kvalifikatsiooninõuded, siis, kui paljudel juhtudel ettevõttes see juhendaja suudab nendele vastata? Siit hakkab probleem peale. Pedagoogiliselt jääb puudu. Sageli käib juhendamine nii, et tee nõnda, nagu mina teen ees. Oluline on selgitada, miks seda nii tuleb teha.*
- *Sellist tasu, mis motiveeriks ettevõtet ja juhendajat, ei jõuta veel kaua maksta. Mingi väikse kopika saab juhendajale putitada, aga see ei kompenseeri.*
- *Praktikakorraldamise peamine küsimus on praktikajuhendaja (koolipoolse) tasu töö eest. Samuti ka ettevõttepoolse juhendaja töötasu. (...) Üldhariduses pearaha on tänavu kõrgem kui kutsehariduses. Kuidas see nii saab olla?*

Osa koolide esindajaid leidis, et praktikajuhendajate tasustamine oleks vajalik, kuid selleks tuleks luua eraldi süsteem:

- *Stipendiumid. Taanis, Hollandis on fondid, kust tuleb raha hiljem tagasi. Mina pooldan, et ettevõtte saaks tasu. Osad hotellid, restoranid on öelnud, et heameelega teeksid koostööd. Aga siis peaks minema selliseks Saksamaa laadseks duaalsüsteemiks. Pool aastat koolis ja pool aastat praktilal. Tööandjal on siis suurem huvi.*
- *Siis ta peaks tulema teistmoodi, mitte et kool teeb juhendajaga töölepingu.*
- *Ettevõttel peaks olema võimalus taotleda vahendeid, et õpilasele praktika läbi viia. Kas see tuleb kuskilt Töötukassast või niisugustest vahenditest, mis oleks seostatud tulevikuosaga, mitte hariduse poolelt.*
- *Ettevõtte võtab inimese tööle ja Töötukassa maksab talle, praktikandi eest ei maksa keegi...*

Lisaks tasu maksmisele ettevõtte juhendajale tulevad kõne alla ka muud motivaatorid õpilaste praktikale võtmiseks. Juhul kui ettevõttes on paika pandud süsteem oma töötajate arendamiseks, saaks selle ühitada praktikantide juhendamisega – on ju õpilane ettevõtete jaoks potentsiaalne töötaja. Kui seda veel pole, saaks koolitatud praktikajuhendajaid kasutada ka oma uute töötajate mentoritena:

- *Praktikajuhendajat (ettevõttes) võib kasutada ka noorte töötajate mentorina. Sõltub ettevõttest. Kui on 2-3 töötajaga ettevõtte, siis ei õnnestu. On suuremaid ettevõtteid, kus on koolitusjuhid.*

Muutused koostöö osas ettevõtetega ja ootused edaspidise suhtes

Vaatamata eelpooltoodud kitsaskohtadele ja kriitilistele märkustele väljendati erinevates gruppides küllalt üksmeelselt seisukohta, et koostöö ettevõtetega on paranenud. Tõsi, erinevas ulatuses.

- *Areng on hüppeline olnud. Meil on välja kujunenud kindlad partnerid. Enam ei öelda, et praktikandid on tasuta tööjõud.*
- *Üldiselt ta vaatab avatud suhtumisega, et koolitaks endale töötajat. Kuidas praktikaprotsessi toimetada.*

Koostöö toimib vähemalt osade ettevõtetega nii praktika kavandamise kui tulemuste kokkuvõtmise faasis:

- *Meil on igal aastal tööandjate päevad, ümarlauad. Võtame valdkonniti kokku ja teeme üldhinnangulise memo parendamiseks. Viimati oligi, et oleks teada praktika ülesanne ja hindamine tulemuste põhjal. Tööandja annaks kiiremini tagasisidet. Tagasiside peab olema konstruktiivne.*
- *Tagasiside peab kajastama õppija arengut. Kuidas kohanes, kuidas meekonnaga, kuidas perioodi algul ja lõpus, vilumused, oskused...*

Vaid ühes grupis toodi välja ka tööandja seisukohta, mis ei seosta praktikanti tema erialaste teadmistega:

- *Nad ütlevad, et õpetage nad kella tundma ja kohusetunnet. See, mida peab oskama, on ettevõtte spetsiifiline. Seda saab töö käigus õppida.*

Ettevõtelt oodatakse ka mõistmist, et praktikandid, nii nagu nende töötajadki, on erineva tasemega. Lisaks on nad praktilisel erinevatel õpinguaastatel. Oluline on õpilase rakendamisel anda talle erinevaid võimalusi. Sama kehtib ka lõpetanute kohta.

Kas väga heal lõpetajal, kes läheb tööle, on ettevõttes tõusu võimalused, koolitusvõimalused?

- *See sõltub temast endast ja ettevõttest. Näiteks: üks lõpetas elektri eriala ja selgus, et ei kõlba kuskile. Aasta hiljem oli ta ühes Tallinna firmas tööl. Nüüd kolm aastat hiljem sõidab maailmas ringi ja paigaldab elektrimootoreid.*

SEEGA: Seoses praktikakohtade ja kindlate praktikabaaside lisandumisega on koolidel võimalus enam tähelepanu pöörata ka praktika sisulisele küljele, selle lahtirääkimisele ettevõttes. Praktikatumused on koolide hinnangul paranenud tänu kindlatele partneritele, keda kaasatakse eri etappidel alates praktika kavandamisest kuni praktikaaruannete kaitsmiseni (mitte kõikjal).

Samas toimub töö konkreetsete ettevõtete tasandil iga kord eraldi, kutseliitude roll praktikaettevõtete soovitamisel, arendamisel on väike, piirdudes enamasti kutseeksamite korraldamisega koolides. Puuduvad ka regulatsioonid, ühtsed seisukohad tööandjate rolli ja vastutuse määratlemiseks praktika korraldamisel.

Ettevõtete ebaühtlane tase praktika pakkumisel õpilastele, heade praktikajuhendajate vähesus ja väljaõppe puudumine (ka juhendajate ajapuudus koolide poolt väljapakutud koolitustel osalemiseks) tingivad vajaduse õpilaste praktika kontrolliks kooli poolt suuremas mahus kui kindlate praktikabaaside korral. Paraku ei suuda koolid seda ülesannet vajalikul tasemel täita, eriti juhul, kui õpilased on praktiliselt Eesti eri piirkondades ja koolidel puudub piisavas mahus nii ajaline kui rahaline ressurss kontrolli teostamiseks, praktika sisuliseks suunamiseks. Eriti aktuaalseks muutub sisuline koostöö ettevõtetega, praktikajuhendajate koolitus üleminekul väljundipõhisele hindamisele.

Lisa

Fookusgrupis käsitletud teemad:

1. Kooli õppekava koostamisprotsess (keda kaasati, koostamise aeg, taustateabe ja juhendmaterjalide olemasolu, probleemid).
2. Valikõpingute moodulite maht (valikuvabadus õppekavades kooli ja õpilaste jaoks, selle varieeruvus eri õppekavarühmades, ootused seoses valikutega). Lävend, õppekavade keerukuse aste, õpitava vastavus tööandjate ootustele ja õpilaste toimetulek. Individuaalsete õppekavade maht ja kasutamise ulatus, nende sisulised või ajalised eripärad, sihtrühm, roll väljalangevuse vältimisel.
3. Väljalangevuse põhjused ja väljalangevuse vältimine.
4. Uue õppekava juurutamine koolis. Moodulite teemakesksus. Koolis aset leidnud muutused. Mis töötab, õpetajate kaasamine, tiimitöö, õpetajate koolitus tulenevalt õppekavast.
5. Mida on uued õppekavad õpilaste jaoks kaasa toonud? Ootused õppekavaarendusele.
6. Praktika kui õppekava osa. Põhilised probleemid õpilaste praktikakorralduses ja võimalikud lahendused. Juhendamine, praktika mitmekesisus, kooli toe olemasolu. Praktikakorralduses aset leidnud muutused.
7. Kutsehariduse peamised kitsaskohad teie kooli poolt vaadatuna? Lahendused.